

PLUTARKHOS

DEMOSTHENES - CICERO
-PARALEL HAYATLAR-

HASAN ALI YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN İO ÇOKONA

Genel Yayın: 3690

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

PLUTARKHOS
DEMOSTHENES - CICERO
-PARALEL HAYATLAR-

ÖZGÜN ADI
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ - ΚΙΚΕΡΩΝ
ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN
İÖ ÇOKONA

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2013
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM, OCAK 2017 İSTANBUL
II. BASIM, MART 2019 İSTANBUL

ISBN 978-605-332-914-5 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
DÖRTEL MATBAACILIK SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
ZAFER MAH. 147. SOK. 9-13A
ESENİYURT İSTANBUL
Tel: (0212) 565 11 66
Sertifika No: 40970

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

PLUTARKHOS

DEMOSTHENES - CICERO
-PARALEL HAYATLAR-

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
İÖ ÇOKONA

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Sunuş	vii
Plutarkhos ve Eseri	vii
Demosthenes ve Cicero	xi
Demosthenes	1
Cicero	31
Demosthenes ile Cicero'nun Karşılaştırması	77
Notlar	83

Sunuş

Plutarkhos ve Eseri

Biyografi türünün babası sayılan Plutarkhos MS 46 yılında Boiotia'nın Khaironeia şehrinde doğdu. Ailesi soylu ve zengindi, dolayısıyla o da, Lambrios ve Timon adlı erkek kardeşleri de iyi eğitim gördü. Kitaplarında büyükbabası Lambrios ile onun babası Nikarkhos tarafından büyütüldüğünü ve onlardan çok şey öğrendiğini yazan Plutarkhos, eserlerinde babasından övgüyle bahsetse de adını hiç anmaz. Khaironeia onun kadar okumayı seven birine dar geldiğinden Atina'ya gitti ve bilge Ammonios'un öğrencisi oldu. Felsefe ve retoriğin yanı sıra matematik ve fizik dersleri de aldı, sürekli okuyarak kendi kendini geliştirdi. O dönemde kitap edinmenin zorluğu düşünülecek olursa, bilgi birikimine hayran kalmamak mümkün değildir. İtalya'dan başka Mısır ve Anadolu'yu ziyaret eden Plutarkhos, her gittiği yerde bilgi kaynaklarını araştırırken, edindiği bilgileri konuşmalar yaparak başkalarına aktarmaya da özen gösterdi.

Karakteri ve kültürüyle herkesin saygısını kazanan ve sevilen Plutarkhos, Atina ya da Roma'da yaşayabileceği hâlde, yoksul ve önemsiz Khaironeia'da kalmayı yeğledi, böylece memleketinin adını bütün dünyaya duyurdu. Khaironeialılar da onu en yüksek makamlara getirdiler, Roma istilasındaki memleketiyle ilgili önemli sorunları görüşmek üzere birçok kez Roma'ya elçi olarak gönderdiler. Bu ziyaretler sırasında Plutarkhos dönemin saygın ve egemen çevreleriyle tanıştı. Bilgi ve erdemiyile imparatorları bile etki-

ledi ve Yunan kültürünü temsil eden biri olarak saygılarını kazandı. *Souda* sözlüğüne göre Traianus ona konsül unvanı verdi ve İlyria valilerine de eyaletlerini yönetirken öğütlerini dinlemelerini buyurdu. Hadrianus ise Plutarkhos'u Akhaia eyaletine procurator atayarak ödüllendirdi. İki kez konsül seçilen Quintus Sosius Senecion ile yakın bir dostluk kuran Plutarkhos birkaç yapıtını ona adadı. Asin eyaletinde konsül olan dostu Lucius Mestrius Florus sayesinde de Roma vatandaşlığı aldı.

Aleksion adlı zengin bir Khaironeialının kızı olan güzel ve kültürlü Timoksene ile mutlu bir evlilik yaşayan Plutarkhos eserlerinde dört oğlundan bahseder. Yazdıklarından zamanının büyük bir bölümünü çocuklarıyla birlikte daha birçok genci eğiterek geçirdiği anlaşılır. Annesiyle aynı adı taşıyan biricik kızının küçük yaşta ölmesi üzerine karısını avutmak için yazdığı *Paramythitikon pros tin idian gynai-kan* mektubu en güzel metinlerinden biri sayılır.

Plutarkhos Khaironeia'da Platon'un Akademia'sına benzeyen bir okul kurdu ve daha çok felsefe ve ahlak konularını işledi. Özel hayatında da hâkim olan yüksek ahlak ülküsünü ve insanlık duygularını gençlere aşılamaya çalıştı. Örgütsel yapılanması olmamasına rağmen III. yüzyılın başlarına kadar ayakta kalabilen okulunda Pythagoras, Sokrates ve Platon'un felsefesi incelendi, hatta uzun süre doğum günleri törenlerle kutlandı. Verdiği derslerin ya da öğrencileriyle yaptığı konuşmaların izlerini eserlerinde görmek mümkündür.

Plutarkhos, eski Yunan filozoflarının eserlerini büyük bir saygıyla okuyup inceledi, atalarının dinî inançlarına bağlı kalıp geleneklerini ve bıraktıkları anıtları elinden geldiğince korumaya çalıştı. Onurlu mevkilerin en büyüğüne layık görülerek 95'ten ölümüne kadar Delphoi Tapınağı'nın rahipliğini üstlendi, fakat hiçbir zaman tutucu olmadı.

Plutarkhos'un yaklaşık 120'de öldüğüne inanılır. Delphoi'de anısına dikilen anıtta "Amphiktyonların kararına uyarak Delphoililerle Khaironeialılar Plutarkhos'a bu heykeli

layık gördüler” yazıtı bulunmaktaydı, ancak ne yazık ki bu anıt ve yazıt günümüze ulaşamamıştır.

Plutarkhos’un eserleri iki büyük öbeğe ayrılır:

1. *Ethika* (Ἠθικά) ya da *Moralia*,
2. *Paralel Hayatlar* (Βίοι Παράλληλοι).

Ethika’da insanların ilgilenebileceği her alanı felsefi açıdan etraflıca inceledi. *Ethika* arasında *Çocuk Eğitimi*, *Kadınların Erdemi*, *Erdem ve Şans*, *Traianus’un Kültürü*, *Lakedaimonların Vecizeleri*, *Gençlerin Eğitiminde Şiirin Rolü*, *Para Hırsı*, *Dalkavukluk*, *Güzellik Hakkında*, *Müzik Hakkında*, *Monarşi*, *Demokrasi ve Oligarşi Hakkında*, *Evlilik Hakkında*, *On Hatibin Hayatı*, *Antik Dönemin Yedi Bilgesinin Sempozyumu* gibi kitapların yer aldığı 85 eserden ibarettir.

Ancak adını dünyaya duyuran ve kendisinden sonraki dönemleri en çok etkileyen *Paralel Hayatlar* oldu. Plutarkhos, 105-115 yılları arasında yazıldığı tahmin edilen eserde biri Yunan, diğeri Romalı olmak üzere tarihin ileri gelen isimlerini çiftler hâlinde ele alarak hayatlarını karşılaştırdı. Sadece Agis ile Kleomenes çiftini iki Yunan, Tiberius ile Gaius Gracchius çiftini iki Romalı olarak ve Aratos, Artakserkses, Galba, Otho biyografilerini de tek tek yazdı.

Paralel Hayatlar’ın şu kitapları günümüze kadar gelebilmiştir:

1. Theseus – Romulus, (karşılaştırma)
2. Solon – Publicola, (karşılaştırma)
3. Themistokles – Camillus
4. Aristides – Marcus Cato, (karşılaştırma)
5. Kimon – Lucullus, (karşılaştırma)
6. Perikles – Fabius Maximus, (karşılaştırma)
7. Nikias – Crassus, (karşılaştırma)
8. Alkibiades – Coriolanus, (karşılaştırma)
9. Demosthenes – Cicero, (karşılaştırma)
10. Phokion – Genç Cato

11. Dion – Brutus, (karşılaştırma)
12. Timoleon – Aemilius Paulus, (karşılaştırma)
13. Eumenes – Sertorius, (karşılaştırma)
14. Philopoimen – Titus Flamininus, (karşılaştırma)
15. Pelopidas – Marcellus, (karşılaştırma)
16. Aleksandros – Caesar, (karşılaştırma)
17. Demetrios – Marcus Antonius, (karşılaştırma)
18. Pyrrhos – Gaius Marius, (karşılaştırma)
19. Agis – Kleomenes
20. Tiberius – Gaius Gracchus
21. Lykurgos – Numa
22. Lysandros – Sulla
23. Agesilaos – Pompeius
24. Aratos
25. Artakserkses
26. Galba
27. Otho

Bu hayat öykülerini hangi sırayla yazdığı, hatta tam olarak kaç öykü yazdığı bilinmemektedir. Araştırmacılar, Aristomenes, şair Aratos, Kratetos, Pindaros, Hesiodos, Deiphandos ve Epamenondas ile yedi Romalının hayatını paralel olarak yazdığını iddia ederler. Ayrıca Herakles'in hayatını da yazdığı bilinir, ancak bir Romalıyla kıyaslayıp kıyaslamadığı bilinmez. Sıralamada tarih gözetilmediğiye kesindir.

Paralel Hayatlar'ın kurgusu birbirine çok benzer. Önce ele alınan kişinin ailesinden, çocukluğundan ve aldığı eğitimden bahsedilir. Sonra gençliği, yaptığı işler ve kişiliği anlatılır, sonunda da ölümü ve onu izleyen olaylar sıralanır. Biyografilerin çoğunda iki kişiyi kıyaslayan karşılaştırmalara yer verilir.

Plutarkhos tarihçi olmadığını, olmak da istemediğini neredeyse her fırsatta tekrarlar. Onun için önemli olan bir olayın ne zaman meydana geldiği değil, nedenleri, sonuçları ve kişinin üstünde bıraktığı etkilerdir.

Plutarkhos'un eserini değerli kılan bir başkâ unsur da birçok yazarın ya da filozofun kaybolan eserlerinden bizi haberdar etmesidir. Örneğin Aristoteles'in kaybolan eserlerinden 70, Theophrastos'unkilerden de 50 alıntı kullanmıştır.

Plutarkhos okuduğu kitap sayısı ve edindiği bilgilerle yaşadığı dönemden günümüze kadar herkeste hayranlık uyandırır. Eserlerinde 151 yazardan bahsetmesi dikkat çeker. Bilgi kaynaklarını belirtmekten kaçınmayan yazar, ilk dönemler için Herodotos, Thukydides, Ksenophon, Hellanikos, Ephoros, Theopompos, Kallisthenes, Philistos, daha sonraki dönemler için de İeronymos, Kardianos, Douris, Philarkhos, Phalironlu Demetrios, Timaios ve özellikle Polybios'a başvurmuştur. Romalılar için de Yunan kaynaklarını kullandığı anlaşılır. Poseidonnios, Halikarnasoslu Dionysios ve Yunanca yazan Numidia kralı İoba bunlardan birkaçıdır. Latin kaynakları arasında ise Titus Libius, Sallustius, Cornelius Nettus, Caesar ve Sulla gibi birçok yazar yer alır.

Ancak asırlar boyunca hem dili, hem yaklaşımı açısından heyecanla okunan unutulmaz bir eser bırakmak sadece bilgi meselesi değildir. Plutarkhos bildiklerini yalın bir dille, yorucu olmadan, âdeta bir roman gibi olabildiğince geniş kitlelere ulaştırmayı başardı. İzmir doğumlu aydın Adamandios Korais (1748-1833) Plutarkhos'un eserini bir cümlede şöyle özetler: "Çiçekleri görüp koklayan birçok canlıdan sadece arının bal yapabilmesi gibi, bilgi sahibi olan birçok kişiden sadece filozof Plutarkhos böyle bir eser verebildi."

Demosthenes ve Cicero

Plutarkhos bu eserinde tarihe damga vuran iki büyük hatibi karşılaştırır. Biri Atinalı, diğeri Romalı olan bu iki insanın ortak yanlarına odaklanarak özel hayatlarına ve siyaset hayatlarına ışık tutar. İkisi de büyük ailelerden gelmemelerine karşın hırsları sayesinde hızla yükselmişlerdir,

dönemin en güçlü liderleriyle boy ölçüşmüşler, onlara karşı çıkmışlar, sürgün edilmiş ve vatanlarına debdebeyle geri getirilmişler, bazı durumlarda cesur, bazı durumlarda korkakça davranmışlar, vatanlarının iyiliği ve özgürlüğü için mücadele etmişler, düşmanlarından kaçmaya çalışmışlar, ancak ölümden kurtulamamışlardır. Bu benzerlikleri teker teker sıralayan Plutarkhos, “*Görünüşe bakılırsa tanrı Cicero’yu Demosthenes’e benzeyecek şekilde yaratmış,*” der. Daha ileride de, “*Şayet doğayla şans arasında rekabet olduğunu varsayarsak, bu iki insanın benzerliklerini en çok neye borçlu olduğuna karar vermemiz güçtür,*” diye ekler. Bir bakıma Cicero da kendini Demosthenes’e benzetiyor olmalıydı. Ondan övgüyle bahsetmesi, yazma kabiliyetine saygı duyduğunu ifade etmesi bir yana, Antonius için yazdığı metinlere Demosthenes’e gönderme yapmak için *Philippikoi* adını vermesi de bunu düşündürür.

Her ikisinin de kızlarını kaybetmesi, kızını kaybetmenin ne demek olduğunu çok iyi bilen Plutarkhos’un onlara daha sevecen yaklaşmasının bir nedeni olabilir, zira her ikisinin iyi taraflarına daha fazla önem vererek kusurlarını anlayışla karşılar.

Plutarkhos kitabın ilk sayfalarında Demosthenes-Cicero çiftinin *Paralel Hayatlar* serisinin beşinci kitabı olduğunu açıklar, ancak öncekilerin ya da sonrakilerin sırası hakkında bizi bilgilendirmez. Yaklaşımını vurgularken, “*Demosthenes ile Cicero’yu karşılaştıracam. Davranışları ile siyasi tutumları doğrultusunda karakterlerini ve düşüncelerini inceleyeceğim, ama nutuklarını değerlendirmekten uzak kalacağım,*” der.

Bilindiği gibi Plutarkhos küçük ve ünsüz bir şehir olan vatani Khaironeia’da kalmayı tercih etmiştir. Bunu *Demosthenes* kitabının ikinci paragrafında geçen “*Ben küçük bir şehirde doğdum, ama daha da küçülmemesi için orada kalmaya karar verdim,*” cümlesinden de anlayabiliriz. Ayrıca

insanın nerede yaşadığının değil, kendisini nasıl geliştirdiğinin önemli olduğuna inandığını başka bir paragrafta açıkça görürüz. “Şayet yaşam ya da düşünme tarzında yüksek standartlara ulaşamıyorsak, bu vatanımızın küçüklüğüyle değil, kişisel yetersizlikle alakalıdır,” der.

Yazar MÖ 383'te Atina'da doğan ürkek Demosthenes'in doğuştan gelen kusurlarını teker teker nasıl yendiğini, dilindeki peltekliliği ve telaffuz sorununu çözmek için ağzına küçük çakıllar koyup saatlerce nutuklar okuduğunu, nefes darlığına çare olsun diye dik yokuşları tırmanırken yüksek sesle şiirler söylediğini, evinde büyük bir aynanın karşısına geçip saatlerce nutuklarını tekrarladığını, inanılmaz isteğiyle sonunda gelmiş geçmiş en ünlü hatip unvanına sahip olmayı nasıl başardığını romanı andıran bir üslupla aktarır.

Bu kitapta Makedonların kasırga gibi ilerleyen güçleri karşısında Demosthenes'in nasıl mücadele ettiğini, coşkulu konuşmalarıyla diğer Yunan şehirlerini nasıl cesaretlendirdiğini öğreniriz. Rüşvet aldığı gerekçesiyle sürgün edildikten sonra sevdiği vatanına şanlı dönüşüne, Makedon taraftarlarının galibiyetiyle hedef hâline gelişine, canını kurtarmak için kaçıp bir tapınağa sığınışına, cellatlarından kurtulamayacağını anlayınca da hayatına onurlu bir şekilde son verişine yazarın canlı anlatımıyla şahit oluruz.

Plutarkhos MÖ 106'da doğan Cicero'yu bize tanıtmaya başlarken her şeyden önce küçük yaştan beri etrafındakileri şaşırtan inanılmaz bilgi birikiminden bahseder. Okula gidecek yaşa geldiğinde zekâsı ve kültürüyle herkesin hayranlığını kazandığını, sınıf arkadaşlarının babalarının onu görmek için okula geldiklerini söyler. Kitabın ilerleyen sayfalarında “nohut” anlamına gelen adını komik olmaktan çıkarıp neredeyse bilge kelimesiyle eş değer hâle getirmeyi nasıl başardığını adım adım anlatır.

En yüksek makamlara çıkan, hatta Catilina'nın cumhuriyete yönelik tertibini engellediği için “Romalıların babası”

unvanını alan Cicero'nun siyasi düşmanları tarafından sürgün edilişi, sonra da ihtişamla geri dönüşü Demosthenes'in hayatının bir tekrarı gibidir. Ayrıca Caesar ile Pompeius arasındaki mücadelede Pompeius'u desteklemesi Atinalılarla Makedonlar arasındaki savaşta Demosthenes'in Atinalıların tarafını tutmasını çağırıştırır. Plutarkhos, Caesar'ın Cicero'ya hoşgörülü davrandığını, Marcus Antonius'la aralarındaki gerginliğin ise kötü geliştiğini, kaçmak üzereyken ihanete uğrayarak yakalandığını, sevip güvendiği Octavianus tarafından kafası kesilerek öldürüldüğünü heyecan uyandıran bir üslupla aktarır.

Plutarkhos'a göre iki hatibi farklı kılan pek az özellikten biri yazma şekilleriydi. Demosthenes'in ölçülü, daima ciddi ve ağıdalı diline karşı Cicero kendini övmekte ölçüyü kaçıırır, çoğu kez şakacı, alaycı, hatta küfürbazdı. Ancak bu Plutarkhos'un ona hayranlık duymasını engellememiştir. Özellikle son derece güzel Yunanca konuşup yazmasını Apollonios'un aşağıdaki iltifatıyla vurgular. Yazarın aktardığına göre Cicero'nun Yunanca bir nutkunu dinleyen Rodoslu hatip, *"Sana büyük bir hayranlık duyuyorum Cicero ve tebrik ediyorum, ancak Yunanlar için üzülüyorum. Şimdiye kadar elimizde kalan tek sermaye eğitim ve söz hâkimiyetiydi. Ne yazık ki artık senin sayende bunlar da Romalıların eline geçecek,"* demiştir. Plutarkhos Cicero'nun yaptığı çevirilerle birçok felsefe, diyalektik ve fizik terimini Latinceye kazandırdığına da örneklerle uzun uzun değinir.

Plutarkhos eserin sonunda yer alan karşılaştırma bölümünde bu iki hatibin önemini şu şekilde özetler: *"Her ikisinin de yaratıcılığı ve siyaset alanında uyandırdıkları saygınlık aynıydı, öyle ki silahlara ve ordulara sahip güçlü liderler bile onlara ihtiyaç duyuyorlardı."*

İo Çokona

DEMOSTHENES

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ

^[1.1]Ey Sosius!¹ Olimpiyat oyunlarındaki at yarışlarında Alkibiades'in kaydettiği zafer üzerine çoğu kişinin Euripides'e, bazılarının ise başkasına ait olduğuna inandıkları övgü şiirinde bir insanın mutlu olması için gelişmiş bir şehirde doğmuş olması gerektiği iddia edildi.² Bence gerçek mutluluğu erdemde ve ruhun yüceliğinde bulan birinin nereden geldiği önemli değildir. Böyle bir insan ünlü olmayan bir şehrin vatandaşı, çirkin ya da kimsenin tanımadığı bir annenin evladı olabilir. ^[1.2]Kanımca Kea Adası gibi küçük bir adanın ücra bölgelerinden biri olan İoulis'ten ya da bir Atinalının Pire'nin çapağı olarak nitelendirdiği Aigina Adası'ndan değerli aktörlerin ve şairlerin çıkabileceğine, ancak adil, akli başında, yüce ruhlu kişilerin çıkamayacağına inanmak çok komiktir. ^[1.3]Aslında ünlü olmayan şehirlerde emek gerektiren, şöhret getiren sanatların ilerleyememesi doğaldır. Ancak sağlam bir bitkinin her toprağa kök saldığı gibi erdem de faziletli karakterlere ve çalışma hırsıyla kavrulan ruhlara aynı şekilde kök salar. Bundan çıkan sonuç şudur: Şayet yaşam ya da düşünme tarzında yüksek standartlara ulaşamıyorsak, bu vatanımızın küçüklüğüyle değil, kişisel yetersizlikle alakalıdır.³

^[2.1]Aslında kendi bildikleriyle baştan savma bir eser değil, birçok kaynağa dayanan ciddi bir tarihî eser vermek isteyen araştırmacının gerçekten büyük, kalabalık ve bilgiye önem veren bir şehirde yaşıyor olması gerekir. Bu şekilde hem

birçok kitap elde edebilir, hem de orada yaşayanlardan tarihçilerin gözünden kaçan, fakat bu insanların belleklerinde kalan, yaşadıkları ya da duydukları olayları tespit edebilir. Bu bilgiler çoğu kez çok daha güvenilirdir, böylece eseri de eksiksiz ve muntazam olur. ^[2.2]Ben küçük bir şehirde doğdum, ama daha da küçülmemesi için orada kalmaya karar verdim. Ne yazık ki işlerimin yoğunluğundan, siyasi görevlerimden ve de yaptığım felsefi konuşmalardan zaman bulamadığım için Latinceyi ileri bir yaşta öğrendim. ^[2.3]İlginçtir ki kelimeleri anladığımdan değil, olayları tanıdığımdan kelimelere anlam vererek okuduklarımı algıladım. Bence Latince'nin güzelliğini ve canlılığını hissetmek, benzetmelerini, çeviride değerlendirilen kelimelerini, uyumunu ve kulağı okşayan ahengini kavrayabilmek büyük bir zevktir. Ancak bunun için insanın çok fazla boş zamanı ve bilgi edinme hırsıyla kavrulacak kadar genç olması gereklidir.

^[3.1]Paralel Hayatlar dizisinin bu beşinci kitabında Demosthenes ile Cicero'yu karşılaştıracam. Davranışları ile siyasi tutumları doğrultusunda karakterlerini ve düşüncelerini inceleyeceğim, ama nutuklarını değerlendirmekten uzak kalacağım. Yani kimin daha güzel ya da daha etkileyici konuştuğu konusunda hiçbir yorum yapmayacağım. ^[3.2]Çünkü İon'un⁴ da dediği gibi "Yunusun gövdesi karada çirkin görünür". Bu gerçeği göz ardı eden ve abartmayı seven Caecilius,⁵ Demosthenes ile Cicero'nun nutuklarını büyük bir kendini beğenmişlikle kıyaslamaya kalkıştı. Ancak eğer herkes "kendini bil" ilkesine sadık kalabilseydi, bu teşvik o kadar tanrısal bir anlam kazanmazdı.⁶ Görünüşe bakılırsa tanrı Cicero'yu Demosthenes'e benzeyecek şekilde yaratmış. Karakterindeki ihtiras, siyasi alandaki özgürlük aşkı, savaş ve tehlikeler karşısında gösterdiği ürkeklik gibi birçok konuda onunla neredeyse aynı kalıptan çıkmışa benzer. ^[3.3]Sanırım ünsüz ve zayıfken büyük bir kuvvete ve şana sahip

olan, krallara ve tiranlara karşı gelen, sevdiği kızlarını kaybeden, vatanından kovulup büyük bir ihtişamla geri dönen, ancak tekrar kaçmak zorunda kalan, düşmanlarının eline düşüp vatanının özgürlüğünü yitirdiğine tanık olduktan sonra ölen başka hatip yoktur. ^[3.4]Şayet doğayla şans arasında rekabet olduğunu varsayarsak, bu iki insanın benzerliklerini en çok neye borçlu olduğuna karar vermemiz güçtür. Kıyaslamaya en eskisinden başlayalım.

^[4.1]Theopompos'un⁷ dediklerine göre Demosthenes Atina'nın önde gelen vatandaşlarından biri olan ve çok sayıda esirin çalıştığı büyük bir silah atölyesinin sahibi Demosthenes'in oğluydu. Kılıç yapmakta gösterdiği ustalık yüzünden "Kılıççı" lakabı verilmişti. Diğer yandan hatip Aiskhines'e⁸ göre babası vatan hainliğiyle suçlanıp sınır dışı edilmiş, annesi ise Gylon isminde bir barbarmış,⁹ ancak iddialarının yalan ya da iftiraya dayanıp dayanmadığına dair hiçbir fikrim yok. ^[4.2]Demosthenes yedi yaşındayken babası öldü ve ona on beş talanton¹⁰ civarında bir miras bıraktı, ancak vasileri servetin bir bölümünü çaldılar, geri kalanını da ihmal yüzünden yok ettiler. Öğretmenlerinin maaşlarını bile ödemediklerinden çok zengin doğmasına rağmen, ailesine yaraşır bir eğitim alamadı. ^[4.3]Çok zayıf bünyeli olduğundan yorulmaması için annesi elinden geleni yaptı, öğretmenleri de onu pek zorlamadı. Hastalıklı görünüşü nedeniyle arkadaşları ona "Batalos" lakabını takmışlardı. ^[4.4]Kimileri Batalos'un şair Antiphanes'in yazdığı küçük bir dramada kadın görünüşlü bir flütçü olduğunu iddia ederler. Kimilerine göre ise "Batalos" sevecen ve dokunaklı şiirler yazan bir şairdi. Aynı zamanda Atinalılar insan vücudunun anılması pek kibar olmayan bir yerine de "batalos" derlerdi. ^[4.5]Demosthenes'e "Argas" lakabının da verildiği söylenir. Platon'a göre bu lakabı sert ve hırçın karakteri nedeniyle ve dinleyicileri nutuklarıyla rahatsız etmesi yüzünden

aldı, –çünkü şairlerin bir kısmı yılanı “arga” derler–. Aynı zamanda eskiden can sıkıcı ve kötü şiirler yazan Arga adlı bir şair de vardı.

[5.1] Demosthenes’in hitabet sanatına merak sarmasının şöyle olduğu söylenir: O dönemin en ünlü hatiplerinden biri olan Kallistratos mahkemede Oropos şehriyle ilgili bir davayı savunacaktı. Hem konunun önemi, hem Kallistratos’un şanı yüzünden halk davaya büyük bir ilgi göstermişti. [5.2] Atina’nın önde gelen hatip ve eğitimcilerinin davayı takip etmek istediklerini öğrenen Demosthenes, öğretmeninden kendisini de mahkemeye götürmesini istedi. Uzun yalvarışlardan sonra onu ikna etmeyi başardı. Mahkeme binasında çalışan devlet memurlarından bazılarını tanıyan öğretmeni çocuğun gizlice bir yerde oturup davayı izlemesini sağladı. [5.3] Çok başarılı bir konuşma yapan Kallistratos’un salondan ayrılırken halk tarafından coşkuyla alkışlandığını, herkesçe övüldüğünü gören Demosthenes ona hayran kaldı. Dile olan hâkimiyetiyle herkese ve her şeye hükmedebilmesini o kadar kıskandı ki, o günden sonra yaşıtları gibi oynamamaya ve diğer derslere önem vermemeye başladı, durmaksızın konuşma yeteneğini geliştirmeye yöneldi. [5.4] Bir yandan kendi kendini çalıştırırken, diğer yandan dönemin ünlü hatiplerinden İsaïos’tan¹¹ ders almaya başladı. İsokrates’in¹² müsait olmasına rağmen İsaïos’u tercih etmesi muhtemelen büyük hatibin maaşı olan on minayı¹³ verecek durumda olmamasından kaynaklanıyordu. [5.5] Hermippos¹⁴ bulduğu bazı dağınık evrakta Demosthenes’in bir ara Platon’un da öğrencisi olduğunu okuduğunu ve ondan çok etkilendiğini söyledi. Ayrıca Ktesibios’tan derlediği bilgilere göre Demosthenes’in İsokrates ve Alkidamas’ın¹⁵ nutuklarını okuduğunu ve hitabet sanatında onlardan çok etkilendiğini iddia etti.

[6.1] Demosthenes ergenlik yaşına gelince baba mirasını yok eden vasileri aleyhine dava açtı ve onlara karşı iddiasını

destekleyecek konuşmayı kendisi hazırladı. Thukydides'e¹⁶ göre çok yorulup, çoğu kez zor duruma düştükten sonra davayı kazanmayı başardı. Servetinin bir bölümünü bile geri alamamasına karşın kalabalık karşısında konuşma cesaretini kazandı, ayrıca bir dava kazanmanın verdiği hazı tattı. Bundan sonra halk önüne çıkıp kamu davalarıyla uğraşmaya başladı. ^[6.2]Orkhomenoslu Laomedon'un dalak hastalığını yenmek için doktor tavsiyesiyle kilometrelerce koşuktan sonra atletizm yarışmalarına katılıp uzun yol koşusunda madalyalar kazanması gibi, Demosthenes de hitabete kendi haklarını savunmak için girdi, ancak bu ona beceri ve kuvvet kazandırdı. Sonunda gelmiş geçmiş en başarılı hatip olmayı başardı. ^[6.3]Bununla birlikte halk önünde konuştuğu ilk gün salonda gürültüden kimse söylediklerini dikkatlice dinlememişti. Bazıları onunla alay bile etmişti. Deneyimsizliği yüzünden konuşması anlaşılmayı zorlaştıran uzun cümleler ve karmaşık düşüncelerle ağırlaşmış, son derece sıkıcı ve abartılı olmuştu. Sesindeki titrekliğin ve kötü telaffuzun yanı sıra sık sık nefes almak için sözüne ara vermesi yüzünden konuşması anlaşılmaz olmuş, dinleyicilerin canını sıkıyordu. ^[6.4]Salondan keyifsiz ayrılıp Pire sokaklarında tek başına gezinirken Thriasionlu Eunomos ile karşılaştı. Yaşlı adam konuşmasının Perikles'inkini çok hatırlattığını, ancak henüz ürkek ve ham olduğunu söyledi. Sonra da kalabalığı cesaretle karşılaması, vücudunu da jimnastikle kuvvetlendirmesi gerektiğini söyledi.

^[7.1]Başka bir sefer yine başarısız bir konuşmadan sonra üzgün ve düşünceli düşünceli eve dönüyordu. Yanına komedya oyuncusu, arkadaşı Satyros yaklaştı ve beraberce evine gittiler. Demosthenes arkadaşına içini açtı ve hatipler arasında en çalışkan olmasına karşın başarılı olamadığı, kendini dinletemediği için çok üzgün olduğunu söyledi. Denizcilerin, sefih insanların, okumamış halk tabakaların-

dan gelenlerin bile kürsüde daha rahat olduklarını, dinleyicilerin onlara daha fazla ilgi gösterdiğini söyleyerek sistem etti. ^[7.2]Bunun üzerine Satyros'un ona şu şekilde cevap verdiği söylenir: "Haklısın Demosthenes! Fakat ben kısa zamanda bu duruma son vereceğim. Bana Euripides ya da Sophokles'ten ezbere birkaç parça okur musun?" Demosthenes, Satyros'un istediğini hemen yaptı, sonra da Satyros aynı parçaları tamamen değişik bir edayla tekrarladı. Fark o kadar belirgindi ki Demosthenes tavır ve davranışlara anlam veren, sesi ve sözü tatlı, canlı ve ateşli kılan oyunculuk sanatını öğrenmesi gerektiğini hemen anladı. ^[7.3]Bu yüzden evinin bodrumunda günümüze kadar muhafaza edilen bir mekân hazırladı, günlerce duruşunu ve ses tonunu geliştirmeye çalıştı. Çoğu kez bir ya da iki ay orada kaldığı da olurdu, hatta utanıp dışarıya çıkamasın diye saçlarının bir kısmını kestigi de söylenir.

^[8.1]Demosthenes, birileriyle tanışma ve konuşma fırsatı yaratan her işi bir idman olarak görürdü. İlk fırsatta bodrumdaki mekâna iner, ileri sürülen bütün verileri kafasında karşılaştırmalı olarak incelerdi. ^[8.2]Bir başkasının nutkunu dinlediğinde kendi kendine tekrarlamaya, kendisinin ya da bir başkasının söylediklerini etraflıca inceledikten sonra düzeltmeye çalışırdı. Bu yüzden pek zeki izlenimini vermezdi, konuşma yeteneğini ve şanını aşırı çalışmaya borçlu olduğu düşünülürdü. ^[8.3]Bunun en büyük kanıtı hazırlıklı olmadığında konuşmaya kalkışmamasıydı. Kararların alındığı Halk Meclisi'nde bile fikrini söylemesi istendiğinde, konuyu daha önce ele almadığı takdirde konuşmayı reddederdi. Bu yüzden diğer hatiplerin alay konusu oldu, hatip Pytheas da düşüncelerinin fitil koktuğunu söyledi. ^[8.4]"Evet, haklısın Pytheas," diye cevap verdi Demosthenes, "çünkü benim yağ lambamla senin yağ lamban aynı şeyleri aydınlatmıyor." Aslında hazırlıksız konuşmadığını inkâr etmiyordu.

Demokrasiye inanan bir insanın halka saygı duyduğunu konuşmasını itinayla hazırlamakla gösterdiğini ileri sürerdi. Çünkü halka önem vermeyen, onu ikna etmek değil, istediğini zorla kabul ettirmek isteyen birinin oligarşi taraftarı olduğuna inanırdı. ^[8.5]Bu iddiaları doğrulayan başka bir hadise de hazırlıksız olduğunda afalladığını gören ünlü hatip Demades'in, konuyu işlememesine rağmen yardımına koşup müdahale etmesidir, oysa Demosthenes bunu Demades için hiçbir zaman yapmadı.

^[9.1]Ancak eğer durum böyle idiyse neden Aiskhines onu "cesaret dolu nutuklarıyla hayranlık uyandıran bir adam" olarak nitelendirdi? Nasıl olup da Atinalılara karşı çok sert bir konuşma yapan Byzantionlu Python'a aynı şekilde cevap veren bir tek o oldu? Hem Olimpiyat oyunlarında İskender ile Philippos için övgü nutukları atan, aynı zamanda Thebaililerle Olynthosluların aleyhinde konuşan Smyrnalı Lamakhos'a karşı çıkıp tarihî olaylara ve argümanlara dayanarak savlarını çürüten o değil miydi? ^[9.2]Thebaililerin ve Khalkidekilerin Yunan ulusuna yaptıkları iyilikleri teker teker saydıktan sonra, Makedon krallarının yaptığı kötülükleri ileri sürerek dinleyicilerin fikrini değiştirmiş, bunun üzerine halkın tepkisinden korkan büyük hatibin törenden ayrılmasına neden olmamış mıydı? ^[9.3]Görünüşe bakılırsa Demosthenes, Perikles'in davranışlarını kendisine yakıştıramıyordu, ancak sesine verdiği tonla kalabalık karşısındaki duruşunu, hem ağır hem bütün konularda daima hazırlıklı olarak konuşmasını çok takdir ediyordu. Büyük oluşunun bunlara dayandığına inandığından onu kıskanır, taklit etmeye çalışırdı. ^[9.4]Ancak Eratosthenes'in, ¹⁷ Phaleronlu Demetrios'un ¹⁸ ve birkaç komedyaya yazarının dediklerine inanacak olursak, sözlü nutukları yazılı olanlara göre çok daha etkileyici ve daha cesaretliydi. Eratosthenes konuşmalarında çoğu kez artistik hareketler yaptığını, Demetrios ise

çok coşkulu olduğu bir anda, halkın karşısında aşağıdaki vezinli andı okuduğunu iddia ettiler:

“Bu topraklar, bu kaynaklar, bu ırmaklar üzerine yemin ediyorum...”

[9.5]Komedyacı yazarlarından biri onu geveze olarak nitelendirirken, bir başkası konuşmalarında zıtlıkları çok sık kullandığı için aşağıda görüldüğü gibi alay etti:

“Aynen [zevk] aldığı gibi geri aldı.”

“Çünkü Demosthenes bu cümleyi alınca [yakalayınca] çok sevindi.”

Burada Antiphanes, Demosthenes’in Alonnesos Adası lehine verdiği nutukla alay edip Atinalılara adayı Philippos’tan “almamalarını, geri almalarını tembih” ederken, hatibin kafiyeyle savaştığını vurgulamak istemiştir.

[10.1]Herkes Demades’in doğuştan yeteneği sayesinde ya da doğaçlama yoluyla söylediği nutukların Demosthenes’in zorlanarak yazıp söylediği savları çürüttüğüne inanırdı. Khioslu filozof Ariston, Theophrastos’un¹⁹ hatipler için düşündüklerini şöyle aktarır: Bir gün Theophrastos’a Demosthenes hakkında fikrini sormuşlar; o da, “Vatanına layık,” cevabını vermiş. [10.2]Demades hakkında fikri sorulduğunda ise, “Vatanından çok daha üstün,” demiş. Aynı filozofa göre Atina’nın siyaset adamlarından Polyektos, Demosthenes’in en büyük hatip olduğunu, ama Phokion’un ondan üstün olduğunu, zira kullandığı küçük bir kelimeye bile büyük anlamlar yükleyebildiğini iddia etti. Demosthenes de mahkemelerde onunla karşı karşıya gelmek zorunda kaldığında arkadaşlarına, “İşte, nutuklarımı kesecek bıçak kalktı yine,” derdi. [10.3]Bu sözlerle rakibinin konuşma yeteneğini mi, yoksa mahkemedeki saygın konumunu mu kastettiği bilinmez.

Belki de erdemiyle halkın güvenini kazanmış bir adamın söylediği tek bir sözün ya da tek bir işaretinin en güzel nutuklardan bile daha etkili olduğunu söylemek istemiştir.

[11.1]Phaleronlu Demetrios, artık yaşlanmış olan Demosthenes'in hatip olabilmek için harcadığı çabaları, doğuştan gelen kusurlarını teker teker nasıl yendiğini ta kendisinden öğrendiğini iddia etti. Söylediğine göre dilindeki peltekliği ve telaffuz problemini çözmek için ağzına küçük çakıllar koyup saatlerce nutuklar okur, [11.2]nefes darlığına çare bulmak için de dik yokuşları tırmanırken yüksek sesle şiirler söylemiş. Ayrıca evinde büyük bir aynanın karşısına geçip saatlerce nutuklarını tekrarlamış. Günün birinde bir adam ona yaklaşmış ve dayak yediği için kendisini mahkemede savunmasını istemiş. Bunu duyan Demosthenes, "Pek dayak yemiş gibi görünmüyorsun," demiş. [11.3]Çok sinirlenen adam "Ben mi dayak yemedim? Yalan mı söylüyorum yani?" diye bağırınca, "Ha şöyle. Şimdi hakkını arayan birini duydum," diye cevap vermiş. Bu şekilde ses tonunun ve mimiklerin ne kadar inandırıcı olduklarını vurgulamak istemiş. Halk Demosthenes'in artistik hareketlerle konuşma biçimini çok beğeniyordu, oysa aralarında Phaleronlu Demetrios'un da bulunduğu birçok aydın yapmacık ve bayağı buluyordu. [11.4]Hermippos'un söylediğine göre Aision'a hatipler hakkında fikri sorulduğunda, eski hatipleri dinleyen herkesin onlara hayran kaldığını, çünkü nutuklarını kibarlık ve asaletle okuduklarını kabul etti, ancak Demosthenes'inkilerin çok daha üstün olduğunu, zira onları bina inşa eder gibi düzenli bir şekilde yapılandırdığını, son derece etkileyici bir şekilde de okuduğunu ekledi. Demosthenes'in yazılı nutukları çok daha ciddi ve keskindi, doğaçlama konuşmak zorunda kaldığında ise şakalaşmaktan da kaçınmazdı. [11.5]Bir gün Demades, "Bir domuzun Tanrıça Athena'ya benzediği kadar, Demosthenes de bana

benziyor,” demiş. Bunun üzerine Demosthenes “Olabilir, çünkü tanrıçanın Kollytos’ta zina yaptığı söylenir,” cevabını vermiş. Khalkos²⁰ adlı bir hırsız onun gece yarılarında kadar çalışmasıyla alay etmeye kalkışınca, Demosthenes, “Anlıyorum, lambamın bütün gece yanması seni korkutuyor. ^[11.6] Hey Atinalılar! Hırsızlar bakırdan, duvarlar da topraktan olduğuna göre şehirde hırsızlığın artmasına şaşırmayın,” demiş. Söyledikleriyle ilgili buna benzer bir sürü örnek var, ama ben karakterini, hayat anlayışını, davranışlarını ve siyasi görüşlerini incelemeyi daha uygun buluyorum.

^[12.1]Demosthenes kendisinin de belirttiği gibi siyasetle Phokaia Muharebesi²¹ döneminde ilgilenmeye başladı. Bunu Philippos’a Dair²² adıyla bilinen konuşmalarından da anlamak mümkündür. Çünkü bunlardan bazıları savaş bittikten sonra yazılmıştır, ancak daha eskileri o dönemde yaşanmış olaylardan bahseder. Aynı zamanda otuz iki yaşındayken ve daha ünlü olmadığı bir dönemde Meidias’a²³ karşı bir dava üstlendiği anlaşılır. ^[12.2]Ancak bana öyle geliyor ki bu iş için para talep etmek yerine korkusundan ona karşı olan düşmanlığına son vermeyi yeğledi.

“...çünkü o nazik ve tatlı bir insan değildi.”²⁴

Hakikaten Meidias zorbalık yapan, kin tutan biriydi. Böylece Demosthenes büyük bir serveti ve güçlü dostları olan, konuşma kabiliyeti üstün bu rakibin karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. ^[12.3]Bence eğer Demosthenes onu yeneceğine inansaydı, üç bin drahmiye yakasını bırakacak değildi.

Yunanları Philippos’a karşı savunmayı siyasete karışmak için güzel bir fırsat olarak gördü. Bu amaç uğruna büyük bir mücadele verdi ve kısa zamanda cesaretiyle yeteneği sayesinde ün kazanıp Yunanların gözünde saygın bir mertebeye ulaştı, Büyük Kral²⁵ dâhil, herkes ona hayran

kaldı; ^[12.4]Philippos'un sarayında ondan konuşulur oldu, hatta ondan nefret edenlere bile çok değerli bir insan olduğunu kabul ettirdi. Mahkemelerde onunla birçok kez karşı karşıya gelen rakipleri Aiskhines ile Hypereides bile onun hakkında benzer şeyler söyledi.

^[13.1]Bütün bunlardan sonra Theopombos'un neden Demosthenes'i istikrarsız, aynı fikirlere ve aynı insanlara bağlı kalamayan biri olarak nitelendirdiğini anlamak mümkün değil. Bence tersine, ilk günden beri benimsediği siyasi düşüncelere sonuna kadar sadık kaldı, hatta bu tutumu yüzünden sonunda hayatını da kaybetti. ^[13.2]Çünkü Demades gibi kendisi hakkında kötü konuşmuş olabileceğini, ancak şehri hakkında asla kötü konuşamayacağı yolundaki mazeretlerle fikir değişikliğini müdafaa etmek için lafı gevelemedi. Ya da Kallistratos'a karşı sert bir dil kullanan, ancak ondan para alınca, "Evet bu adam düşmanımdır, ama şu anda şehrin çıkarları ön planda olmalıdır," deyip tutum değiştiren Melanopos gibi döneklık etmedi. ^[13.3]Bir süre için Kassandros taraftarı olup daha sonra, "Düşüncelerime karşı gelmiyorum, güçlülere daima itaat edilmesi gerektiğine inanıyorum," sözleriyle Demetrios'un²⁶ tarafına geçen Messinialı Nikodemos gibi tutarsızca davranmadı. Demosthenes'in siyasi fikirlerinden hiçbir zaman uzaklaşmadığını söyleyebilirim, tersine ilkelerine sadık kalarak dürüst bir tutum gösterdi ve çizdiği yolda ilerledi. ^[13.4]Filozof Panaitios'a göre Demosthenes'in nutuklarının çoğunda yalnız doğrudan yana olduğu göze çarpar. Örneğin "Çelenk Hakkında", "Aristokratlara Karşı", "Muafiyetler Hakkında" ve "Philippikoi" gibi nutuklarında vatandaşlara daha kolay, daha tatlı gelen, onları daha mutlu eden şeyleri değil, çoğu kez can güvenliğini bile ikinci plana atıp doğru olanı söylemeyi yeğlediği görülür. Ancak bu asil ve cesur tutumunu savaş hâlinde de gösterebilseydi, yalnız Moirokles, Polyektos ve Hypereides gibi ünlü hatip-

ler arasında sıralanmakla kalmayıp bir Kimon, bir Thukydes ve bir Perikles seviyesine çıkmış olacaktı.

[14.1] Aynı dönemde hatiplik yapan Phokion, Makedon taraftarı ve karşıt partinin lideri olmasına karşın, cesareti ve dürüstlüğü nedeniyle Ephialtes, Aristeides ve Kimon kadar sevildi. [14.2] Oysa Demosthenes, Demetrios'un dediği gibi hem savaş hâlinde korkaklık gösterdiğinden, hem de Philippos ile diğer Makedonlar karşısında çok katı bir tavır takındığı hâlde Pers kralına da aynı şekilde davranmadığından, yani ondan para aldığı söylendiğinden pek takdir görmedi. Atalarının erdemlerini övmekte üstüne yoktu, ama onları örnek almayı bilemedi. Phokion hariç, o dönemin hatiplerinden hayata dair tutumu açısından da çok üstündü. [14.3] Nutuklarından da anlaşıldığı gibi halk karşısında büyük bir cesaretle konuşuyor, sıkça çoğunluğun isteklerine karşı sert eleştirilerde bulunuyor, onların yanlışlarını kınıyordu. Theopombos'un anlattığına göre, bir gün Atinalılar ondan bir adamın aleyhinde konuşmasını istemişler. Demosthenes reddedince büyük bir gürültü kopmuş. Bunun üzerine ayağa kalkıp şöyle demiş: "Hey Atinalılar! İstemeseniz bile daima size öğütler vereceğim, ancak isteseniz bile asla hiç kimseye iftira etmeyeceğim." [14.4] Antiphon'a karşı tutumu da aristokrat ilkelerine ne kadar sadık kaldığını gösterir. Halk Meclisi'nde beraat etmesine karşın onu tekrar Yüksek Mahkeme'ye çıkardı ve halkın tepki göstereceğini bile bile Philippos adına Atina tersanesini yaktırmayı planladığını ispatlayarak hakkında ölüm kararı aldırdı. Theoris adlı kadın kâhini de yolsuzluk yaptığı ve kölelere düzenbazlık öğrettiği gerekçesiyle çok sert bir şekilde suçladı ve sonunda idam edilmesini sağladı.

[15.1] Apollodoros'un Komutan Timotheos'a karşı okuduğu ve büyük bir tazminat cezasına çarptırılmasına neden

olan konuşmasını da Demosthenes'in yazdığı söylenir. Aynı şekilde Phormion ile Stephanos'un birbirlerine karşı açtıkları davayı da Demosthenes üstlenmişti, fakat bu lehine olmadı, zira Phormion'un Apollodoros'a karşı savunma konuşmasının da Demosthenes'in olması iki düşmanın birbirini öldürmek için aynı bıçak atölyesinden bıçak temin etmeleri gibi bir şeydi. ^[15.2]“Androtion'a Karşı”, “Timokratos'a Karşı” ve “Aristokratos'a Karşı” olarak bilinen nutukları da başkaları için yazdığı söylenir, zira o sırada yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarındaydı ve henüz siyasete karışmamıştı. “Aristogeiton'a Karşı” nutuklarını kendi okudu, “Muafiyetler Hakkında” olarak bilinen konuşmasını ise Khabrias'ın oğlu Ktesippos adına okudu. Bunu genç adamın annesiyle evlenmek istediği için yaptığı söylenir, ^[15.3]ancak Magneli Demetrios'un “Sinonimler Hakkında” adlı eserinde belirttiğine göre sonunda onunla değil, Samoslu bir kızla evlendi. Aiskhines'e karşı yazdığı “Sahte Elçilik Hakkında” adıyla bilinen nutkun okunup okunmadığı kesin değildir, ama tarih yazarı İdomeneus, Aiskhines'in otuz oyla beraat ettiğini iddia eder. Fakat “Çelenk Hakkında” adıyla her ikisi tarafından yazılan nutuklardan anlaşıldığı üzere bunun gerçek olması pek muhtemel değildir, çünkü hiçbiri bu davanın mahkemeye kadar gittiği konusunda kesin bilgi vermez. Tabii bu tür şeyleri çözmek bizim işimiz değil.

^[16.1]Demosthenes'in siyasi alandaki etkinliği barış zamanından beri belirgin olmaya başlamıştı. Makedon kralının her hareketini kınıyor, her adımını eleştirip Atinalıları ona karşı kışkırtıyordu. Bu yüzden Philippos'un sarayında ondan sık sık söz ediliyordu. Bir gün dokuz kişilik bir elçi grubuyla Makedonya'ya gittiğinde Philippos herkesi büyük bir dikkatle dinledikten sonra, yalnız onun söylediklerine cevap vermeyi tercih etti. ^[16.2]Buna rağmen ona iltifatlarda bulunmadı, daha çok Aiskhines ve Philokrates'in yanında olan-

lara saygı ve cömertlik gösterdi. Diğer hatipler Philippos'u övmek için konuşma kabiliyeti üstün, güzel görünüşlü ve içkiye dayanıklı diye nitelendirirken, Demosthenes bunların hiçbirinin bir kralı yücelten şeyler olmadığını, zira birincisinin sofistlere, ikincisinin kadınlara, üçüncüsünün de süngerlere yaraştığını söyledi.

[17.1] Bir taraftan devamlı tahriklerle rahat durmasını bilmeyen Philippos ile diğer taraftan Demosthenes'in kışkırtmalarıyla ayaklanan Atinalılar arasında savaş havası esmeye başlamıştı. O sırada tiranları tarafından Philippos'a teslim edilen Euboia'nın yardımına koşup yeniden özgürlüğünü kazandırmak için Demosthenes Atinalıları ikna etti. Yazdığı ateşli kararnameyi onaylayan Atinalılar Euboia'ya doğru yürüdüler ve Makedonları kovdular. [17.2] İkinci işi Byzantion ve Perinthos'a yardım etmek oldu. Atinalıları Müttefik Savaşı'nda²⁷ her iki tarafın da yaptığı hatalar yüzünden yaşananların doğurduğu nefret ve öfkeyi bir yana bırakıp bu iki şehre savaş açan Makedonlara karşı askerî kuvvet yollamaları için ikna etti ve sonunda savaşı kazanmalarına neden oldu. [17.3] Daha sonra elçi olarak birçok şehri ziyaret edip –birkaçı hariç– çoğunu Kral Philippos'a karşı ayaklandırmayı başardı. Şehirlerde kalıp yardım etmeye hazır kuvvetler bir yana, on beş bin piyade ile iki bin süvari toplamayı ve büyük bir meblağı temin ederek paralı askerlerin maaşlarını ödemeyi başardı. Bunun üzerine Theophrastos'un anlattığına göre, müttefikler ödeyecekleri miktarların tespit edilmesini istediler, ancak askerî lider Krobylos savaşların miktarları önceden belirlenmiş harcamalarla yürütülemeyeceğini söyledi. [17.4] Yaklaşan tehlikeyle başa çıkmak üzere Yunanistan ayaklandığına, Euboia, Akhaia, Megara, Leukada ve Kerkyra'ya bağlı şehirler birleştiğine göre Demosthenes'e son olarak zor bir görev daha düşüyordu. O tarihlerde Yunanların en büyük askerî gücü

olan Attika'nın komşusu Thebailileri ittifaka davet etmesi gerekiyordu. Ancak daha önce Phokaialılarla yaptıkları savaşta Philippos Thebailileri desteklediği ve komşu oldukları Atina ile aralarında anlaşmazlıklar çıktığı için onları taraf değiştirmeye ikna etmek kolay değildi.

^[18.1]Philippos, Amphissa'da kazandığı zaferden sonra cesaretlenerek Phokida'ya saldırdı ve ele geçirdi. Atinalılar bu olay karşısında çok endişelendiler, ancak kimse ortaya çıkıp konuşacak ya da herhangi bir öneride bulunacak durumda değildi. Mecliste hüküm süren tedirginliği ve suskunluğu bozan Demosthenes oldu ve Thebaililerle ittifak kurmaları gerektiğini ileri sürerek onları –her zaman yaptığı gibi– cesaretlendirdi. Daha sonra diğer elçilerle beraber kendisi de Thebai'ye gitti. ^[18.2]Marsyas'ın²⁸ anlattığına göre Philippos da onları karşılamak üzere, bir taraftan Makedon olan Amyntas, Kleandros ve Kassandros'u, diğer yandan Thessialı olan Daokhos ve Thrasydaios'tan oluşan bir elçi heyetini Thebai'ye gönderdi. Çıkarlarına uygun olanı göz ardı etmek istemeyen, aynı zamanda Phokaia Muharebesi'nin yaralarını unutamayan Thebaililer tarafsız kalmak istediler, ^[18.3]ancak Theopompos'un söylediklerine göre hatibin ateşli nutukları kızgınlıklarını kızıştırdı. Böylece korkularını bir yana bırakıp coşkuyla söylediklerine katıldılar. Demosthenes'in bu başarısı Philippos'u o kadar çok endişelendirdi ki hemen elçiler gönderip barış teklif etti. Bu arada bütün Yunanlar ayaklandı ve ufukta görünen tehlikeye karşı ittifak kurdu. ^[18.4]Yalnız Atinalı komutanlar değil, Thebaililer de Demosthenes'in emri altına girdiler, böylece hem Atina'nın, hem Thebai'nin meclislerini yönetmeye başladı. Her iki şehir de ona sonsuz sevgi ve saygı duymaktaydı, bu da Theopompos'un işaret ettiği gibi boşuna elde edilmiş bir şey değildi.

^[19.1]Görünüşe bakılırsa tanrısal bir gücün işiymiş gibi Yunan şehirlerinin egemenliği sona erecek gibi görünüyordu.

Bu arada Apollon Tapınağı'nın kadın kâhini Pythia da bazı eski kehanetleri tekrarlıyordu:

“Thermodon Muharebesi'nden uzak kalabilseydim,
Havada, bulutlarda kartal olabilseydim ve olup bitenleri
görebilseydim.

Ağlıyor mağluplar, galipler de mahvoldular.”

[19.2] Thermodon'un benim bölgemde, yani Khaironeia'da Kephisos Irmağı'na dökülen küçük bir ırmak olduğu söylenir. Ancak günümüzde bu adı taşıyan bir ırmak bilmiyorum. Kanımca o dönemde Thermodon denen ırmak artık Haimon adını aldı, çünkü Yunan ordusunun karargâhını kurduğu Herakleion yakınlarından geçmekteydi. Savaş alanında hayatını kaybedenlerin kanlı bedenleriyle dolduğu için savaştan sonra ona bu adı verdiler.²⁹ [19.3] Samoslu tarihçi Douris'in dediklerine göre Thermodon ırmak değilmiş. Karargâhın kurulduğu dönemde çadırların etrafı kazılırken orada küçük bir mermer heykel bulunmuş. Üstünde kazılı bazı harflerden kollarında yaralı bir Amazon taşıyan Thermodon adlı bir komutana ait olduğu anlaşılmış. Bununla ilgili bir de kehanet varmış:

“Kapkara bir kuş Thermodon'da savaşı beklemekteydi,
Seni de orada birçok insan bedeni bekleyecektir.”

[20.1] Ancak olayların tam olarak nasıl geliştiği konusunda pek emin olunamıyor. Söylenenlere göre Demosthenes Yunanların savaşma gücünden cesaret alarak ve düşmanlarına nasıl meydan okuduklarını gördükçe kehanetlere kulak asmamaları gerektiğini ileri sürdü. Hatta kadın kâhin Pythia'nın Philippos tarafından yönlendiriliyor olabileceğini ima etti ve Thebaililere Epameinondas'ı, Atinalılara da Perikles'i hatırlatıp onların da bu doğaüstü söylentilere değil, mantıklarına dayanıp hareket ettiklerini vurguladı. [20.2]

Bu olayların cereyan ettiği döneme kadar Demosthenes'in çok doğru bir tutumu olduğu göze çarpar, ancak savaş başlar başlamaz tamamen değişti.³⁰ Söylediklerinin hiçbirinin arkasında durmadı, tersine savaştan fazlasıyla onur kırıcı bir şekilde kaçtı, hatta Pytheas'ın dediği gibi kalkanının üzerinde altın harflerle yazılı olan "İyi Şanslar" sözlerini de göz ardı edip utanmadan silahlarını savaş alanında terk etti.³¹

[20.3]Philippos bu büyük zaferden sonra ve içkinin etkisi altında karşı tarafın ölülerine saygısızlık etti. Demosthenes'in nutuklarını şiir hâline sokup cesetlerin üstünde gezinerek ritimle okumaya ve eğlenmeye başladı:

"Demosthenes'in oğlu Paianialı Demosthenes şöyle demiş..."

Ancak içkinin tesiri geçtikten sonra bu kadar büyük bir risk almasına neden olan hatibe büyük hayranlık duydu. Sadece bir gün içinde yaptığı ateşli ve kışkırtıcı konuşmayla o kadar kişiyi ayaklandırabilme ve kendisini de acilen saldırmaya mecbur edebilme kabiliyetiyle ürperdi. [20.4]Bu arada Demosthenes'in şanı Pers kralına kadar ulaşmıştı. Kral sahil bölgelerindeki satraplara mektuplar ve yüklü bir para gönderip Demosthenes'i hoşnut tutmalarını emretti, zira Makedon kralına karşı halkı bir tek onun ayaklandırabildiğine inanmıştı. [20.5]Bunları daha sonra İskender ortaya çıkardı. Sardes'i ele geçirdiğinde Demosthenes'in aldığı büyük meblağları gösteren evraklar ve ona ait birkaç mektupla kralın komutanlarından gelen cevapları buldu.

[21.1]Yunanlar savaştan mağlup çıkınca, rakip hatipler suçu Demosthenes'e yüklemek istediler. Ancak Halk Meclisi onu suçsuz buldu ve eskisi gibi saygı göstermeye devam etti. Ayrıca siyaset hayatında rol oynamasına müsaade etti. [21.2]Khaironia Muharebesi'nde hayatlarını kaybeden askerlerin cenaze törenlerindeki şeref konuşmalarını da onun

yapmasını istedi. Theopompos, Demosthenes'in uğradıkları büyük felaketi onurlu bir şekilde karşıladığını, ancak düşüncelerinden asla pişman olmadığını söyledi. ^[21.3]Demosthenes şehitlerin anısına yazdığı nutku büyük bir ihtişamla okudu, buna rağmen metnin altına kendi adını değil, bir arkadaşınınkini yazdı, zira Philippos ile başının derde girmesinden korkuyordu. Ancak onun ölümünden sonra yine cesaretlenmeye başladı. Philippos'un ölümü Khaironia zaferinden kısa bir süre sonra oldu, bu da kehanetin son cümlesinde ima ediliyordu:

“...mağlup ağlıyor, galip de kayboldu...”

^[22.1]Demosthenes, Philippos'un ölümünü gizlice öğrendi, ancak kimseye bir şey söylemedi. Neşe içinde meclise gidip hayırlı bir rüya gördüğünü, Atinalıları çok güzel haberler beklediğini söyledi. Kısa bir süre sonra Philippos'un ölüm haberi geldi. Atinalılar bu güzel haber üzerine hemen kurbanlar kestiler ve Pausanias'ın ³² çelenkle onurlandırdılar. ^[22.2]Demosthenes bu haber üzerine halk önüne güzel elbiseler ve başında çelenkle çıkınca Aiskhines tarafından çok ayıplandı, zira bir hafta önce kızını kaybetmişti. Ancak bence akılsız ve bayağı olan asıl Aiskhines'tir, çünkü yas ille de feryatla gösterilecek bir duygu değildir. Birçok kişi dayanılmaz acılarını onurlu bir şekilde başkalarına hissettirmeden yaşar. ^[22.3]Benim itirazım Atinalıların kendilerine –savaşta galip gelmesine rağmen– insaflica davranan kralın ölümünü kurbanlar kesip çelenkler takarak kutlamalarıdır. Bu yalnız ayıplanacak bir tutum değil, çok da bayağıdır, zira yaşadığı sürece ona saygı göstermişler, hatta Atina vatandaşı ilan etmişlerdi. ³³ Sonra da bir başkası tarafından öldürülünce kendileri büyük bir marifet yapmış gibi çılgınca dans edip şarkılar söyleyerek kutlamaya başladılar. ^[22.4]İstikrarlı bir tutum gösteren yalnız Demosthenes oldu, bunu da kabul etmem gerek. Kişisel acısını bir yana bırakıp şehri için faydalı olanı

sonuna kadar savundu. Toplumsal faaliyetini hiçbir zaman aksatmadan yerine getirmek için özel hayatını ikinci plana aldı. Bunu başarmak için istediği gibi ağlayıp gülmek yerine, kral ya da tiran rollerine çıkan tiyatro oyuncularını gibi rolün gerektirdiği tarzda hareket etmeyi yeğledi. ^[22.5]Ancak mutsuz ve umutsuz insanları kendi hallerine bırakmamak, teselli etmek, dikkatlerini hoş şeylere yöneltmek gerekir. Gözleri ağrıyan birinin önüne çarpıcı ya da parlak renkler yerine, görebileceği hafif renkler konulması gerektiği gibi, ailesinin bir ferdini kaybeden kişi için de vatanının iyiliğinden daha hoş ne olabilir? Kişisel sorunlarını vatanının hayrıyla unutmaktan daha uygun ne olabilir? Bunları söylememin nedeni birçok kişiyi aksi yönde etkileyen Aiskhines'in söyledikleridir.

^[23.1]Bu arada Demosthenes'in kışkırtmasıyla şehirler yeniden ayaklanmaya başlamıştı. Thebaililer Demosthenes'ten temin ettikleri silahlarla şehrin muhafız birliklerine saldırmışlar ve askerlerin büyük bir kısmını öldürmüşlerdi. Atinalılar ise onlarla savaşmak için hazırlıklara başlamışlardı. ^[23.2]Demosthenes o dönemde devamlı verdiği nutuklarla ve Asya'da kralın yanında savaşan komutanlara gönderdiği mektuplarla çocuk ve Margites³⁴ olarak nitelendirdiği İskender'e karşı onları kışkırtıyordu. Ancak o ülkesinin işlerini düzene sokunca büyük bir kuvvetle Boiotia'ya saldırdı, böylece hem Atinalıların cesareti kırıldı, hem Demosthenes'in yıldızı söndü. Müttefikleri tarafından yüzüstü bırakılan Thebaililer kendi kendilerini müdafaa etmek zorunda kaldılar, ancak şehirlerini yerle bir olmaktan kurtaramadılar. ^[23.3]Atinalılar arasında büyük bir huzursuzluk hüküm sürüyordu, bunun üzerine Demosthenes'in birkaç sözcüyle beraber İskender'e elçi olarak gönderilmesi istendi, ancak Demosthenes kralın öfkesinden korktuğu için Kitheron Dağı'ndan geri döndü ve elçiliği bıraktı. İdomeneus ve Douris'e göre İskender hemen elçiler gönderip on kişilik bir heyet talep etti, ancak yazar-

ların çoğu ve onlardan çok daha deneyimli olanlar heyetin sekiz kişiden ibaret olduğunu söylüyorlar. Bu heyet Demosthenes, Polyektos, Ephialtes, Lykourgos, Moirokles, Demon, Kallisthenes ve Kharidemos'tan oluşuyordu. ^[23.4]O zaman Demosthenes onlara çoban köpeklerini kurda teslim eden koyunların hikâyesini anlattı ve kendisiyle heyettekileri çoban köpeklerine, İskender'i de yırtıcı bir kurda benzetti. Ardından, "Tüccarların bir kabın içine numunelik birkaç buğday tanesi koyup müşteriye beğendirdikten sonra sattığı gibi, sizde bizi aynı şekilde ona teslim ediyorsunuz, ama anlamadığınız şudur, kendinizi de teslim etmiş olacaksınız," dedi. ^[23.5]Bunları Kassandreialı Aristoboulos'tan öğreniyoruz. Ne yapacaklarını bilemeyen Atinalılar zor duruma düşmüşlerdi. O sırada Demades önerilen hatipler heyetindekilerin her birinden beşer talanton istedikten sonra onların yerine elçi olarak kralla gideceğini ve merhamet göstermesini isteyeceğini ilan etti. Demades'in kralla eski dostluklarına güvendiğinden mi veya onun öldürmeye doymuş bir aslan gibi tok vaktine rast geleceğine inandığından mı böyle bir karar aldığı bilinmez. Önemli olan şu, hatipler için af, şehri için de barış sağlamayı başardı.

^[24.1]İskender gidince diğer hatiplerin değeri arttı, Demosthenes'in itibarı ise sarsıldı. Sparta kralı Agis savaşa girişince biraz başını kaldırır gibi oldu, ama kısa bir süre sonra hem Atinalılar onunla beraber ayaklanmadığı için, hem de Agis'in savaş alanında hayatını yitirmesiyle Spartalılar bozguna uğradığından hemen yatıştı. İşte bu dönemde Ktesiphon'a karşı açılan "çelenk davası" vuku buldu. Bu hadise Khaironia Savaşı'ndan az önce, şehrin başında Khairon olduğu dönemde cereyan etti, ^[24.2]ama karar on yıl sonra, şehrin başına Aristophon geçince alındı. Aslında hem hatiplerin ünlü olmasından, hem de hâkimlerin doğru tutumundan dolayı bu dava kadar ilgi gören dava olmadı. Hâkimler

o dönemde çok kudretli olan ve Demosthenes'e karşı dava açan Makedon taraftarlarını desteklemediler, tersine oy birliğiyle ona hak verdiler. Aiskhines oyların beşte birini bile alamadığından şehirden ayrıldı, Rodos ve İonia'da sofist olarak yaşamaya devam etti.

[25.1] Kısa bir süre sonra Harpalos yaptığı yolsuzluklardan tedirgin olup İskender'in de bu durumlarda arkadaşlarına bile acımasızca davrandığını bildiğinden İskender'in yanından kaçtı ve Asya'dan Atina'ya geldi. Gemilerini ve paralarını şehre emanet edip onu koruma altına almalarını istedi. Servetine göz diken diğer hatipler onu kabul etmeleri için Atinalıları ikna etmeye çalıştılar. [25.2] Demosthenes başlangıçta Atinalılara Harpalos'un şehirlerine sığınmasına izin vermemelerini, boşu boşuna ve haksız bir dava uğruna kendilerini tehlikeye atmamalarını tembih etti. Birkaç gün sonra ganimetleri araştırırken Demosthenes'in gözü bir barbar kupasına ilişti ve işlemlerini inceleyip nasıl bir şey olduğunu sordu. Bunu gören Harpalos, Demosthenes'e altının ağırlığını tartabilmek için kupayı eline almasını önerdi. [25.3] Gözleri kamaşan Demosthenes fiyatını sordu. Bunun üzerine Harpalos gülerek, "Senin için yirmi talanton," cevabını verdi. Gece olunca Demosthenes'e kupayla birlikte yirmi talanton gönderdi, zira bir insanın yüz ifadesinden ve bakışından paraya susamış karakterini anlamada Harpalos'un üstüne yoktu. [25.4] Daha fazla dayanamayan Demosthenes fikir değiştirdi. Ertesi sabah boynunu kalın yün kumaşlarla sardı ve meclise gitti. Söz alma sırası geldiğinde boğazının ağrıdığını, sesinin kısıldığını işaret etti. [25.5] Zeki olanlar onun boğaz ağrısından değil, altın ağrısından ıstırap çektiğini mırıldanıp alay ettiler. Daha sonra satın alındığı anlaşılmış kendini savunmak istedi, ancak kızgın Atinalılar buna izin vermediler, hatta biri kalkıp, "Ey Atinalılar, kupayı alan bu adamın sözlerini dinleyecek değilsiniz!" diye

bağırdı. ^[25.5]Bunun üzerine Harpalos'u şehirden kovdular, ancak diğer hatiplerin de satın alınmış olabileceğini düşünüp evlerini arattılar. Theopompos'a göre aranmayan tek ev Kallikles'inkiydi, zira yeni evli olduğundan gelini zor duruma düşürmek istemediler.

^[26.1]Demosthenes durumun Yüksek Mahkeme tarafından bakılmasını ve ancak rüşvet aldıkları ispat edilenlerin cezalandırılmasını önerdi. Fakat mahkemede Demosthenes suçlu bulundu ve elli talanton para cezasına çarptırılıp hapse mahkûm edildi. ^[26.2]Hem utancından, hem de zayıf bünyesi yüzünden hapiste kalmaya dayanamadığı ve bazı gardiyanların dikkatsizliği, diğerlerinin de yardımıyla kaçtığı söylenir. Henüz şehirden uzaklaşmadan karşıtlarından birkaç kişinin peşinde olduğunu fark etmiş. ^[26.3]İlk başta saklanmayı düşünmüş, ancak adıyla seslenilince durmak zorunda kalmış. Adamlar ona yaklaşmışlar ve yanlarında getirdikleri bir miktar parayı yol masrafı olarak kabul etmesini istemişler. Ayrıca olanlar yüzünden üzülmemesini, metin olması gerektiğini söylemişler. Demosthenes'in gözleri yaşarmış ve "Geride öyle bir şehir bırakıyorum ki insanın başka yerde buradaki düşmanları gibi dost bulması mümkün değil. Nasıl üzülmem?" dediği söylenir. ^[26.4]Anlatılanlara göre sürgün hayatında metanetsizmiş. Bir süre Aigina Adası'nda, bir süre de Troizina'da kalan Demosthenes, uzaktan yaşlı gözlerle Attika'ya bakar, eskiden siyaset hayatında gösterdiği cesaretten âdeta eser kalmamışçasına kendisine yaraşmayacak şekilde konuşmuş. Hatta şehirden ayrıldığı gün ellerini Akropol'e doğru kaldırdığı ve "Hey şehrin koruyucusu Pallas!³⁵ Neden bu birbirinden beter canavarı, baykuşu, yılanı ve demos'u³⁶ sevdiğini bir türlü anlayamadım," dediği söylenir. ^[26.5]Onunla konuşmak için gelen gençlere ise siyasete bulaşmamalarını tembih edermiş. Eğer hayatının başlangıcında önünde iki yol açılmış olsaymış ve biri meclise, diğeri

ölüme gitseymiş, artık tehlikeleri, kötülükleri, kıskançlıkları ve siyaset hayatının kavgalarını bildiğinden hiç düşünmeden ölümü seçeceğini söylemiş.

[27.1]Sürgünde olduğu sırada İskender öldü, Yunan şehirleri de Leosthenes'in savaşta başarılı olup Antipatros'u Lamia'da kuşattıktan sonra saf dışı etmesi üzerine tekrar birleşmeye başladılar. [27.2]Bu arada Atina'dan sürgün edilen hatip Pytheas ile Karabos lakabıyla bilinen Kallimendon, Antipatros'un tarafına geçmişlerdi ve Yunan şehirlerini teker teker ziyaret edip ayaklanmalarını engellemeye çalışıyor, Atina'ya itaat etmemeleri için kışkırtıyorlardı. O zaman Demosthenes elçilerle şehirlere gidip Makedonlara karşı birleşmeleri için ikna etmeye çalıştı. [27.3]Tarih yazarı Phylarkhos'un dediklerine göre bir gün Arkadia'da toplanan Halk Meclisi'nde Atina'yı destekleyen Demosthenes ile Makedonya'yı destekleyen Pytheas çok fena kavga ettiler. Pytheas birilerinin evine eşek sütü götürüldüğünde o evde bir hasta olduğunun anlaşıldığı gibi Atinalıların ziyaret ettiği şehrin de hâliyle kötü durumda olması gerektiğini söyledi. [27.4]Demosthenes cümleyi tersine çevirip eşek sütünün şifa niyetine verildiği gibi, Atinalıların bu ziyaretlerinin de ihtiyacı olanlara yardım niyetine yapıldığını söyledi. Buna çok sevinen Atinalılar Demosthenes'in şehre geri gelmesini istediler. Geri gelmesi için düzenlenen kararnameyi Demosthenes'in yeğeni Paianialı Demon onaya sundu. Hatta onu Aigina Adası'ndan getirtmek için bir kadirga gönderildi. [27.5]Pire Limanı'ndan şehre doğru yürüdüğünde herkes onu karşılamak için sokaklara döküldü ve coşkuyla selamladı. Magnisialı Demetrios'un söylediklerine göre, o an ellerini göğze kaldırmış ve Alkibiades'ten daha onurlu bir şekilde şehre geri döndüğü için tanrılara teşekkür etmiş; zira halk zorla ikna olmamış, suçsuz olduğuna inandığı için geri dönmesini istemişti. [27.6]Ancak çarptırıldığı para cezası hâlâ

geçerliydi, çünkü af onu içermemekteydi. Bu yüzden kanunu aşmak için bir kurnazlık düşündüler. Kurtarıcı Zeus adına düzenlenen kurban şenlikleri için sunağı hazırlayana yüklü bir para verilirdi. Bu işi Demosthenes'e havale ettiler ve hesabı elli talantonla kapattılar.

[28.1] Ne var ki vatanına dönüşünün tadını çıkaramadı, çünkü kısa bir süre sonra Yunan şehirleri mahvoldu. Metageitnion³⁷ ayında Krannon Savaşı cereyan etti, Boedromion³⁸ ayında Mounykhia Limanı'na³⁹ Makedon muhafız birlikleri girdi, Pyanepsion⁴⁰ ayında da Demosthenes öldü. Ölümü ise şöyle oldu: [28.2] Antipatros ile Krateros'un Atina'ya yaklaştıkları öğrenilince Demosthenes'in dostları kaçmaya başladılar. Halk Meclisi de onları ölüm cezasına çarptırdı. Her biri bir başka tarafa kaçıp saklanırken, Antipatros onları yakalamak için Phygadotheras⁴¹ lakaplı Arkhias önderliğinde bir grup asker görevlendirdi. [28.3] Thourioslu olan Arkhias'ın bir zamanlar tragedya aktörü olduğu söylenir. Hatta o dönemin en tanınmış aktörü olan Aiginalı Polos da onun öğrencisiymiş. Ancak Hermippos Arkhias'ı hatip Lakrites'in öğrencisi olarak kaydetti. Demetrios ise onu Anaksimenes'in öğrencileri arasında saydı. [28.4] Arkhias, Aigina'nın Aiakeio bölgesine sığınan hatip Hypereides'i, Marathonlu Himeraios'u ve Phaleronlu Demetrios'un kardeşi Aristonikos'u yakalayıp Kleones'te bulunan Antipatros'a gönderdi. Üçü de orada öldürüldü, hatta Hypereides'in daha canlıyken dilini kestikleri söylenir.

[29.1] Arkhias Demosthenes'in Kalaureia'daki Poseidon Tapınağı'na sığındığını öğrenince Trakyalı askerlerle donatığı gemilere binip oraya gitti ve Demosthenes'i tapınaktan çıkması için ikna etmeye çalıştı. Ona kötülük yapmak istemediğini, yalnızca Antipatros'un yanına götürmek istediğini söylediyse de Demosthenes inanmadı [29.2] çünkü gece tuhaf

bir rüya görmüş, tedirgin olmuştu. Güya bir tiyatro yarışmasında Arkhias ile aktörlük konusunda boy ölçüşüyorlarmış, ancak kabiliyette onu yendiyse de kötü organizasyon yüzünden yarışmayı kaybetmiş. Bu yüzden Arkhias'ın güzel ve uysal yakarışlarına inanmayıp, "Ey Arkhias! Bugüne kadar aktörlüğünle beni ikna edemediğin gibi, şimdi de vaatlerinle ikna edemeyeceksin," dedi. ^[29.3]Öfkelenen Arkhias gerçek yüzünü gösterip onu tehdit etmeye başlayınca da, "Ha şöyle! Şimdi Makedon kâhini gibi konuşuyorsun, oysa az önce bir aktör gibiydin. Bekle biraz, aileme bir mektup yazıp geliyorum," dedi. Eline bir kitap alıp tapınağa girdi ve yazacakmış gibi yaptı, sonra da düşünüyormuş gibi yapıp kalemini ağzına getirdi ve bir süre için öylece tuttu. Sonra başını örtüp yana kaydı. ^[29.4]Kapıda duran askerler onun korktuğunu sandılar ve alay etmeye başladılar, Arkhias ise kalkması için yalvardı ve Antipartos ile anlaşma vaat etmeye devam etti. Zehrin bünyesinde gezindiğini ve ölümün yaklaştığını hissedenden Demosthenes Arkhias'a, ^[29.5]"Tragedyadaki Kreon'a bürünmeye ve cesedimi defnetmeden atmaya vaktin yok."⁴² Ey saygıdeğer Poseidon, tapınağından canlı olarak çıkacağım. Bu kutsal yeri kirletenler Antipatros ve Makedonlardır," diye seslendi. Sözlerini bitirdikten sonra ona yardım etmeleri için işaret etti, zira titremeye başlamıştı bile, sunağa kadar yürüdükten sonra yere yığıldı ve son nefesini verdi.

^[30.1]Ariston, Demosthenes'in zehri yukarıda anlatıldığı gibi aldığını iddia ediyor, oysa Ermippos'un Pappos adlı birinden öğrendiğine göre sunağın yanında yere düştüğünde elindeki kitabın içinde bir mektup başlangıcı vardı ve sadece "Demosthenes'ten Antipatros'a" kelimeleri yazılıydı. ^[30.2]Herkes çok çabuk ölmesine hayret etti. Orada bulunan Trakyalı askerler elinde tuttuğu bir bez parçasından çıkardığı bir şeyi ağzına koyduğunu iddia ettiler, hatta bir süre için altın yuttuğunu sandıklarını söylediler. Ancak ona hizmet eden,

sonra da Arkhias tarafından sorguya çekilen hizmetçisi boyunda muska gibi taşıdığı bir torbacıktan bahsetti. ^[30.3]Eratosthenes zehri bilezik gibi elinde taktığı, içi boş bir halkada muhafaza ettiğini söyledi. Aslında buna benzer bir sürü varsayım öne sürüldü, hepsine de değinmemiz sanırım anlamsız. ^[30.4]Kanımızca Demosthenes'in arkadaşı Demokhares'in söylediklerini tekrarlamakla yetinmek en iyisi. Demosthenes o kadar çabuk ve sancısız zehirlenerek ölmüş olamaz. Tanrılar onu onurlandırmak ve Makedonların gaddarlığından korumak için yanlarına aldılar. Demosthenes, Pyanepsion ayının on altıncı gününde, kadınların oruç tuttuğu ve tanrıçayla⁴³ beraber Thesmophoria Şenlikleri'nin⁴⁴ en acı gününde hayata gözlerini yumdu.

^[30.5]Bir süre sonra Atinalılar Demosthenes'in anısını hak ettiği şekilde onurlandırmak için bronz heykelini diktiler ve onun anısına her ailenin en yaşlı erkeğinin yemeklerini Prytaneion'da yemesine karar verdiler. Heykeline de aşağıdaki sözleri kazdırdılar:

“Demosthenes, eğer bedensel gücün konuşma kabiliyetin kadar etkileyici olsaydı,

Yunanların başına hiçbir zaman Makedon Ares geçmeyecekti.”

Birçok kişi bu dizeleri Demosthenes'in Kalaureia'dayken yazdığını iddia etti, ama bu tabii ki tamamen saçmadır.

^[31.1]Atina'yı ziyaretimden az bir süre önce şöyle bir olayın cereyan ettiği söylenir: Komutanı tarafından mahkemeye verilen bir asker elindeki parayı ne yapacağını bilemediğinden Demosthenes'in bir çınar ağacının yanında bulunan heykelinin avucuna bırakmış. ^[31.2]Ya askerin isteyerek koyduğu ya da rüzgârın rastgele düşürdüğü yapraklarla paralar örtülmüş ve uzun bir süre öylece kalmış. Asker dönüp paralarını bıraktığı gibi bulunca haberi herkese yaymış.

Bundan sonra akli başında insanlar Demosthenes'in rüşvet almadığını anlatan şiirler yazmakta birbirleriyle âdeta yarışa girmişler. ^[31.3]Demades'e gelince, çirkin yollardan kazandığı şanın tadını uzun boylu çıkaramadı. İlahi takdir yolunu Makedonya'ya düşürdü ve Demosthenes'in ölümünün hesabını sordu. Hayatını iğrenç dalkavukluklarla övdüğü insanların eliyle kaybetti. Eskiden heri ondan nefret ediyorlardı, böylece aleyhinde öne sürülen ilk suçlamada onu cezalandırdılar. Demades bir süre önce Perdikkas'a mektuplar yazıp eski ve çürük iple bağlı olan Makedonlara –Antipatros'u kastediyordu– saldırmamasını ve Yunanları kurtarmasını istemişti. ^[31.4]Korinthoslu Deinarkhos buna dayanarak onu suçlayınca çileden çıkan Kassandros önce Demades'in kucağında tuttuğu oğlunu gözlerinin önünde bıçakladı, sonra aynı şekilde onu da öldürmelerini emretti. Böylece Demades hainlerin herkesten önce kendilerini sattıklarını en acı şekilde öğrenmiş oldu, zira bunu ona Demosthenes çok kez söylemişti, ama dinletememişti.

İşte Sossios, Demosthenes'in hayatıyla ilgili okuduğum ve duyduğum bütün bilgiler bunlardan ibarettir.

CICERO
KIKEPΩN

^[1.1]Cicero'nun annesinin adı Helvia idi. Zengin bir aileden geldiğini ve güzel bir hayat yaşadığını öğrenebildim, ancak babası hakkında pek bir şey bulamadım. Kimileri bir çamaşırhanede doğup büyüdüğünü, kimileri ise Romalılara karşı büyük bir cesaretle savaşan Volscilerin kralı Tullus Attius'un¹ soyundan geldiğini iddia ederler. ^[1.2]Cicero adını ilk kullananın çok değerli biri olduğu anlaşıyor, zira ondan sonraki kuşak alay konusu olmasına karşın bu adı gururla kullanmaya devam etti. Latince de nohuda cicer denir. Ailenin bu ilk ferdinin burnunun ucu nohudu anımsattığı için bu lakap takılmıştı. ^[1.3]Dostları genç yaşta siyasete atılan Cicero'ya bu adı bırakıp başka bir ad seçmesini söylediklerinde o Cicero adını Scaurus ya da Catulus'un² adlarından çok daha şanlı bir mertebeye çıkaracağını söylemişti. ^[1.4]Hatta Sicilya'da quaestor³ olarak görevlendirildiğinde tanrılara adadığı gümüş bir sununun üstüne ilk iki adı Marcus Tullius'u kazıttıktan sonra üçüncüsünün yerine bir nohut çizdirmiş. Adı hakkında işte bunlar söylenir.

^[2.1]Annesinin Cicero'yu doğururken hiç sancı çekmediği söylenir. Doğum günü yeni Calendae'nin⁴ üçüncü gününe, yani halkın liderlerine şükranlarını dile getirdikleri ve kurban sundukları güne denk gelmiş. Sütanesi o gün doğacak çocuğun Romalılara büyük başarılar getireceğini müjdeleyen bir rüya görmüş. ^[2.2]Başka şartlar altında bun-

lar boş laftan başka bir şey olmayacaktı, ama Cicero kısa sürede kehanetleri doğruladı. Okula gidecek yaşa geldiğinde zekâsıyla herkesin hayranlığını kazandı. Öğrenciler arasında öyle bir üne kavuştu ki, diğer çocukların babaları sırf onu yakından görmek için okula gelirlerdi, kaba olanları ise oğulları yolda yürürken Cicero'yu hep grubun ortasına aldıkları için onları azarlardı. ^[2.3]Platon'un dediği gibi⁵ bilgiyi ve okumayı seven biri olarak bütün dersleri aynı heyecanla okuyor, ancak şiir sanatına farklı bir ilgi gösteriyordu. Çocukluk döneminde dördümlü vezinle yazdığı Pontius Glaucus adlı şiiri günümüze kadar ulaştı. Zaman geçtikçe Romalıların en iyi hatiplerinden biri olmasının ötesinde en iyi şairlerinden biri de oldu. ^[2.4]Ancak hatiplik sanatındaki üstünlüğünün unutulmaz olmasına karşın şiirdeki şanı unutuldu, zira ondan sonra yetenekli birçok şair çıktı.

^[3.1]İlköğrenimini bitirince Kleitomakhos'un öğrencileri arasından konuşma yeteneği ve düşünceleriyle Romalıların en çok sevdiği Akademialı Philon'un⁶ öğrencisi oldu. Bu arada Mukius'un etrafında bulunan ve senatoda saygınlığı olan siyaset adamlarıyla tanışıp arkadaş oldu, böylece onların sayesinde kanunlar hakkında çok şey öğrendi. Hatta bir süre Sulla'nın yanında Marsianlarla yaptığı savaşta da yer aldı. ^[3.2]Ancak işlerin ayaklanmaya, daha sonra da monarşiye doğru yol aldığını görünce akademik hayata geri döndü ve Yunan bilginlerle ilişki kurup bilgisini artırdı. Sonunda Sulla galip gelince ortalık yatıştı. Ancak o sıralar Sulla'nın azatlı kölelerinden Khrysogonos, öldürülen birinin servetini iki bin drahmiye satın almıştı. ^[3.3]Ölen adamın oğlu, dolayısıyla meşru vârisi olan Roskius, servetin iki yüz elli talanton değerinde olduğunu ispatlayan deliller getirip hakkını isteyince Sulla zor duruma düştü. Khrysogonos'un entrikaları sonunda genç adamı babasını öldürdüğü iddiasıyla mahkemeye verdi. Sulla'nın insanlarda uyandırdığı korku yüzünden hiç

kimse Roskios'u savunmak istemedi. ^[3.4]Genç adam herkes tarafından terk edilince Cicero'nun dostları kendisini ispatlaması için bunun güzel bir fırsat olduğunu söylediler. Cicero savunmayı üstlendi ve davayı kazandı, bu da büyük bir hayranlık uyandırdı, ancak Sulla'nın tepkisinden korktuğu için sağlığını bahane ederek Yunanistan'a gitti. ^[3.5]Gerçekten de bir mide sorunu yüzünden yalnız geceleri ve çok az yiye-bildiği için çok zayıftı. Sesi gür ve saygı uyandırıcıydı, ancak sert ve işlenmemişti, heyecanlanıp ya da sinirlenip sesini yükseltince bünyesinin zarar görmesinden endişe ediyordu.

^[4.1]Atina'ya geldiğinde Askalonitesli Antiokhos'un konuşmalarını dinledi ve düşüncelerine katılmamasına karşın dile olan hâkimiyetine hayran kaldı. O dönemde Antiokhos Yeni Akademia'dan uzaklaşmış ve Karneades'in felsefi hizbinden ayrılmıştı. Belki düşüncelerinin berraklığı ya da –kimilerinin dediği gibi– kişisel ihtirası, belki de Kleitomakhos ve Philon ile olan anlaşmazlığı yüzünden stoacıların felsefesine yaklaştı. ^[4.2]Cicero felsefeyi seven, felsefi konular üzerine dikkatlice eğilen bir insandı, çoğu kez siyaset hayatında başarılı olmadığı takdirde inzivaya çekilip kendini felsefeye vereceğini söylerdi. ^[4.3]Sulla'nın ölüm haberini aldığı anda sağlığı yavaş yavaş yerine gelmeye başlamıştı. Bir yandan devamlı yaptığı jimnastikle vücudunu geliştirmiş, diğer yandan ses tonunu düzeltmiş, çok daha etkileyici hale getirmişti. Bu arada hem Antiokhos, hem Roma'da yaşayan arkadaşları tekrar siyaset hayatına dönmesi için onu teşvik etmeye başladılar. Bir müzik aletini akort eder gibi ayarladığı sesini ve hitabet sanatını o dönemin seçkin hatiplerinden ders alarak istediği seviyeye getirmişti. ^[4.4]Bunu başarmak için ilk önce Asya'ya, sonra da Rodos'a gitti. Asya'daki hatiplerden Adramyttesli Ksenokles'i, Magnesialı Dionysios'u ve Karalı Menippos'u, Rodos'tan da hatip Molonlu Apollonios'u ve filozof Poseidonios'u öğretmen ola-

rak seçti. Hatta Apollonios'un Latincesi zayıf olduğundan Cicero'ya nutuk çalışmalarını Yunanca yapmasını önerdiği söylenir. Cicero da bu şekilde hatalarının daha kolay tespit edilip düzeltilebileceğini düşünerek seve seve kabul etmiş. ^[4.5] Çalışma dönemi bitince Cicero Yunanca bir konuşma yapmış ve herkesi yeteneğiyle şaşırtmış. Dinleyiciler onu tebrik etmek için yarışırken Apollonios uzun bir süre sessiz kalmış. Bunu fark eden Cicero üzülmüş ve suskunluğunun nedenini sormuş. Apollonios, "Sana büyük bir hayranlık duyuyorum Cicero ve tebrik ediyorum, ancak Yunanlar için üzülüyorum. Şimdiye kadar elimizde kalan tek sermaye eğitim ve söz hâkimiyetiydi. Ne yazık ki artık senin sayende bunlar Romalıların eline geçecek," diye cevap vermiş.

^[5.1] Siyaset hayatına büyük bir hevesle giren Cicero'nun hızını ıstıttığı bir kehanet kesti. Bir gün Delphoi Tapınağı'na gidip tanrıya nasıl daha büyük bir üne kavuşabileceğini sorduğunda Pythia hayatını başkalarının isteklerine göre değil, kendi tabiatına göre yaşamasını tembih etti. ^[5.2] Roma'ya gidince ilk yıl çok dikkatli davrandı, davalarda ise sönük ve önemsiz göründü, bu yüzden de kaba Romalılarca "Yunan" ve "bilgiç" diye nitelendirildi. Ancak doğuştan hırslı olan Cicero babasının ve arkadaşlarının da teşvikiyle sonunda savunma işleriyle uğraşmaya başladı. Muhteşem yeteneği yavaş yavaş değil birdenbire meydana çıktı ve hemen diğer avukatlar arasından sıyrıldı. ^[5.3] Söylenenlere göre Cicero'nun da Demosthenes gibi rol yapma sorunu vardı, bunu da komedyaya oyuncusu Roscius ve tragedya yazarı Aisopos'un yardımlarıyla yenebildi. Sözü geçen Aisopos için sahnedekeyken bir insanı öldürdüğü söylenir. Bir gün kendini Atreas rolüne fazlasıyla kaptıran Aisopos, Thyestes'in cezasını vermeye hazırlanırken hizmetçilerden biri sahneden koşarak geçince o kadar sinirlenmiş ki elindeki değnekle onu öldürmüştü. ^[5.4] Cicero zamanla rol yapma

yeteneğini geliştirerek dinleyicileri ikna etmekte çok başarılı oldu. Bağırarak konuşan hatiplerle yetersizlikleri yüzünden topalın ata bindiği gibi sese yüklendiklerini söyleyip alay ediyordu. Bu tür şakaları mahkeme salonlarında her ne kadar etkili oluyorsa da onu itici kılıyor, kötü ve acımasız olarak nitelendirilmesine yol açıyordu.

[6.1] Bir buğday kıtlığı döneminde quaestor seçilen Cicero Sicilya'ya gönderildi, ancak başlangıçta oradakilere Roma'ya buğday göndermeleri için baskı yaptığından pek hoş karşılanmadı. Zamanla dürüst, adil ve hoşgörülü davranışlarını takdir eden Sicilyalılar ona o güne kadar hiçbir yüksek mevki sahibine göstermedikleri kadar sevgi ve saygı gösterdiler. [6.2] Roma'nın önde gelen ailelerinden birkaç genç itaatsizlik ve savaştan kaçmakla suçlanınca yargılanmak üzere Sicilya praetoruna⁷ gönderildiler. Gençlerin savunmasını Cicero üstlendi ve başarıyla beraat etmelerini sağladı. Bunun sevinci içinde gururla Roma'ya dönerken başına gülünç bir olayın geldiğini kendisi anlatır.⁸ [6.3] Campania'dan geçerken dost bildiği soylu bir Romalıya rastlamış ve Roma'da kaydettiği başarı hakkında neler söylediğini sormuş, zira herkesin ondan bahsettiğini sanmış. Ancak adamın, "Sahi, bu kadar zamandır nerelerdeydin Cicero?" diye sorması onu hayal kırıklığına uğratmış. [6.4] O an bütün yaptıklarının okyanusa düşen bir çakıl gibi kaybolduğunu ve ona hiç ün kazandırmadığını hissetmiş. Uzun süre düşündükten sonra ulaşılabilecek bir sınırı olmayan, belirsiz bir üne kavuşmaya dair beklentilerini azaltmaya karar vermiş. [6.5] Buna rağmen hayatının sonuna kadar abartılı övgülere sevinmekten, ün kazanmak için çırpınmaktan kendini alamamış, bu yüzden de çoğu kez doğru yoldan şaşmış.

[7.1] Siyaset hayatına ciddi bir şekilde girişince zanaatkârın kullandığı aletleri çok iyi tanuması gibi siyaset adamının da

çalışma alanındaki malzeme sayılan halkı çok iyi tanımasını gerektiğine karar verdi. ^[7.2]Bu yüzden bütün tanıdıklarının adlarını hatırlamakla kalmaz, onların nerede oturduklarını, tarlalarını, hatta kimlerle arkadaşlık ettiklerini bilirdi. İtalya'nın herhangi bir yerinden geçtiğinde orada kimlerin nerede yaşadıklarını, yazlık ve kışlık evlerinin nerede bulunduğunu söylemekten gurur duyardı. ^[7.3]Pek büyük bir servete sahip olmamasına karşın masraflarını rahatlıkla karşılayabilecek durumdaydı. Üstlendiği davalarda ücret talep etmemesi ve rüşvet kabul etmemesi herkeste hayranlık uyandırır. Özellikle Verres davasında bu ilkesi çok dikkat çekti. Sicilya'da praetor olarak görevlendirilen bu adam Sicilyalıları büyük kötülükler yapmıştı, onlar da kendisini mahkemeye vermişlerdi. Cicero, Verres'in mahkûm olmasını sağladı, ancak bunu söyledikleriyle değil, söylemedikleriyle başardı diyebiliriz. ^[7.4]Diğer praetorlar Verres'e yardım etmek istedikleri için sürekli engellemelerle davayı kararın verileceği son güne kadar ertelemeyi başarmışlardı. Bir gün içerisinde bütün davanın görülemeyeceği kesindi. Bunun üzerine Cicero ayağa kalktı ve hiçbir şey söylemesine gerek kalmadığını, şahitlerin sorgulanmasının daha doğru olacağını ileri sürdü ve onları teker teker tanıttıktan ve sorguladıktan sonra hâkimlerden oy kullanmalarını istedi. Bu duruşma sırasında çok komik olayların cereyan ettiği söylenir. ^[7.5]Romalılar hadım domuzlara verres derlerdi. Yahudiliği benimseyen Cecilius adlı azatlı bir köle mahkemeye çıkıp Verres'i suçlamaya başlayınca Cicero, "Bir Yahudi'yle bir domuz arasında nasıl bir ilişki olabilir?" diye sormuş. Verres'in çocuk denecek yaşı çoktan aşmış, ancak yaşının gerektirdiği şekilde hayat sürdürmeyen bir oğlu vardı. Bir ara Verres, Cicero'ya kadın görünüşlü deyip hakaret edince, "Aslında bir insan her şeyden önce evinin kapılarını kapayıp kendi oğlundan hesap sormalı," diye cevap vermiş. ^[7.6]Duruşmada Verres'i savunmaktan kaçınan, ancak karar gününde fildişinden yapılmış

bir sfenks⁹ aldıktan sonra mahkemeye gelmeye ikna olan hatip Hortensius'a imalı bir suçlama yöneltti. Hortensius bulmaca çözmeyi bilemediğini söyleyince, "Evet ama sfenksi evine almayı ihmal etmedin," diye alay etti.

^[8.1]Bu şekilde Verres yedi yüz elli bin drahmi para cezasına çarptırıldı, ancak miktarı az bulanlar Cicero'yu rüşvet almakla suçladılar. Tersine Sicilyalılar ona şükranlarını belirtmek için aedile¹⁰ görevini üstlendiğinde adalarından hediye olarak pek çok ürün yolladılar. Ancak bunları kendi çıkarı için değil, borsadaki fiyatların düşmesi için kabul etti. ^[8.2]Cicero'nun Arpinum'da bir arsası, Naples'te bir tarlası, Pompey'de de küçük bir tarlası vardı. Karısı Terentia'dan çeyiz olarak yüz yirmi bin drahmi, bir mirastan da doksan bin dinar¹¹ almıştı. Bunlar sayesinde yanında yaşayan Yunan ve Romalılarla edebiyat üzerine sohbet edebildiği, rahat, aynı zamanda tutumlu bir hayat sürdürürdü. Güneş batmadan önce nadiren yemek yedi, bu da çok yoğun olduğundan değil, midesinden rahatsız olduğundandı. ^[8.3]Vücuduna özenle bakardı, sık sık masaj yaptırır, düzenli olarak yürüyüşe çıkardı. Böylece bedenini güçlendirmeye, ilerideki zorluklara göğüs gerebilecek duruma getirmeye özen gösterirdi. Baba evini kardeşine bıraktı, kendisi ise ziyaretçilerine kolaylık olsun diye daha merkezî bir yer olan Palatine Tepesi'nde yaşamayı tercih etti. ^[8.4]Crassus'un serveti, Pompeius'un¹² da askerî gücü sayesinde etraflarında büyük bir kalabalık toplanırdı. Ancak Cicero'nun etrafında toplananlar da en az onlarınki kadardı. Hatta Pompeius, Cicero'yu daima hoşnut etmeye çalışırdı, zira siyasi konumu dolayısıyla onun yükselmesine büyük yardımı olmuştu.

^[9.1]Cicero praetor olmak istediğinde karşısında çok sayıda kudretli rakip vardı, ancak o güne kadarki adil ve dürüst tutumu rahatça herkesten önde gelmesini sağladı. Hatta

şöyle bir olay anlatılır: Crassus tarafından desteklenen Licinius Macer adlı kudretli bir Romalı hırsızlık suçuyla mahkemeye verilince karşısında Cicero'yu bulmuş. ^[9.2]Kendinden ve arkasında bulunan Crassus'tan çok emin olduğu için daha yargıçlar karar vermeden evine gitmiş, banyo yapıp tıraş olmuş ve giyinip kuşanıp tekrar sokağa çıkmış. Ancak avlu başında ona rastlayan Crassus mahkemede oy birliğiyle mahkûm edildiğini söyleyince kulaklarına inanamamış. Boynu bükük eve dönmüş ve yatağına uzandıktan bir süre sonra ölmüş. ^[9.3]Cicero'nun mahkemedeki akıllıca tutumu çok takdir edilmiş, böylece bu dava ününe ün katmış. O dönemde Vatinius adlı bir hatip varmış. Davranışları sert ve mahkemeye karşı saygısız olan bu adamın ensesi şişliklerle kaplıymış. Bir gün Cicero'dan bir şey istemiş, ama o hemen cevap vermemiş. Bunun üzerine Vatinius praetor olsaydı hiç oyalanmayacağını söylemiş, Cicero da, "Evet ama benim ensem seninki gibi değil," diye cevap vermiş. ^[9.4]Praetorluk makamını teslim etmeden iki üç gün önce Manilius adlı biri rüşvet suçuyla huzuruna getirilmiş. Pompeius'un dostu olduğundan iftiraya uğradığına inanıldığı için halk onu destekliyormuş. Manilius savunmasını hazırlamak için birkaç gün süre istemiş, ancak Cicero ona yalnız bir gün vermiş. Bunun üzerine halk çok kızmış, zira böyle durumlarda praetorlar sanıklara on günden fazla bir süre tanırlardı. ^[9.5]Tribunuslar¹³ onu kürsüye çağırınca, –kanunların verdiği imkânlar çerçevesinde– bütün ömrü boyunca sanıklara yardım etmeyi bir borç bildiğini, bu sefer de Manilius'a yardım etmek istediği için bu kararı aldığını iddia etti. Bir günlük süreyi praetorluğunun son gününe denk geldiği için özellikle verdiğini, fazla süre verse bu davayı başkasına devretmiş olacağını, dolayısıyla adama yardım edemeyeceğini söyledi, ^[9.6]böylece tekrar halkın sevgisini kazandı. Ona tezahüratla cevap veren halk davayı üstlenmesini talep etti. Cicero o dönemde orada bulunmayan Pompeius'un hatırı için savunmayı seve

seve kabul etti, böylece oligarşi taraftarlarıyla Pompeius'u çekemeyenlere karşı çıkmış oldu.

^[10.1]Konsül makamına aristokratların olduğu kadar, onunla beraber şehirleri için çabalayan halkın yardımıyla da çıktı. Olaylar şu şekilde gelişti: Sulla'nın anayasaya getirdiği yenilikler ilk başta kuşkuyla karşılandıysa da zamanla benimsenmeye başladı. Ancak birçok kişi kendi çıkarları için o zamanki rejimi devirmeyi ve olumsuz değişiklikler yapmayı planlıyorlardı. Bu arada Pompeius Ermenistan'da ve Pontus'ta savaşıyordu. Roma'da ise rejimi değiştirmek isteyenlere karşı gelecek hiç kimse kalmamıştı. ^[10.2]Bunların başında gözü kara, tutarsız, megaloman olan Lucius Catilina adlı biri vardı. Bakire kızıyla cinsel ilişkiye girmekle suçlanmıştı. Aynı zamanda kardeşini de öldürdüğü için cezalandırılmaktan korktuğundan Sulla'yı kardeşini hayatta gösterip öldürülecekler listesine yazdırması için ikna etmişti. ^[10.3]Sefiller böyle bir adamı başlarına seçmişti. İnsan bile kurban edip tadına bakmışlardı. Bu adam gençlerin büyük bir kısmını çirkin hayat anlayışına alıştırmış, içki ve kadın sunup onları yozlaştırmıştı. İşler böyleyken Etruria ve Alp-lerin ötesindeki Galya ayaklandı. ^[10.4]Roma tehlikede idi, zira ünlü ve akli başında insanlar tiyatrolarda, ziyafetlerde, oy toplamada ve inşaatlarda servetlerini tüketmişlerdi. Para kimsenin tanımadığı, bayağı insanların ellerine geçmişti. Bu durumda kendiliğinden çökmek üzere olan rejimi devirmek herkesin başarabileceği bir işti.

^[11.1]Catilina operasyonlarını yürütebilecek bir merkez edinebilmek için konsül olmayı planlıyordu. Bunu başarmak için Caius Antonius adlı birine güveniyordu. Bu adamın kendine bile ne hayrı ne zararı olabilirdi, ancak ona yol gösterecek birine destek olabilen insanlardandı. ^[11.2]Bunlardan endişe eden dürüst insanlar konsüllük makamına Cicero'yu

seçtiler. Böylece Catilina amacına ulaşamadı, Cicero ile Caius Antonius ise konsül seçildiler. Fakat adaylar arasında yalnız Cicero'nun babası senatör değil atlı sınıftandı.

^[12.1]Halk Catilina'nın neler yapmayı planladığını tahmin edemiyordu, böylece Cicero'nun konsül olarak seçimini büyük kargaşalıklar izledi. Sulla'nın getirdiği kanunlar yüzünden –hak ettikleri hâlde– yüksek makamlara çıkamayanlar halka hitap ederek haklarını aradılar. Sulla'nın tiranca rejimini haklı gerekçelerle suçlayıp –o sırada gereksiz ve tehlikeli– ayaklanmalara neden oldular. ^[12.2]Bu arada tribunuslar kanunları bu dava uğruna kullanarak sınırsız kudrete sahip on kişilik bir komisyon seçtiler. İmparator yetkileri verilen bu komisyona bütün İtalya, bütün Suriye ve Pompeius'un o dönemde ele geçirdiği bütün bölgeler devredildi. Ayrıca devlet mallarını satma, istediklerini yargılama, istediklerini sınır dışı etme, koloni kurma, devlet hazinesinden para çekme ve istedikleri kadar asker toplayıp donatma yetkileri verildi. ^[12.3]Başta Cicero'nun mevkidaşı Antonius olmak üzere Roma'nın ileri gelenlerinin çoğu bu kanunların lehindeydi, zira ileride bu on kişilik komisyona girmeyi hayal ediyorlardı. Antonius, Catilina'nın bölücü düşüncelerini bildiği hâlde, büyük borçları olduğundan bunu engelleyecek bir tavır almadı. Bu da aristokratları korkutmaya başlamıştı. ^[12.4]Cicero bu durumu düzeltmek istedi ve kendisine verilen Galya eyaletini bırakıp Makedonya eyaletini talep etti, böylece Antonius'u ücretli bir yardımcı aktör rolüne getirip ülkenin yararına çalışmasını sağladı. Artık onun adına çalışmasını sağladıktan ve istediğini yaptırmayı başardıktan sonra Cicero politik rejimi değiştirmek isteyenlere daha büyük bir cesaretle karşı çıktı. ^[12.5]Senatoda bu kanuna karşı o kadar sert bir tepki gösterdi ki kanunu çıkaranlar korkudan söylediklerine karşı çıkamadılar. Karşı çıkmaya teşebbüs ettiklerinde ise konsülleri halkın huzuruna çağırdılar, ancak Cicero bun-

dan hiç endişe etmeden senatodan kendisini takip etmelerini istedi ve söyledikleriyle yalnız kanunu yürürlükten kaldırmakla kalmadı, son derece etkileyici nutkuyla tribunusların hayallerindeki değişiklikleri iptal etmeyi başardı.

[13.1] Bu adam Romalılara hitabetin ne kadar önemli olduğunu, hakların doğru şekilde savunulması hâlinde ne kadar çürütülmez olduğunu öğretti. Aynı zamanda siyasetle uğraşan birinin kulaklara hoş gelen şeyler söylemekten çok, söylediklerinin doğruluğunu davranışlarıyla kanıtlaması, kamu için üzücü olabilecek şeyleri söylemekten kaçınması gerektiğini gösterdi. [13.2] Konuşma kabiliyetinin yüceliğini konsül olduğu dönemde tiyatroda oturacak yerlerle ilgili bir olaydan anlamamız mümkün. Atlı sınıftan olanlar eskiden tiyatrolarda diğer vatandaşlarla beraber otururlardı. Onlara ilk olarak ayrıcalık tanıyan, günümüze kadar geçerli olan özel onur yerlerinde oturmalarını öngören Marcus Otho olmuştu. [13.3] Bu halkı çok rahatsız etti. Bir gün Otho tiyatroya gidince halk tarafından yuhalandı, atlı sınıftan olanlar ise onu coşkuyla alkışladı. Bunu gören halk tepkisini artırdı, atlı sınıftan olanlar da aynı şekilde cevap verdi. Ardından birbirlerine küfür etmeye başladılar ve tiyatro bir anda altüst oldu. [13.4] Olanları duyan Cicero halkı Henyo¹⁴ Tapınağı'na çağırdı. Orada onlara izahat ve nasihatler verdikten sonra tekrar tiyatroya gitmelerini önerdi. Konuşmasından çok etkilenen halk tiyatroya girince Otho'yu coşkuyla alkışladı, atlı sınıftan olanlarla kimin daha çok tezahürat yapacağı konusunda âdeta yarışa girdiler.

[14.1] Bu arada iktidarı o kadar endişelendiren Catilina'nın rejimi değiştirme planları yeni boyutlar kazanmıştı. Komlocular birbirlerini cesaretlendirip askerleriyle yolda olduğu haber alınan Pompeius geri dönmeden bir an önce harekete geçmek için sabırsızlanıyorlardı. Catilina'yı en

çok kışkırtanlar savaş ganimetlerine susamış Sulla'nın eski askerleriydi. Bunlar İtalya'nın her bir yanından, en çok da Etruria şehrinden gelmekteydiler, akıllarında da yağmadan ve hazır servete konmaktan başka bir şey yoktu. ^[14.2]Başlarında bir zamanlar Sulla'nın yanında savaşan Mallius vardı. Catilina'nın tarafına geçtikten sonra konsül seçimlerine katılmak üzere Roma'ya gittiler. Catilina'nın aklında seçim kargaşası içerisinde Cicero'yu öldürmek ve konsül olmak vardı. ^[14.3]Tanrılar bile deprem, gök gürlemeleri ve buna benzer doğa felaketleriyle olacakları haber veriyor gibiydiler. Suçlamalar hem ciddi hem gerçekti, ancak Catilina kadar kudretli ve ünlü bir adamı suçlamak için yeterli değildi. Bu yüzden Cicero seçim gününü erteleyip Catilina'yı senatoya çağırdı ve söylenenler hakkında hesap vermesini istedi. ^[14.4]Catilina senatoda politik rejimi değiştirmek isteyenlerin çoğunlukta olduğunu sanıp biraz da kendi yoldaşlarına gövde gösterisi yapmak için Cicero'ya aşağıdaki inanılmaz cevabı verdi: "İki beden düşün. Birinin bünyesi zayıf ama başı var, diğerinin bedeni kocaman ve sıhhatli ama başı yok. Çalışan başı alıp sağlam vücuda yerleştirsem kötü mü yapmış olurum?"¹⁵ ^[14.5]Bu sözleriyle senatoyu ve halkı kastettiği açık ortadaydı, Cicero da ondan korkmaya başladı. Üstünde silah taşır, evinden meydana¹⁶ çok sayıda kuvvetli gencin koruması altında gider oldu. Tehlikede olduğunu etrafındakilere hissettirmek için kasten elbisesini biraz açık bırakıp içindeki zırhın görünmesini sağlıyordu. Durumdan endişe edenler kendisini desteklemek için bir kez daha Catilina'ya sırt çevirip konsül makamına Silanus ve Murena'yı seçtiler.

^[15.1]Bu olaylardan az sonra Catilina'nın emri altında Etruria'da ordular toplanmaya ve bölüklere ayrılmaya başladı. Saldırı için belirlenen gün yaklaşınca bir gece yarısı Roma'nın ileri gelenlerinden Marcus Crassus, Marcus Marcellus ve Scipio Metellus, Cicero'nun evine gittiler, ka-

pıyı çalıp bekçiye efendisini uyandırmasını söylediler. ^[15.2] Olayları anlatmaya başladılar: Akşam yemeğinden sonra Crassus'un kölesi ona tanımadığı birinin verdiği birkaç mektup getirmiş. Bunların arasında şahsen Crassus'a hitap eden imzasız bir mektup da varmış. Mektupta Catilina'nın büyük bir katliam tasarladığı yazılıymış ve şehri terk etmesi tavsiye ediliyormuş. Crassus diğerlerine bakmadan hemen Cicero'ya koştuğunu, zira Catilina ile dostluğu nedeniyle bu katliamdan sorumlu tutulmayı istemediğini anlattı. ^[15.3] Cicero uzun uzun düşündükten sonra ertesi gün senatoya gitti ve mektupları sahiplerine dağıttıktan sonra yüksek sesle okumalarını istedi. Hepsinde düzenlenen komplodan bahsediliyordu. Eskiden praetor olan Kuintus Arrius da Etruria'daki askerî hazırlıklardan bahsetti. Ayrıca Mallius'un da kuvvetli bir orduyla hazır olduğu ve müdahale etmek için Roma'daki gelişmeleri beklediği öğrenildi. ^[15.4] Bu durum karşısında senato bütün yetkileri konsüllere devretmeye karar verdi. Kabul ettikleri takdirde şehri kurtarmak şartıyla istedikleri gibi hareket etmeye yetkiliydiler. Senato böyle bir kararı yalnız çok büyük bir tehlike karşısında alırdı.

^[16.1] İktidarı eline alan Cicero dış işleri Cuintus Metellus'a devretti, kendi de iç işlerini üstlendi. Şehir içinde dolaştığında muhafızları o kadar çoktu ki her gittiği yer onlarla dolup taşıyordu. Catilina daha fazla beklemek istemediğinden ordusuyla hazır olan Mallius'a gidip ^[16.2] Marcius ve Kethegus'a kılıçlarını kuşanmalarını, Cicero'nun evine gitmelerini ve konuşmak istediklerini bahane ederek onu öldürmelerini emretti. Ancak bir gece yarısı Fulvia adlı soylu bir kadın Cicero'nun evine gidip hakkında düşünülenleri haber verdi ve Kethegus'tan sakınmasını tembih etti. Ertesi sabah gelen heyet eve girmek istedi, ancak Cicero hiç kimsenin içeriye alınmamasını emrettiğinden saatlerce dışarıda beklediler. Sabırları tükenen komplocular bağırıp

çağırmaya başladılar, bu davranışları da daha çok kuşku uyandırdı. ^[16.3]Bunun üzerine Cicero senato üyelerini Palatine Tepesi'ne giderken Via Sacra'nın başında bulunan, Romalıların Stator dedikleri Stesios Zeus Tapınağı'na çağırdı. Catilina da birçok yoldaşıyla oraya gitti ve kendini savunmak istedi, ancak kimse onu dinlemek istemedi ve senatörler kürsüyü terk etti. Konuşmak isteyince onu yuhalamaya başladılar, o an Cicero ayağa kalktı ve sözle muhalefet yapan biriyle silahla muhalefet yapmak isteyen biri arasında surların olması gerektiğini söyleyip şehri terk etmesini emretti. ^[16.4]Catilina şehirden ayrılır ayrılmaz etrafına üç yüz silahlı muhafız alıp komutanmış gibi kendi bayrağını çekti ve Mallius'un yanına gitti. Topladığı yirmi bin kişilik bir orduyla şehirleri dolaşıp ayaklanmaları için ikna etmeye çalıştı. Gerçek yüzü ortaya çıkınca ona karşı savaşmak üzere Antonius görevlendirildi.

^[17.1]Bu arada Catilina'nın tarafına geçtikleri hâlde hâlâ şehirde kalanlar Sura lakabıyla tanınan Cornelius Lentulus tarafından bir araya toplanıp cesaretlendiriliyordu. Sura asil bir aileden gelmesine karşın yaşadığı çirkin ve ahlaksız hayat yüzünden senatodan uzaklaştırılmıştı. O dönemde senatoda itibarını geri alanlar için geçerli âdet uyarınca ikinci kez praetor olmuştu. ^[17.2]Sura lakabını şu şekilde aldığı söylenir: Sulla döneminde questor iken hazineden büyük paralar kaybolmaya başlamıştı. Buna çok kızan Sulla kendisini senato huzuruna çağırdı ve hesap vermesini istedi. Cornelius Lentulus senatoya küstahça davrandı ve hesap vermeyeceğini söyledi, hatta küçük çocukların top oynarken hatalarını kabul etmemek için yaptığı gibi baldırının ağrıdığını bahane etti. ^[17.3]Latinler baldıra sura dedikleri için o günden sonra lakabı Sura oldu. Başka bir sefer yine para istismanı nedeniyle yargılandığında birkaç hâkime rüşvet vermişti. İki oyla beraat kararı çıkması üzerine, diğerine boşuna rüşvet verdiğini, birine

vermesinin yeterli olacağını söylemekten çekinmemişti. ^[17.4] Böyle bir kişiliği olan bu adam Catilina'nın tarafına geçmiş, hatta uyduruk kâhinlerin söylediklerinden etkilenerek büyük ümitlere kapılmıştı. Sibylla¹⁷ ağzıyla kehanetler tekrarlayan kâhinler Roma'nın Cornelius adlı üç lideri olacağını söylüyorlardı. Bunların ikisi –Khina ile Sulla– başa geçmişti. Artık sıra üçüncü Cornelius'a, yani kendisine gelmişti. Bu yüzden Catilina gibi fırsatı kaçırmamasını, hemen harekete geçmesini tavsiye ediyorlardı.

^[18.1]Lentulus'un aklındaki facia küçümsenecek gibi değildi. Planlarında bütün senatörleri ve vatandaşlardan birçoğunu öldürmek, şehri de yakmak vardı. Hiç kimseye hoşgörülü davranmayı düşünmeyen Lentulus yalnız Pompeius'un oğullarını öldürmemeyi, rehin olarak ele geçirmeyi planlıyordu, bu şekilde babalarıyla anlaşmaya varmayı düşünmekteydi. Çünkü o sıralar Pompeius'un büyük seferden geri dönmekte olduğu haberi gelmişti. ^[18.2]Sonunda büyük saldırının Kronia¹⁸ şenliklerinin akşamında gerçekleşmesine karar verildi. Komplocular kılıçlarını, üstüpleri ve kükürdü Cethegus'un evinde sakladılar. Aynı zamanda Roma'nın yüz değişik yerini belledikten sonra yüz erkek seçtiler ve onlara bu yerleri aynı anda ateşe vermelerini söylediler. Bu şekilde bir anda bütün şehir alevler içinde kalacaktı. Başkaları da su depolarını kuşatıp yangını söndürmek için koşanları öldürmekle görevlendirilmişlerdi. ^[18.3]Bu hazırlıklar esnasında şehirde Allobrogların iki elçisi bulunmaktaydı. Allobroglar o dönemde Roma egemenliği altında ezildiklerinden çok kötü durumdaydılar. Lentulus'un yoldaşları bunların ayaklanmada çok işlerine yarayacaklarını, hatta Galyalıları ayaklanmaya ikna edebileceklerini hesaplayıp kendi taraflarına çekmeyi düşündüler. Böylece onlara bir kısmı senatolarına, bir kısmı da Catilina'ya hitap eden mektuplar verdiler. İlk mektup grubunda onlara bağımsızlık vaat ediliyordu,

ikinci grupta ise Catilina'dan Roma'ya gelmesi ve kölelere bağımsızlık vermesi isteniyordu. ^[18.4]Mektupları Catilina'ya vermek üzere yanlarında Krotonlu Titus adlı birini de yolladılar. Ancak bu adamlar tutarsız ve dengesizdi. Devamlı içki içip planlarını kadınların önünde konuşuyorlardı. Oysa Cicero her şeyi ayrıntılarıyla tasarlayıp ölçülü adımlar atıyor, büyük bir basiret gösteriyordu. Bir yandan dışarıdaki birçok adamı olan biteni dikkatle izleyip kendisiyle beraber değerlendiriyordu, diğer yandan komplocularla birlikte oldukları sanılan, ancak aslında kendisine itaat eden birçok kişi sayesinde karşı tarafın planlarını öğreniyordu. ^[18.5]Bu şekilde yabancılarla tasarlanan iş birliğini öğrendi ve gece vakti Krotonlu Titus'u pusuya düşürüp Allobroglara taşıdığı mektuplara el koydu.

^[19.1]Sabah olunca senatoyu Omonoia¹⁹ Tapınağı'nda topladı ve mektupları okuduktan sonra şahitleri dinledi. Silanus Junius birilerin Cethegus'un ağzından üç konsülün ve dört praetorun öldürüleceğini duyduğunu iddia etti. Bir zamanlar konsül olan Piso da buna benzer şeyler söyledi. ^[19.2]Praetorlardan biri olan Caius Sulpicius ise Cethegus'un evinde çok sayıda ok ve silah, yeni bilenmiş kılıç ve bıçak gördüğünü söyledi. Sonunda senato Krotonlu Titus'u verdiği bilgilere karşılık affetti, Lentulus ise suçlu ilan edildi, makamını terk etmek zorunda kaldı –zira o dönemde praetordu– ve senatoya mor kenarlıklı elbisesini verdikten sonra durumuna yaraşır bir elbise giydi. Bundan sonra o ve yoldaşları hapsedilmek üzere praetorlara teslim edildiler, ancak elleri bağlanmadı. ^[19.3]Artık güneş batmıştı, halk da bir araya toplanmış haberleri bekliyordu. Cicero onlara hitap edip olanları anlattı, sonra da komşusu olan bir arkadaşının evine gitti, zira o gün evinde Latinlerin Bona Dea, Yunanların ise Gynaikeia dedikleri ve yalnız kadınların katıldığı dinî bayram kutlanmaktaydı. ^[19.4]Senede bir gün konsülün evinde karısı, annesi

ve Hestiades bakireleri eşliğinde Tanrıça Bona onuruna kurbanlar kesilir, eğlenceler düzenlenirdi. Cicero yanında birkaç kişi olmasına karşın arkadaşının evine girer girmez yalnız kalmak istedi. Tek düşüncesi ele geçirdiği adamlara nasıl davranması gerektiği idi. Hak etmelerine rağmen onlara en ağır cezayı vermeye çekiniyordu. Bunu hem yumuşak karakteri nedeniyle yapmak istemiyordu, hem de onlar gibi asil ailelerden gelen ve kudretli arkadaşları olan insanlara sert davrandığı takdirde gözü dönmüş biri gibi algılanacağından endişe ediyordu. Diğer yandan onları cezalandırırken hoşgörülü davrandığında tehlikeden kurtulmuş olmayacaktı. ^[19.5]Çünkü ölümden kurtulmalarını yeterli bulmayacaklarından, tersine daha da hırslanacaklarından emindi. Bu arada kendi de halkın gözünde korkak görünecekti.

^[20.1]Cicero böyle bir çıkmazdayken evinde çok ilginç bir olay cereyan etti. Sunaktaki ateş sönmek üzereyken birdenbire parladı ve küllerin arasından kocaman alevler yükselmeye başladı. Bunu gören kadınlar çok korktu, ancak Hestiades bakireleri hayırlı bir alamet olduğunu söylediler. Cicero'nun karısı Terentia'dan hemen kocasının yanına gitmesini ve memleketi için en doğrusunu yapmak üzere olduğunu, bunu tanrıçanın da onayladığını, hatta ışık, selamet ve ün vaat ettiğini bildirmesini istediler. ^[20.2]Cesur ve hırslı bir kadın olan Terentia, Cicero'nun da dediği gibi evle ilgili konuları onunla paylaşmak yerine siyaset işleriyle daha fazla uğraşmasını isterdi. Heyecanla olanları kocasına söyledikten sonra komplocuları şiddetle cezalandırması için kışkırttı. Kardeşi Cuintus ve felsefi konuları konuştuğu, siyasi kararları için danıştığı arkadaşı Publius Nigidius da öyle yaptılar. ^[20.3]Ertesi sabah senatoda komplocular için alınacak kararlar üzerinde tartışma başladı. İlk konuşan Silanus oldu ve onların hapse atılmasını, sonra da en ağır cezayla cezalandırılmalarını önerdi. Daha son-

ra diktatör olan Caius Caesar dâhil herkes ona katıldı. O sıralar daha gençti ve yavaş yavaş yükselmeye başlamıştı, hatta siyasi düşünceleri o dönemden beri monarşiye doğru sapmaya başlamıştı. Bunu o ana kadar Cicero hariç kimse sezmemişti. ^[20.4]Ondan şüphelenmesine rağmen hiçbir konuda suçlayamadı, bu yüzden birçok kişi Caesar'ın önlenemez bir tırmanışı olduğunu, hatta yakalanmaya yakinken son anda sıyrılmayı başardığını söyler. Başkaları ise onun gücünden ve kudretli dostlarından çekindiği için bilinçli bir şekilde görmezden gelip suçlamaktan kaçındığını söyler. Çünkü açıkça anlaşıldığı gibi onların Caesar'a yardım edecekleri kesindi, Caesar'ın da onların cezalandırılması için bir şey yapmayacağı bir o kadar kesindi.

^[21.1]Sıra Caesar'ın fikrini söylemesine gelince, ayağa kalktı ve komplocuların ölüm cezasına çarptırılmamasını, yalnız mallarına el konulmasını, sonra da Cicero'nun seçeceği herhangi bir İtalyan şehrine sürülmelerini ve Catilina yenilene kadar tutuklu kalmalarını önerdi. ^[21.2]İlkinden daha yumuşak olan bu fikir konuşmacının ikna kabiliyetiyle Cicero'ya daha uygun görüldü. Ayağa kalkıp her iki fikri de desteklediğini, ikisinden de beğendiği kısımları seçeceğini söyledi. Dostları Caesar'ın önerisini kabul ettiği takdirde –ölüm cezasını uygulamayacağı için– daha az zarar göreceğine inanıyorlardı, böylece onlar da ikinci öneriyi benimsediler. ^[21.3]Sılanus bile önerisini geri çekip Romalı senatörler için en ağır cezanın hapis olması gerektiğini söyledi. Bunlara ilk tepki gösteren Catulus Lutatius oldu, onu da Cato izledi. Konuşmalarıyla şüpheleri Caesar'ın üstüne çektiler ve senatoyu kışkırtıp tekrar cesaretlendirdiler. Böylece komplocular ölüm cezasına çarptırıldı. ^[21.4]Bunun üzerine Caesar mallarına el konmasına karşı çıktı. Buna da tepki gördüğünden tribunusların yardımını istedi, ancak onlar da söylediklerine katılmadılar. Caesar'a katılan tek kişi Cicero oldu.

[22.1] Senatörlerle beraber komplocuların yanına gittiler. Hepsi aynı yerde değildi. Her birini praetorlardan biri kolluyordu. İlk olarak Lentulus'u Paladium'dan alıp şehrin ileri gelenleri eşliğinde Via Sacra ile Forum'dan geçerek cezaevine götürdüler. Bu manzarayı gören halk korku ve üzüntü içerisinde sessizce evlerine döndü. Gençler ise aristokratların dinî bir merasim düzenlediklerini düşünüp şaşkınlıkla olanları izledi. [22.2] Cezaevine vardıklarında Lentulus'u celladın ellerine teslim etti ve infaz kararını açıkladı. Akabinde Cethegus'u, sonra da teker teker diğerlerini aynı şekilde öldürttü. Komplocuların taraftarlarından çoğu Forum'da toplanmıştı. Infaz kararından haberdar olmadıklarından hâlâ liderlerinin hayatları konusunda umutluydular. Cicero onlara dönüp, "Yaşadılar!" diye seslendi. Romalılar bu tabirle ölümü beyan ederlerdi. [22.3] Artık akşam olmuştu, halk da ona sessizce değil, büyük tezahüratla refakat ediyordu. Yanlarından geçtiğinde de onu devletin kurtarıcısı ve büyük kahraman sıfatlarıyla alkışlıyordu. İnsanların ellerinde tuttukları mumlardan ve meşalelerden bütün sokaklar ışıldıyordu. [22.4] Kadınlar evlerinin çatılarına çıkmış, büyük bir ağırbaşlılıkla yolu tırmanan bu adama hayranlıkla bakıyor, yanında yürüyen ve memleketlerine hatırı sayılır miktarda toprakla deniz katan değerli refakatçilerine saygılarını ve minnet duygularını belirtiyorlardı. Onlar da yürürken aralarında konuşuyor ve birçok insan sayesinde hem savaşların kazanıldığını, hem ganimetlerin ele geçirildiğini, hem de Roma'nın ününe ün katıldığını, ancak böylesine büyük bir tehlikenin uzaklaştırılmasını yalnız Cicero'nun başarabildiğini tekrarlıyorlardı. [22.5] Onlarda hayranlık uyandıran sadece tasarlananları iptal edip suçluları cezalandırması değil, o güne kadar düzenlenen en büyük ayaklanmayı en küçük zararla bastırmış olmasıydı. Çünkü Catilina'nın etrafında toplananlar Lentulus ve Cethegus'un başına gelenleri duyunca hemen dağıldılar. Catilina geride kalanlarla Antonius'a karşı savaştı, ancak hayatını kaybetti ve tüm askerî kuvveti dağıldı.

[23.1]Ancak Cicero'yu kötöleyenler ve zarar vermek isteyenler de vardı. Bunların başında konsül olmak isteyenler gelirdi, yani bir taraftan praetor olan Caesar, diğer yandan tribunos olan Metellus ve Bestia. Bunlar idareyi ellerine aldıklarında Cicero'nun konsüllüğünün bitmesine birkaç gün kalmıştı. Buna rağmen halka hitap etmesine izin vermiyorlardı, hatta kürsüye çıkmaması için bölmeler yerleştirip onu engelledikleri bile oldu.[23.2]Ona yalnız o güne kadar elinde olan iktidarın yeminini etmesine izin verdiler. Bunu fırsat bilen Cicero geleneksel yeminin yerine memleketine yaptığı hizmetleri vurgulayan kendi yazdığı yeni bir yemin okudu. Halk da onunla beraber yemin etti. Buna çok sinirlenen Caesar ve diğer tribunuslar Cicero'yu zor duruma düşürecek sorunlar çıkarmaya çalıştılar. Hatta yeni bir kanunla Pompeius'u ve ordusunu çağdırmayı, Cicero'nun mutlak iktidarını bu şekilde yıkmayı düşündüler. [23.3]Ancak hem Cicero'nun, hem bütün şehrin şansına, o dönemde Cato tribunustu. Onlarla aynı mevkiyi paylaşmasına rağmen daha fazla itibarı olduğundan siyasi planlarına karşı çıkmayı başardı. Nutuklarıyla hem tasarlanan kargaşayı önledi, hem de Cicero'nun konsüllüğünü yüceltti, böylece Cicero'ya o güne kadar hiç kimseye verilmeyen onur unvanı olan "vatanın babası" unvanı verildi, zira bir gün Cato ona bu şekilde hitap etmişti.

[24.1]Şehir içinde itibarı ve kudreti çok artmıştı, bu da birçok kişinin kıskanmasına neden olmuştu. Ancak bu olumsuz duygular onun kötü bir davranışından değil, sürekli kendisini övmesinden kaynaklanıyordu. Senatoda ya da halk toplantılarında Catilina ile Lentulus'u nasıl yendiğini bir kez olsun söylemeden edemiyordu. [24.2]Sonunda yazdığı kitapları bile bu abartılı övgülerle dolduruyor, o zamana kadar zevkle dinlenen muhteşem nutuklarını da bu yüzden dinlenmez hale getiriyordu. Bu can sıkıcı durum ona zamlık gibi yapışmıştı. Çok hırslı ve ihtiraslı olmasına karşın başkalarını

kıskanmazdı. Gerek kendinden önce yaşamış başarılı insanların gerek kendi dönemindekileri her fırsatta yüceltir, bol bol överdi. Bunu yazdığı kitaplarda da tespit etmek mümkündür. ^[24.3]Hakkında çok şey söylendi. Mesela Aristoteles için “Altın gibi suları olan bir nehir”, Platon için de “Eğer Zeus konuşuyor olsaydı, aynen onun gibi konuşurdu,” dediği gibi, Theophrastos için “Özel zevkimdir,” derdi, Demosthenes’in hangi nutkunu beğendiğini sorduklarında ise “En uzununu” diye cevap verdiği söylenir, ancak Demosthenes’in hayranları Cicero’nun bir arkadaşına yazdığı bir mektupta Demosthenes’in nutuklarından bazılarında uykusu geldiğini itiraf ettiğini söylediler. ^[24.4]Sanırım bu insanlar Demosthenes için birçok kez yazdığı övgü dolu metinleri, hatta nutukları arasında en çok itinayla yazmış olduğu Antonius hakkındakilere de *Philippicae*²⁰ adını verdiğini unutmuş olmalılar. ^[24.5]Ancak Cicero kendi zamanındaki hatip ve filozofları da övmekten geri kalmadı. Caesar’ın hâkimiyeti esnasında peripatetik²¹ filozof Cratippos’u²² Roma vatandaşı yapmayı başardı, aynı zamanda şehir için çok değerli olduğunu iddia ederek gençlere yol göstermesi amacıyla Areios Pagos’un onu Atina’da kalmaya ikna etmesini sağladı. ^[24.6]Cicero’nun bunlarla ilgili Herode’ye ve kendi oğluna yazdığı mektuplar bile mevcuttur. Bunlarda felsefi konularda Cratippos’la konuşmalarını önermekteydi. Kötü alışkanlıklara sevk ettiği için oğlundan hatip Gorgias’tan uzak durmasını istemekteydi. Yunanca yazdığı metinlerden öfkeyle yazılanı neredeyse yalnız budur diyebiliriz. ^[24.7]Bir diğeri ise Byzantionlu Pelops’a hitap etmekteydi. Aslında her ne kadar Gorgias için yazdıklarında haklı idiyse de Byzantionluların kendisine istediği kadar onurlandıracak gösterilerde bulunmalarını sağlamadığı için Pelops’a sataşmasında bir o kadar haksızdı.

^[25.1]Aslında ihtiraslı biriydi. Çoğu kez hatiplikteki üstünlüğü konusunda gururlanmaktan doğruyu göz ardı ettiği bile olurdu. Bir ara Munatius’un savunmasını üstlenip

beraat etmesini sağlamıştı, ancak bir süre sonra Munatius, Sabinuslu bir arkadaşına dava açınca Cicero çok kızmış. Bunun üzerine ona şöyle seslenmiş: “Hey Munatius, acaba mahkemede tek başına mı beraat ettiğini sanıyorsun? Işığa karanlık düşüren ben değil miydin?” ^[25.2]Başka bir sefer kürsüden Marcus Crassus’u övüp büyük bir başarı elde etmişti, ancak kısa bir süre sonra ona hakaret etmeye başladı. Buna anlam veremeyen Crassus, “Peki bir süre önce burada beni öven sen değil miydin?” diye sorunca, “Evet, ama o gün haksız bir davada becerimi ölçmek istemiştin,” cevabını verdi. Başka bir gün Crassus, “Soyumuzda altmış yaşından fazla yaşayan olmadı,” dedikten sonra pişman olup, “Neden böyle bir şey söyledim, anlayamıyorum,” diye ekledi. ^[25.3]Bunu duyan Cicero, “Romalıları mutlu edeceğini düşünüp söylemişsindir,” diye cevap verdi. Yine Crassus, saf insanın zengin bir insan olduğunu iddia eden stoacıların hayranı olduğunu itiraf edince, “Dikkat et, her şeyin bilgelere ait olduğunu iddia ettikleri için onlara hayran olmayasın,” diye çıkıştı. ^[25.4]Çok cimri olduğu da söylenen Crassus’un Aksios adlı birine çok benzeyen bir oğlu vardı. Bu benzerlik yüzünden anne hakkında bir sürü dedikodu çıkmıştı. Genç adamın senatoda yaptığı bir konuşmada çok başarılı olması üzerine Cicero’nun fikri soruldu, o da Yunanca, “Aksios Krassou,”²³ cevabını verdi.

^[26.1]O dönemde Crassus Suriye’ye gitmek üzereydi, bu yüzden Cicero’yu düşman değil, dost edinmek istedi ve evine yemeğe davet etti, Cicero da büyük bir memnuniyetle kabul etti. Bir süre sonra arkadaşlarından –düşman olmalarına rağmen– Vatinius’un kendisiyle dost olmak istediğini öğrendi. Bunun üzerine, “Acaba o da mı beni yemeğe davet etmek istiyor?” diye şakalaştı. Crassus’a bu şekilde davranıyordu. ^[26.2]Ama boynunda birçok şişlik olan Vatinius’a da bir gün mahkemede konuşurken şişkin hatip dedi. Başka

bir sefer Vatinius'un ölüm haberini aldı, ancak kısa bir süre sonra bu haber yalanlandı. Cicero, "Lanet olsun! Yalancı adamdan ne beklenir?" diye söylendi. ^[26.3]Caesar, Campania topraklarını askerlerine paylaştırmayı kararlaştırmıştı, bu da senatörlerin hoşuna gitmemişti. Aralarından en yaşlı olan Lucius Gellius, yaşadığı sürece buna izin vermeyeceğini söyleyince Cicero, "O zaman bekleyebiliriz. Adam büyük bir ertelemekten bahsetmiyor nasıl olsa," demiş. ^[26.4]Libya'dan olduğu söylenen Octavius adlı biri varmış. Cicero'nun bir konuşması esnasında dediklerini duyamadığından yakınına, "Hayret, kulağınız da deliksiz değil," ²⁴ şeklinde cevap vermiş. Bir gün Metellus Nepos, Cicero'ya davacıyken ölüme gönderdiği insanların, üstün hatipliğiyle savunup kurtardığı insanlardan çok daha fazla olduğunu söyleyince, "Doğrudur, çünkü güzel konuşmaktan ziyade dürüst olmayı yeğledim," demiş. ^[26.5]Babasını zehirli bir börekle öldürdüğü iddia edilen genç bir adamın aleyhine dava açan Cicero onun küfürlerine maruz kalınca, "Küfürlerine katlanabilirim, ama sakın bana börek ikram etme," demiş. Publius Sekstius, aleyhine açılan bir davada başkalarıyla beraber Cicero'yu da avukatı olarak çağırmıştı. Ancak bütün dava boyunca kimseyi konuşurmamış, sadece kendi konuştu. Beraat edeceği belli olunca ve hâkimler oylamaya geçince Cicero, "Sekstius, bu durumun tadını çıkar. Yarın yine yalnız kalacaksın," demiş. ^[26.6]Publius Consta adlı biri hukukla uğraşmak istiyordu, ama ne akıllı ne de kültürlüydü. Bir gün bir davada şahit olarak çağırılmış, ama her soruya, "Bilmiyorum," cevabını veriyormuş. Bunun üzerine Cicero, "Belki de soruların hukuk konusunda olduğunu sandın," demiş. Metellus Nepos ile tartışmaya girdikleri bir gün Nepos ona sürekli, "Baban kim Cicero?" diye sormaya başlamış. Cicero, "Asıl senin annen bu sorunun cevabını epey zorlaştırmış," diye cevap vermiş, çünkü annesinin gerçekten çok sefih bir hayatı varmış. ^[26.7]Nepos'un kendisi

de pek istikrarlı biri değildi. Tribun makamını aniden terk edip Pompeius'u takip etti ve Suriye'ye gitti, sonra yine aynı şekilde beklenmedik bir kararla geri döndü. Öğretmeni Philagrus ölünce Nepos mezarının başına bir karga heykeli diktirdi. Bunu gören Cicero, "Çok doğru yapmışsın, zira sana konuşmaktan çok uçmayı öğretmiş," dedi. ^[26.8] Marcus Appius bir davada arkadaşlarından birinin kendisinden ihtimam, belagat ve vefa istediğini söyleyince Cicero, "Arkadaşının istediklerinden hiçbirini yerine getirmeyecek kadar katı kalpli birisin demek," diye çıkıştı.

^[27.1] Bu tür ters konuşmalar mahkeme salonlarında sıkça duyulan şeylerdi, ancak Cicero önüne gelene sataşılıyor, gülünç duruma düşürüyordu, bu da birçok insanın hiç hoşuna gitmiyordu. Bununla da ilgili birkaç örnek vereceğim: Sür-gün edilmiş iki damadı olan Marcus Aquinius'a Adrastus²⁵ lakabını takmıştı. ^[27.2] Şarap içmeyi çok seven Lucius Cotta censor²⁶ makamına gelince, konsül makamını talep eden Cicero arkadaşlarına, "Censorun bana sert davranmasından endişe etmekte çok haklısınız, zira ben su içmekten hoşlanırım," demiş. Son derece çirkin üç kızıyla yürümekte olan Voconius ile karşılaşınca, "Phoibos'un²⁷ itirazlarına rağmen çocuk yapmakta inat etti,"²⁸ diye alay etmiş. ^[27.3] Özgür olmayan bir aileden geldiği söylenen Marcus Gellius bir gün senatoda bir mektubu çok yüksek sesle okumaya başlayınca, "Şaşırmamak gerek," demiş Cicero, "bu da bağıranlardan biri."²⁹ Kararlarıyla birçok kişinin ölümüne neden olan Romalı diktatör Sulla'nın oğlu aile servetinin yarısını yedikten sonra borçlarını ödemek için geri kalanını açık artırmaya çıkardığında Cicero bu kararı babasının kılere nazaran çok daha yerinde bulduğunu söylemiş.

^[28.1] Bütün bunlar birçok kişinin ondan nefret etmesine neden olmuştu. Böylece Clodius ve arkadaşları aşağıda be-

lirteceğim bahaneyle ona karşı birleştiler. Soylu bir aileden gelen genç Clodius küstah ve saygısızdı. Caesar'ın karısı Pompeia'ya âşık olduğundan, erkeklere yasak bir dinî törenin kutlandığı gün şarkıcı kadın kıyafetleri giyip gizlice evine girmiş. ^[28.2]Clodius çok genç ve sakalsız olduğu için erkek olduğunun anlaşılmayacağını sanmıştı, bu yüzden gece vakti tören için gelen kadınların arasına karışıp eve girmiş, kocaman evde nereye gideceğini bilmeden dolaşmaya başlamıştı. Caesar'ın annesi Aurelia'nın hizmetçilerinden biri adını sorunca Pompeia'nın maiyetinde olan Abra'yı aradığını söylemiş. Hizmetçi sesinden erkek olduğunu anlayıp bağırmaya başlamış ve diğer kadınları yardıma çağırılmış. ^[28.3]Bu arada kadınlar tüm kapıları kapatmışlar ve Clodius'u sığındığı genç bir hizmetçi kızın odasında yakalamışlar. Durum öğrenilince Caesar, Pompeia'yı boşamış, Clodius aleyhine ise saygısızlık suçundan dava açılmış.

^[29.1]Cicero, Clodius'un dostuydu ve Catilina davasında kendisine çok yardımcı olmuş, onu korumuştur. Clodius o gece Roma'da olmadığını, çok uzaktaki arsalarında işi olduğunu iddia edince Cicero söylediklerini yalanlayıp evinde bir konu hakkında konuşmak için buluştuklarına dair tanıklık etti. ^[29.2]Aslında dediği doğrudur, ama Cicero'nun bu şahitliği gerçeği söyleme aşkından değil, karısının aklındaki kuşku-ları dağıtma çabasından kaynaklanıyordu. Cicero'nun karısı Terentia, Clodius'tan nefret ediyordu, zira kız kardeşi Clodia kocasıyla evlenmek istiyordu. Bu konuda Cicero'nun arkadaşı olan Tullus adlı Tarantinuslu birinin yardım ettiğini, Clodia'ya yakın bir yerde oturduğu için onu sık sık ziyaret ettiğini anlamıştı. ^[29.3]Çok sert bir kadın olan Terentia kocasına devamlı baskı yapıyor, Clodius'un aleyhine tanıklık etmesi için ısrar ediyordu. Ancak şehrin önde gelenlerinden çoğu da Clodius'un aleyhine tanıklık etti. Erdemli ve akli başında olan bu insanlar Clodius'u yalancılık, düzenbazlık, rüşvet,

kadınlara kötü muamele gibi bir sürü kötü davranışından dolayı suçladılar. Hatta Lucullus mahkemeye Clodius'un beraber yaşadıkları dönemde³⁰ küçük kız kardeşiyle cinsel ilişkide bulunduğu dair şahitlik yapan birkaç hizmetçi kız getirdi. ^[29.4]Aynı zamanda Clodius'un diğer iki kız kardeşiyle de cinsel ilişkide bulunduğu söylenmeye başladı. Bunlardan Tertia, Marcius Rex ile, diğeri Clodia da Metellus Celer ile evliydi. Clodia'nın lakabı Kuadrantia'ydı. Romalılar da en küçük bakır sikkeye quadrans derler, Clodia'ya sevgililerinden biri bir torba içinde gümüş yerine bakır sikkeler göndermişti, lakabının nedeni de buydu. Clodius özellikle bu kız kardeşi ile olan ilişkisi yüzünden suçlandı. ^[29.5]Ancak halk Clodius'un aleyhine konuşanlara karşı çıktı, bu da yargıçları çok korkuttu. Bu yüzden kendilerini korumak için muhafızlar tuttular, çoğu ise kararlarını belirten oy kâğıtlarını şifreli yazdılar. Sonunda suçsuz olduğunu belirten oylar fazla çıktı ve beraat etti, bu da rüşvet söylentilerine yol açtı. ^[29.6]Bu yüzden Catlos yargıçlara, "Muhafız tutmakta çok haklıydınız, bu kadar parayı koruyacak birileri lazım," dedi. Clodius yargıçların Cicero'ya inanmadıklarını söyleyip böbürlenirken de Cicero, "Aleyhinde oy kullanan yirmi beş yargıç bana inandı, oysa diğer otuzu rüşvet karşılığında sana inandılar," dedi. ^[29.7]Bütün bunlardan sonra Caesar mahkemeye çağrılınca ne Clodius'un ne de karısının aleyhine konuştu, ancak karısından hemen ayrıldı. Açıklama olarak da evliliğinin yalnız kötü olaylardan değil, kötü dedikodulardan da uzak olması gerektiğine inandığını söyledi.

^[30.1]Clodius bu tehlikeyi atlatıp tribunos seçilince hemen herkesi Cicero'ya karşı kışkırtmaya başladı. İlk işi halkın sevgisini kazanmak oldu, bunu da insanların yararına kanunlar çıkarmakla sağladı. Her iki konsüle de birer büyük eyalet verdi: Piso'ya Makedonya'yı, Gabinius'a da Suriye'yi. Aynı zamanda fakirlere siyasi haklar tanıdı, korunması için

de esirlerden oluşan bir muhafız birliği oluşturdu. ^[30.2]Dönemin en kudretli üç kişisinden biri olan Crassus, Cicero'nun amansız düşmanıydı, Pompeius her ikisiyle de iyi geçinmeye çalışıyordu, Caesar ise ordusuyla Galya'ya doğru yola çıkmak üzereydi. Arkadaşı olmamasına ve Catilina davasındaki çelişkili tutumuna karşın Galya seferinde kendisini de elçi olarak yanına almasını istedi. ^[30.3]Caesar kabul edince Clodius Cicero'yu elinden kaçırmak üzere olduğunu hissetti. Bu sefer yöntem değiştirip uzlaşma gayretlerine girişti ve bütün problemin Terentia'dan kaynaklandığını ima etti. Cicero'ya kin beslemediğini vurgulayıp onun hakkında iyi konuşmaya başladı, kınadığında bile çok ılımlı olmaya, sanki onunla kavga değil, dostça küçük bir anlaşmazlık içinde bulunduklarını hissettirmeye özen gösterdi. Bütün bunlar Cicero'nun korkularını dağıttı, öyle ki Caesar'ın sunduğu elçilik makamını reddetti ve siyaset hayatına geri döndü. ^[30.4]Ancak Caesar buna çok kızdı. Bir taraftan Clodius'u güçlendirirken diğer yandan Pompeius'u Cicero'dan uzaklaştırdı. Aynı zamanda Lentulus ve Cethegus'un yargılanmadan ölüm cezasına çarptırılmalarının hiç doğru olmadığını, adaleti ve kanunları ayaklar altına aldığını beyan etti. Bunun üzerine Cicero mahkemeye verildi. Zor duruma düşen Cicero kıyafet değiştirip saçlarını uzattı ve halk arasında dolaşp destek aramaya koyuldu, ^[30.5]ama her köşebaşında Clodius karşısına çıkıyordu. Yanında daima birileri vardı ve Cicero'ya küfredip görüntüsüyle alay ediyorlardı, çoğu kez de ona çamur fırlatıyor ya da taş atıyorlardı.

^[31.1]Bir süre sonra atlı sınıftan olanların neredeyse tümü onun gibi kıyafetlerini değiştirdi, aynı zamanda yirmi binden fazla genç saçlarını uzatıp yollarda onu takip etmeye başladılar ve halkın desteğini talep ettiler. Senato matem amacıyla halkın da kıyafet değiştirmesine karar verdi, ancak konsüller buna karşı çıktı. Bu arada Clodius bir orduyla senatoya yü-

rüdü. Bunu gören konsüllerin çoğu dışarıya çıktı ve bağırarak giydikleri elbiseleri parçalamaya başladı. ^[31.2]Bu manzara karşısında kimse ne utanma ne de merhamet hissetti. Böylece Cicero'yla gitmek ya da Clodius ile savaşmak zorunda kaldı. Son çare olarak Pompeius'un yardımını istedi, ama o da kasten Alban Tepesi'ndeki sayfiye evine çekildi. Cicero ondan yardım istemek için ilk olarak damadı Piso'yu³¹ gönderdi, sonra da kendi gitti. ^[31.3]Bunu öğrenen Pompeius, onunla yüz yüze gelmeye dayanamadı. Kendisi için mücadele eden, siyaset alanında kendisini daima destekleyen bu adama yardım eli uzatmamaktan utandı, ama Caesar'ın damadı olduğundan onun isteklerine de karşı gelmek istemedi. Böylece eski iyilikleri unutup onunla karşılaşmamak için arka kapıdan çıktı ve oradan uzaklaştı. Pompeius'un ihanetine uğrayan Cicero konsüllere başvurmak zorunda kaldı. ^[31.4]Gabinius ona karşı sert davranmaya devam etti, tersine Piso daha fazla anlayış gösterdi. Şehri terk etmesini, bir süre için Clodius'un tehditlerine tahammül etmesini ve olayların gidişatına boyun eğmesini tembih etti. Onun yüzünden çalkalanan vatanının tekrar kurtarıcısı olabilmek için bazı zorluklara katlanması gerektiğini söyledi. Böyle bir cevap alan Cicero arkadaşlarıyla durumu değerlendirmeye çalıştı. Luculus kalıp mücadele etmesini ve galip gelmesini önerdi, öte yandan birçok yoldaşı Clodius'un doymaz kiniyle kışkırtılan halkın gazabına uğramaması için gitmesi gerektiğini ileri sürdü. ^[31.5]Cicero ikinci fikri daha mantıklı buldu. Evinde bulunan ve büyük bir saygıyla taptığı Athena heykelini Capitolium'a³² götürdü ve altına "Athena, Roma'nın koruyucusu" levhasını ekledi, sonra da birkaç arkadaşıyla Lucania üzerinden Sicilya'ya gitmek üzere yola çıktı.

^[32.1]Şehirden uzaklaştığı öğrenilince Clodius onun hakkında sürgün kararı aldırdı, sonra da gittiği yerlerde hiç kimsenin ona su ve ateş vermemesini, İtalya sınırları dâhilinde

beş yüz mil içinde konaklayacak yer verilmemesini istedi. Ancak Cicero'ya saygı duyan birçok kişi bu kurallara uymadı ve onu sevgi gösterileriyle uğurladı. ^[32.2]Günümüzde Vibo denilen Lucania şehrinin Hipponium bölgesinde Sikka adlı biri yaşıyordu. Cicero'nun arkadaşı olan ve onun konşüllük döneminde yapı ustalarının başına getirilen bu adam onu evine kabul etmedi, ama kalacak bir yer bulacağına söz verdi. Cicero'nun çok yardımını gören Sicilya praetoru Caius Vergilius ise Sicilya sınırları dışında kalmasını istedi. ^[32.3]Buna çok üzülen Cicero, Brundisium'a yöneldi, oradan da uygun rüzgâr sayesinde Dyrrachium'a yelken açtı. Ancak aniden rüzgârın ters yönden esmeye başlaması geri dönmesine neden oldu. Ertesi gün tekrar Dyrrachium'a doğru yola koyuldu, ama bu sefer karaya çıkmak üzereyken denizi de alt üst eden büyük bir deprem oldu. Kâhinler bunun bir işaret olduğuna kanaat getirdiler ve sürgün hayatının uzun sürmeyeceğini söylediler. ^[32.4]Bu arada onu seven birçok insan yakından görmek için etrafında toplandı, Yunan şehirleri ise elçiler gönderip onu ağırlamak için birbirleriyle rekabete girdiler. Fakat Cicero mutsuz ve keyifsizdi, gözlerini ise İtalya sahillerinden ayıramıyordu. Tıpkı sıırıslıkam âşık olan biri gibiydi. Bu durum Cicero'ya şanlı geçmişine yakışmayan bir zavallılık getirdi. ^[32.5]Çoğu kez arkadaşlarından ona hatip değil, filozof demelerini istiyordu, zira esas uğraşı olarak felsefeyi seçtiğini, hatipliği ise siyaset hayatında ayakta kalabilmek için bir araç olarak kullandığını söylüyordu. Ancak kalabalığın fikri doğru sözü bir boya gibi gönüllerden silebilir. Yakın temasla kalabalığın tutkuları siyasetçilere aksedebilir. Ama tedbirli biri olayların arkasında saklı olan tutkulara değil, olayların kendisine odaklanmalı.

^[33.1]Clodius, Cicero'yu sürgün ettikten sonra çiftliğini ve konağını yaktı, yerine de Özgürlük Tapınağı'nı inşa etti. Geri kalan servetini açık artırmaya çıkardıysa da satın almak

isteyen olmadı. Daha sonra aristokrat sınıfta korku uyandırarak halkı Pompeius'a karşı kıskırttı ve onun seferlerdeki başarılarını sorgulamaya başladı. ^[33.2]Bundan çok rahatsız olan Pompeius hatasını anladı ve Cicero'ya sert davrandığı için kendine kızdığından ortak arkadaşları vasıtasıyla ona ulaşmaya, geri gelmesini talep ederek kendini affettirmeye çalıştı. ^[33.3]Lentulus'un konsül olduğu dönemde ortalık o kadar karışmıştı ki, bir gün Forum'da birçok tribünus yaralandı, Cicero'nun kardeşi Quintus ise yaralanıp yere düşünce ölü taklidi yaptı ve ölülerin arasına karışarak kurtulmayı başardı. Bunun üzerine halk tutum değiştirmeye başladı, tribünuslardan ilk olarak da Annius Milo, Clodius'u şiddet kullanmakla doğrudan suçladı. Şehir halkının çoğu ve diğer bölgelerden birçok kişi Pompeius'u destekledi, o da Forum'a gidip Clodius'u makamından düşürdü ve vatandaşları oylamayla karar vermeye çağırdı. ^[33.4]Halkın o güne değin hiçbir zaman bu denli fikir birliğiyle karar vermediği söylenir. Senato halkın isteğini onaylamak istercesine sürgün döneminde Cicero'ya yardım eden şehirlerin onurlanacağını ilan etti. Ayrıca Clodius'un yıktırdığı konağının ve çiftliğinin devlet tarafından tekrar inşa edilip kendisine geri verilmesine karar verdi. ^[33.5]Böylece sürgün edilmesinden on altı ay sonra Cicero İtalya'ya geri döndü. Halkın sevinci ve tezahüratı o kadar coşkuluymuş ki daha sonra yazdıkları, yani İtalya'nın kendisini Roma'ya omuzlarında taşıyarak geri getirdiği yönündeki sözleri bile, ³³ bunu tarif etmeye yeterli değildi. Cicero'nun düşmanı olan Crassus bile seve seve onunla barıştı, bunu da Cicero hayranı olan oğlunun hatırı için yaptığını söyledi.

^[34.1]Cicero, Clodius'un yokluğundan faydalanarak vakit kaybetmeden destekçileriyle beraber Capitolium'a girdi ve Clodius'un tribünus iken aldığı kararların yazılı olduğu arşivleri imha etti. Clodius onu bu yüzden şikâyet edince, Cicero patrician³⁴ olduğuna göre tribünus olmasının yasal

olmadığını, bu durumda tüm yaptıklarının geçersiz olduğunu ileri sürdü. ^[34.2]Cato, Clodius'un yaptıklarını onaylamadığını, ancak senatonun bütün kararlarını bir çırpıda yok saymasının doğru olmadığını söyledi, zira bu kararlar arasında kendisine devredilen Kıbrıs ve Byzantium yönetimi de yer almaktaydı. Cato'nun bu tutumu Cicero'nun hiç hoşuna gitmedi, ama bu anlaşmazlıkları düşman olmalarına neden olmadı, yalnızca aralarındaki samimiyet biraz sarsıldı.

^[35.1]Bütün bunlardan sonra Milo, Clodius'u öldürdü, avukatı olarak da Cicero'yu seçti. Senato söz konusu adamın ününü ve asabi karakterini göz önüne alarak muhtemel bir yanlış kararı önlemek için mahkemenin başkanlığına Pompeius'u getirdi. Bu şekilde hem şehrin, hem de mahkemenin güvenliğini sağlamış oldu. ^[35.2]Akşam olunca Pompeius Forum'u silahlı askerlerle kuşattı. Milo, Cicero'nun bu manzaradan ürkeceğini ve onu gerektiği gibi savunamayacağını tahmin ettiği için mahkemeye tahtırevanla gitmesini ve içinde beklemesini tembih etti. ^[35.3]Anlaşıldığına göre Cicero silah karşısında korkmakla kalmaz, birçok davada konuşması gerektiğinde kalp çarpıntısı ya da titreme belirtileri gösterirdi. Çoğu kez ise mahkeme sürecinin doruk noktasında afalladığı görülürdü. Cato'nun dava ettiği Licius Murena'yı savunduğunda büyük bir başarı sağlayan Hortensius'u aşmayı hayal ettiğinden heyecanından bütün gece gözünü kırpmamıştı. Halsiz ve uykusuz olduğundan kendine yaraşmayan bir şekilde davayı kaybetmişti. ^[35.4]Milo'nun davasında da aynı şey tekrarlandı. Tahtırevandan iner inmez Pompeius'un yüksek bir yerde savaş meydanını seyreder gibi kurulmuş olduğunu, etrafındaki silahların da Forum'u aydınlattığını görünce ürküdü. Konuşma sırası gelince titremeye başladı ve sesi kısıldı, tersine Milo cesaret ve özgüvenle mahkeme önüne çıktı, saçlarını uzatmaktan ve koyu renk kıyafet giymekten kaçındı. Bu tutumu büyük öl-

çüde davayı kaybetmesine neden oldu. Ancak bütün bunlardan Cicero'nun korkak olmaktan ziyade arkadaşına sadık kalan biri olduğu anlaşıldı.

[36.1]Cicero savaş alanında Parthlar tarafından öldürülen genç Crassus'un yerine Romalıların Augures³⁵ adını verdikleri dinî makama atandı. Daha sonra kurayla kendisine Kilikya valiliği verildi. On iki bin piyade ve bin altı yüz atlı ile bölgeyi kontrol altında tutabilmek ve Kral Ariobarzanes ile dostça bir ilişki kurmak üzere yola çıktı. [36.2]Romalıların Parthlara yenik düşmelerinden ve Suriye'deki karışıklıktan ümitlenen Kilikyalılar o dönemde ayaklanmaya kalkışmışlardı, ancak Cicero'nun ılımlı yönetimi onları yatıştırdı. Cicero krallar dâhil hiç kimseden hediye kabul etmedi. Eyaletlerin masraflı akşam yemeklerini kaldırdı, en seçkin vatandaşlara da kendi parasıyla çok görkemli olmasa da gereğince zengin ziyafetler verdi. [36.3]Kapısında bekçi yoktu, kimse de onu uzanıp dinlenirken görmedi. Sabahtan uyanır, onunla görüşmek isteyenleri odasında karşılardı. Hiç kimseye vurduğu, küfrettiği ya da küçük düşürücü şekilde cezalandırdığı görülmemişti. [36.4]Çalınmış devlet parasının bir kısmını geri alabildiğinde kalkınmaları için şehirlere verdi, paraları geri getirenleri cezalandırmadı, tersine siyasi haklarını korumalarını sağladı. Amanus Dağı etrafında yaşayan hırsızlara karşı savaş açtı, bu yüzden de askerleri ona imparator unvanını verdiler. [36.5]Hatip Caelius bir gösteri için Kilikya'dan Roma'ya birkaç pars göndermesini isteyince cevabında Kilikya'da pars kalmadığını, zira bölgede barış sağlandığından insanların kendi aralarında savaşmak yerine parslarla uğraşmaya başladıklarını, bu durumun da onların rahatsız olup Caria'ya sığınmalarına neden olduğunu yazdı. Eyaletinden ayrılıp deniz yoluyla Rodos'a gitti, bir süre için de hasret gidermek için Atina'da kaldı. [36.6]Oralarda en kültürlü ve en seçkin insanlarla görüştükten, eski dostlarla kar-

şılaştıktan ve Yunanlarca büyük bir sevgi ve saygıyla uğurlandıktan sonra Roma'ya geri döndü. Ancak orada durum çok gergindi ve her şey iç savaşa işaret ediyordu.

[37.1] Bu arada senato onun için triumph adı verilen bir zafer alayı düzenlemek istedi, ancak Cicero Caesar ile uzlaşmak istediğini, bu zafer alayında daha çok onu görmek istediğini belirtti. Ayrıca Caesar ile Pompeius'a mektuplar yazıp onları yatıştırılmaya ve aralarını bulmaya çalıştı. Ancak durum düzelecek gibi görünmüyordu, Caesar da geri dönmeye karar verdiği için Pompeius birçok cesur askerle şehri terk etti. Cicero onları takip etmediğinden Caesar'ın tarafını tutuyor gibi göründü. [37.2] Cicero iki seçenek arasında karsız kaldı. Yazdığı mektuplardan³⁶ kimin tarafına geçmesi gerektiğini bilemediği anlaşıyor. Pompeius savaş sanatında yetenekli ve ünlü biriydi, Caesar ise durumlara kolaylıkla hâkim olabilecek, ayrıca hem kendine hem arkadaşlarına yardım edebilecek durumdaydı. Böylece kimden kaçınması gerektiğini bildiği hâlde kimi takip etmesi gerektiğine karar veremiyordu. [37.3] Caesar'ın arkadaşlarından Trebatius adlı biri Caesar'ın kendisini tercih etmesini arzuladığını, ancak ilerlemiş yaşı nedeniyle siyasetten çekilmek istediği takdirde her ikisinin yolundan çekilip Yunanistan'a gitmesini ve orada rahat bir hayat sürmesini önerdiğini ilettili. Cicero, Caesar'ın kendisine doğrudan yazmamasına çok sinirlendi ve mektuplarında o güne kadar gösterdiği siyasi azameti lekeleyecek bir karar almaya niyetli olmadığını kaydetti.

[38.1] Caesar İspanya'ya doğru yola çıkınca, Cicero hemen Pompeius'un yanına gitti. Bu hareketini çok kişi olumlu buldu, fakat Cato'nun hiç hoşuna gitmedi, tersine çok kötüledi. Ona göre o güne kadar seçtiği tarafı terk etmesi hiç doğru değildi. Tarafsız kalmakla, özellikle Caesar'ı düşman edinmemekle hem vatanına hem dostlarına büyük bir

faydası olacağını ileri sürdü. ^[38.2]Bu sözler Cicero'nun fikir değiştirmesine neden oldu, ancak Pompeius'un onu önemsememesi de bu hususta rol oynadı. Aslında kendisinde de kabahat vardı, zira geldiğine pişman olduğunu saklamıyordu, Pompeius'un hazırlıklarıyla alay ediyor, aldığı kararları sinsice kınıyordu. Bu arada ordugâhta somurtkan bir tavırla dolanırken gülmeye niyeti olmayanları güldürüyordu. Durumu daha iyi tasvir edebilmek için bazı olayları anlatmamızda yarar var. ^[38.3]Günün birinde Domitius savaş alanında beceriksiz birini akli başında ve anlayışlı olduğunu iddia ederek komutan yapınca Cicero, "Neden onu çocuklarına öğretmen yapmadın?" deyip alay etti. ^[38.4]Birileri donanmalarını yitiren Rodosluları avutmaya çalışırken ordugâhta mühendislerin komutanı olan Lesboslu Theophanes'i methedince, "Yöneticimizin Yunan olması iyidir!" diye söylendi. Çarpışmalarda galip gelen Caesar Pompeius'u kuşatma altına aldığı sırada Caesar'ın dostlarını düşünceli gördüğünü söyleyen Lentulus'a, "Yani onların Caesar'a karşı olduklarını mı ima ediyorsun?" dedi. ^[38.5]Mağlubiyetten sonra Pompeius'un ordugâhında yedi kartalı³⁷ kaldığı için çok umutlu olduğunu söyleyen Nonnius'la, "Savaşımız kargalara karşı olsaydı umutlu olmanı anlayışla karşılardım," diye alay etti. ^[38.6]Pompeius'un galip geleceğine dair kehanetlere güvenen Labienus'a da, "Böyle ciddi savaş metotları kullanarak ordularımızı yitirdik," dedi.

^[39.1]Pharsalus³⁸ Muharebesi'nden sonra Pompeius ayrılınca Dyrrachium'da büyük ordu ve donanmaya sahip olan Cato, muharebeye hastalığı yüzünden katılamayan Cicero'nun konsül olduğunu, bu yüzden de daha yüksek mertebede bulunduğunu ve kanunen ordunun başına geçmesi gerektiğini iddia etti. Cicero bu düşüncüyü benimsemedi ve onlarla sefere çıkmayı reddetti. ^[39.2]Fakat bu tutumu neredeyse hayatına mal olacaktı, zira ona çok kızan genç

Pompeius ve dostları kılıçlarını çekip üzerine yürüdüler. İyi ki Cato araya girdi ve Cicero'yu ordugâhtan uzaklaştırdı. Daha sonra Brundisium'a gitti ve Asya'da ve Mısır'da oyalanan Caesar'ı orada beklemeye koyuldu. ^[39.3]Caesar'ın Tarantum'a ayak bastığı, sonra da Brundisium'a doğru yola koyulduğu haberi gelince Cicero onu karşılamaya gitti. Bir taraftan ümitliydi, ama diğer yandan herkesin önünde böyle bir adam tarafından küçümsenmesi ihtimalinden çok utanıyordu. Fazla endişe etmesine gerek kalmadı, ^[39.4]çünkü Caesar herkesten önce kendisini karşılamak üzere gelen Cicero'yu görünce attan indi ve onu selamladı, sonra konuşarak beraber birçok stadium³⁹ yol katettiler. O günden sonra ona saygı gösterdi ve dostça davrandı. Öyle ki Cicero Cato'yu öven bir konuşma yazınca, Caesar cevap olarak yazdığı konuşmada Perikles ile Theramenes'inkini⁴⁰ hatırlatan hayatı için onu övdü. ^[39.5]Cicero konuşmasına Cato başlığını verince, Caesar konuşmasına Anticato başlığını koydu.

Söylenenlere göre Cicero Caesar'ın düşmanı olan Quintus Ligarius'un savunmasını üstlenmişti. Bunun üzerine Caesar dostlarına, "Cicero'nun savunmasını dinlememizi engelleyen ne? O adam düşmanım olduğuna göre şimdiden mahkûm edilmiş sayılır," demiş. ^[39.6]Ancak Cicero konuşmaya başlayınca çok duygulanmış ve hayran kalmış. Sözleri değişik duygular hissetmesine neden olmuş, hatta birçok kez renginin değiştiği görülmüş. Sonunda hatip Pharsalus Muharebesi'nden söz edince yerinden kalkıp elinde tuttuğu evrakların bir kısmını yere düşürmüştü. Sonunda mecbur kalıp adamı berat ettirmiş.

^[40.1]Bu duruşmadan sonra ve memleketin yönetim şekli monarşiye doğru yönlenince Cicero siyaseti terk edip kendini felsefeyle uğraşmak isteyen gençlere adadı. Ona gelen gençler en asil ve en kudretli ailelerden olduğu için yeniden

büyük bir güç kazandı. ^[40.2]O dönemde felsefi diyaloglar düzenlemeye ve onları tercüme etmekle uğraşmaya başladı, ayrıca diyalektik ve fizik terimlerini Latinceye çevirdi. Örneğin phantasia-tasavvur, epoche-dönem, synkatathesis-muvafakat, katalipsis-işgal, atomon-atom, ameres-bölünemeyen, keno-içeriksiz ve bunlar gibi bir sürü kelimeyi Romalılara tanıttı. Bunların bazılarını gerçek anlamıyla, bazılarını da mecazi anlamıyla çevirip kelime haznelerini zenginleştirdi. ^[40.3]Şiir yazma kabiliyetini çoğu kez eğlenmek amacıyla kullandı. Hatta böyle durumlarda bir gecede beş yüz dize yazdığı söylenir.

Vaktinin büyük bir bölümünü Tusculum'daki çiftliğinde geçiriyordu, dostlarına gönderdiği mektuplarda da Laertes'inkini⁴¹ anımsatan bir hayat yaşadığını yazıyordu. Bu tutumuyla durumun gidişatından memnun olmadığını gösteriyordu. ^[40.4]Şehre çok ender gidiyordu, gittiğinde de Caesar'ı övüyor, söyledikleri ve yaptıkları için herkesten çok onun onurlandırılması gerektiğini vurguluyordu. Pompeius'un heykelleri şehirden kaldırılınca Caesar tekrar yerlerine konmalarını emretmişti. Bunun üzerine Cicero, "Caesar Pompeius'un heykellerini tekrar dikmekle kendi heykellerinin temellerini güçlendiriyor," demişti.

^[41.1]Memleketinin tarihini Yunan tarihinde cereyan eden birçok olayla zenginleştirerek, aynı zamanda o güne kadar canlı kalabilen gelenekleri ve mitleri de ekleyerek yazmak niyetindeydi, ancak istemeden özel ya da kamuyu ilgilendiren birçok olaya karıştı. ^[41.2]İlk işi karısı Terentia'dan ayrılmak oldu, zira savaşa gittiğinde onu ihmal etmiş, hazırlıklarında yardımcı olmamıştı, sonra da İtalya'ya döndüğünde soğuk davranmıştı. Cicero'nun uzun süre kaldığı Brundisium'a ayak basmamış, genç yaştaki kızlarını da yanına fazla para vermeden oraya göndermiş, yaşadığı müsrif hayat ve aldığı borçlar yüzünden evlerini viraneye çevirmişti. Bunlar bo-

şanma davasında kullanılan bahaneler oldu. ^[41.3]Terentia bu iddiaların yalan olduğunu iddia etti, kendisi de bir bakıma onu doğruladı, zira kısa bir süre sonra genç ve çok zengin bir kızla evlendi. Terentia, Cicero'nun kızı genç olduğu için seçtiğine inanıyordu, Cicero'nun kölesi Tiro ise kızın serveti sayesinde borçlarını ödeyebilmek için onunla evlendiğini iddia etti. ^[41.4]Hakikaten kız çok zengindi, Cicero da onunla evlendikten sonra servetin idaresini üstlenmişti. Söylenenlere göre Cicero'nun arkadaşları içinde bulunduğu ekonomik durumu bildiklerinden, ilerlemiş yaşına rağmen genç kızla evlenmesini, böylece borçlarını ödemesini tembih etmişlerdi. Antonius, Philippicae metnine cevap olarak yazdığı metinde bu olaydan, "Yanında yaşlanan karısını boşadı," diye bahseder, aynı zamanda Cicero'nun bu şekilde savaştan ve bir şeyler yapmaktan kaçındığını ima eder. ^[41.5]Evlendikten kısa bir süre sonra kızı doğum yaparken hayatını kaybetti. Tullia ilk kocası Piso ölünce Lentulus ile evlenmişti. Bu olaydan çok sarsılan Cicero'yu avutmak için birçok filozof yanına geldi, ama acısını dindiremediler. Sonunda Tullia'nın ölümüne sevindiğini sezdiği için ikinci karısından da ayrıldı.

^[42.1]Cicero'nun özel hayatı işte böyleydi. Brutus'un yakın arkadaşı olmasına, yeni siyasi rejimden hiç hoşnut olmamasına ve eski rejimi herkesten çok arzu etmesine rağmen Caesar'a karşı düzenlenen komploya katılmadı. Korkaklığı cesurları bile caydıran böylesine kritik anlarda nasıl davranacağı konusunda komplocuları çok düşündürdü. ^[42.2]Brutus ve Cassius cinayeti işledikten sonra Caesar'ın taraftarları ayaklanmıştı ve şehirde her an yeni bir iç savaş kopmak üzereydi. Konsül olan Antonius senato toplantısı düzenledi ve birliğin önemine değinen birkaç söz söyledi, tersine Cicero uzun bir konuşma yaptı ve senato üyelerini Atinalıların yaptığını tekrarlamaları için ikna etmeye çalıştı. Caesar'ı öldürenler için af kararı sağlamaya, Brutus ve Cassius'a eyaletler

emanet etmeye çağırırdı. ^[42.3]Ancak bunların hiçbiri olmadı, çünkü halk yapılan haksızlığa çok sert tepki gösterdi. Sokaklarda gezdirilen cansız vücudu ve Antonius'un elinde tuttuğu delik deşik edilmiş kanlı elbiseleri görenler çılgına döndü. Komplocuları yakalayıp yakmak için ellerinde meşalelerle evlerine doğru koşmaya başladılar. Tehlikeyi sezen katiller bir süre saklandılar, ancak bu kinin kolayca yatışmayacağını anladıklarından Roma'yı terk ettiler.

^[43.1]Bundan hemen sonra Antonius büyük ün kazandı, Cicero başta olmak üzere çok kişi monarşi uygulayacağından endişe etmeye başladılar. Cicero Antonius'un günden güne artan kuvvetini görüyor, Brutus'un da dostu olduğunu biliyordu. Ayrıca hayat anlayışları tamamen farklıydı ve bu durum aralarındaki gerginliği daha da artırıyordu. ^[43.2]Bu yüzden Cicero Dolobella'ya başvurup kendisini yanına almasını ve elçi olarak Suriye'ye götürmesini istedi. Ancak Antonius'un yerine konsül seçilecek olan Hirtius ve Pansa çok dürüst insanlardı ve Cicero'ya saygı duyuyorlardı. Kendisinden onları terk etmemesini istediler, ayrıca yanlarında kaldığı takdirde Antonius'un iktidarına son vereceklerini söylediler. Cicero vaat edilenlere pek inanmadıysa da Dolobella'yla gitmekten vazgeçti ve Hirtius ile anlaşıp yazın Atina'da kalmaya, onlar iktidarı ellerine geçirir geçirmez de geri dönmeye karar verdi. Böylece tek başına yola çıktı. ^[43.3]Ancak geminin denize açılması geciktikçe, Roma'dan da –âdet olduğu gibi– Antonius'un büyük değişme gösterdiğine ve senatoya uygun şekilde davrandığına dair haberler gelmeye devam ettikçe, ayrıca işlerin yolunda gitmediğini ve kendisine ihtiyaç duyulduğunu anlayınca korkaklığı yüzünden esef etmeye başladı, dayanamayıp geri dönmeye karar verdi. ^[43.4]İlk beklentilerinde de pek yanılmadı, zira halk onu tekrar yanlarında görünce yollara düşüp şehrin girişine doluştu, bir gün süren tezahüratla dönüşünü kutladı. Ertesi gün

Antonius senatoyu topladı ve onu davet etti, ancak Cicero yolculuğun yorgunluğunu bahane edip yatakta kaldı. ^[43.5] Aslında kendisine karşı bir komplo düzenlenmesinden endişe ediyordu, çünkü birileri şüphe uyandıran bazı hareketlere şahit olduklarını söyleyip onu korkutmuşlardı. Antonius bu söylentilere çok kızdı, askerlerine evine gidip ya zorla getirmelerini ya da evini ateşe vermelerini emretti. Araya birçok kişinin girmesiyle kararından vazgeçti, ancak buna karşı teminatlarını aldı. ^[43.6] O günden sonra birbirlerinden sakındılar, karşılaştıklarında ise birbirlerini görmezden geldiler. Bu durum Genç Caesar⁴² Apollonia'dan geri dönene kadar sürdü. Caesar'ın mirasçısı olarak dönen Genç Caesar'ın ilk işi Antonius'un gasbettiği yirmi beş milyona sahip çıkmak oldu.

^[44.1]Bundan sonra Genç Caesar, annesiyle evlenen Philippus ve kız kardeşiyle evlenen Marcellus'la birlikte Cicero'yu ziyaret etti, siyasi alandaki büyük deneyimiyle senatoda ve halkın önünde genç adamı savunmasını istediler. Karşılığında da Genç Caesar'ın parası ve silahlarıyla onu savunacağına söz verdiler. Zira genç adamın yanında Caesar'ın emrinde savaşmış birçok taraftarı vardı. ^[44.2]Ancak Cicero'nun bu teklifi memnuniyetle kabul etmesinin daha ciddi bir sebebi vardı. Henüz Pompeius ve Caesar hayattayken bir rüya görmüştü. Rüyasında aralarından birinin Roma hükümdarı olarak seçilmesi için senato üyelerinin oğulları Zeus tarafından Capitolium'a çağrılmıştı. ^[44.3]Halk heyecanla tapınağa koşuşmuştu, çocuklar ise mor kenarlıklı giysilere bürünmüş sessizce beklemekteydiler. Birdenbire kapılar açılmış ve her çocuk yerinden kalkıp tanrıya yaklaşmaya ve etrafında dönmeye başlamış. Tanrı her birini dikkatle inceledikten sonra dışarıya göndermiş. Sıra Genç Caesar'a gelince tanrı sağ elini kaldırmış ve "Hey Romalılar! Lideriniz bu olacak ve iç savaşlarınıza son verecek," demiş. ^[44.4]Söylenenlere göre Cicero bu rüyadan sonra çocuğu tanımamasına rağmen unutma-

mış. Ertesi sabah çocukların jimnastikten döndükleri sırada Mars Meydanı'na gitmiş. Onu ilk kez o gün görmüş ve tam rüyasındaki gibi olduğunu fark etmiş. ^[44.5]Ailesi hakkında bilgi isteyince babasının pek soylu olmayan Octavius adlı biri, annesinin de Caesar'ın yeğeni Attia olduğunu öğrenmiş. Caesar'ın kendi çocuğu olmadığından vasiyetinde eviyle servetini ona bırakmış. Bunlardan sonra Cicero'nun çocuğa çok iyi davranmaya başladığı, çocuğun da aynı şekilde karşılık verdiği söyleniyor. Hatta doğum tarihi de Cicero'nun konsüllük dönemine denk gelmiş.

^[45.1]Kısaca Genç Caesar'la gitmesinin nedeni bir yandan Antonius'a duyduğu düşmanlık, diğer yandan şan ve ihtişama olan düşkünlüğü. Bu şekilde siyaset hayatında onun kudretinden faydalanacağına inanıyordu. Genç adam ona "baba" diyerek hitap edip gururunu okşadıkça Brutus sinirleniyordu. ^[45.2]Atticus'a yazdığı mektuplarda Cicero'nun Antonius'tan korktuğu için Genç Caesar'a yakınlık gösterdiğini, vatanının menfaati için çabalamadığını, aksine kendisine merhametli bir sahip aradığını ifade etmişti. Buna rağmen Brutus Cicero'nun Atina'da filozofların yanında yaşayan oğlunu komutan yaptı, bu şekilde hedeflerinden birçoğuna erişti. ^[45.3]O dönemde Cicero'nun kudreti zirvedeydi. Bundan yararlanan Cicero Antonius'u uzaklaştırdı, ona karşı halkı kışkırtıp peşine iki konsül, Hirtius ve Pansa'yı saldı. Sonra da vatani uğruna mücadele eden Genç Caesar'a lic-tor⁴³ denilen refakatçiler ve stratejik makamlar verilmesi için senatoyu ikna etti. ^[45.4]Ancak Antonius'un yenildiği çarpışmada her iki konsül de hayatını kaybedince bütün iktidar Genç Caesar'ın eline geçti. Onun birdenbire büyük bir güce sahip olmasından, ayrıca şansının o kadar yaver gitmesinden endişelenen senato, iltifatlar edip artık Antonius ortadan kalktığına göre silahlı kuvvetlerin de elinde olmasına gerek kalmadığını ileri sürdü. ^[45.5]Durumdan endişelenen Genç

Caesar Cicero'ya haberciler gönderdi ve konsüllüğü aralarında paylaşmayı, iktidarı istediği gibi yürütmesini, yalnız ün ve makam arzulayan kendisine de yol göstermesini rica etti. Yalnız kalıp elindeki kuvveti kaybetmekten korktuğunu itiraf ederek Cicero'nun iktidara olan merakını kışkırtmayı, bu şekilde konsüllüğü talep etmesini sağladı.

[46.1]Cicero yaşlı ve deneyimli olmasına rağmen genç bir çocuğun dediklerine kanıp onunla beraber iktidarı ele geçirdi, sonra da senatoyu ona devretti. Bu davranışı arkadaşları tarafından hemen kötülendi, kısa bir süre sonra da kendisi yanıldığını fark etti. [46.2]Çünkü genç adam konsül olup iktidarı resmen eline geçirir geçirmez Antonius ve Lepidus ile anlaşıp iktidarı onlarla paylaştı.⁴⁴ İlk olarak iki yüzden fazla insanın öldürülmesi söz konusu edildi. Cicero'nun bu listenin başında bulunması aralarında anlaşmazlığın çıkmasına neden oldu, zira Antonius Cicero'nun öldürülmesinde ısrar ediyor, Lepidus da ona katılıyordu, oysa Genç Caesar bu konuda onlara karşı çıkıyordu. [46.3]Görüşmeleri Bononia şehrinin yakınlarındaki ve önünden ırmak geçen bir ordugâhta kendi aralarında gizli olarak üç gün boyunca sürdü. İlk iki gün Genç Caesar bütün gücüyle Cicero'yu savundu, ancak üçüncü gün dayanamayıp isteklerine boyun eğdi. Anlaşma şu şekilde oldu: [46.3]Genç Caesar Cicero'yu, Lepidus kardeşi Paulus'u, Antonius da dayısı Lucius Caesar'ı kurban verecekti. Bu şekilde üçü de kin ve kızgınlığın neticesinde insanca düşünmekten uzaklaşıp ihtiraslarına iktidarı ekleyen insanların en vahşi hayvana dönüşebildiğini kanıtladılar.

[47.1]Bütün bunların cereyan ettiği dönemde Cicero kardeşiyle beraber Tusculum'daki çiftliğindeydi. Kara listeye alındıklarını öğrenince Cicero'nun Astura'da deniz kıyısındaki yazlık evine gitmeye, oradan da deniz yoluyla Makedonya'ya, o dönemde çarpışmalarda galip geldiği söy-

lenen Brutus'un yanına geçmeye karar verdiler. Yolculuğu tahtirevan üstünde mahzun ve ümitsiz bir ruh hâliyle yapan iki kardeşin sık sık birbirlerinin kucağına düşüp ağladıkları söyleniyor. ^[47.2]Yolda giderken yanlarına bir şeyler almadıklarına pişman oldular. Az bir şey almayı akıl eden Cicero'nun vakit kaybetmemek için yoluna devam etmesine, Quintus tümüyle eli boş geldiğinden evine uğrayıp bir şeyler almasına, sonra da ona yetişmesine karar verdiler. Gözyaşları içinde birbirlerine sarıldıktan sonra ayrıldılar. ^[47.3]Birkaç gün sonra Quintus hizmetçileri tarafından ele verildi ve oğluyla beraber öldürüldü. Cicero ise Astura'ya varmayı, havanın iyi olmasından yararlanarak Circaeum'a geçmeyi başardı. Oradan kaptanların deniz yoluyla devam etmesine dair uyarılarına kulak asmayıp Roma'ya kadar olan yüz stadiumluk yolu yürüyerek katetmeye karar verdi. Bunu yapmasının nedeni bir yandan Genç Caesar'a karşı güvenini tamamen yitirmemesi, diğer yandan deniz yolculuğundan korkması olsa gerek. ^[47.4]Ancak yine fikir değiştirip sahile döndü ve geceyi Astura'da geçirdi. Bütün gece aklından umutsuzca binlerce düşünce geçti, hatta Genç Caesar'ın evine gidip intihar etmeyi, bu şekilde onu tanrılar tarafından lanetlenmiş olarak göstermeyi düşündü. Buna benzer bir sürü inanılmaz düşünceden korkan Cicero sonunda hizmetçilerinden kendisini gemiyle Caieta'ya götürmelerini istedi. Serin meltemlerin hoşça estiği o yerde barınabilecek yazlık bir mekânı vardı. ^[47.5]Orada denizden az uzakta Tanrı Apollon için yapılmış bir tapınak bulunuyordu. Birdenbire oradan kalkan onlarca karga küreklerle karaya yaklaşan Cicero'nun gemisine üşüştü. Direğin iki yanına ilişen kargalar yüksek sesle gaklamaya, yelkenlerin iplerini koparmaya başladı. Bu manzara herkesi korkuttu. Sonunda karaya çıkan Cicero evine gitti ve dinlenmek için yatağına uzandı. ^[47.6]Ancak kargaların çoğu evinin penceresinde toplanıp yüksek sesle gaklamaya devam ettiler. Aralarından biri sıyrılıp yatağının başına gelerek ga-

gasıyla yüzünü örten çarşafı kaldırınca hizmetçileri kendilerine kızdılar. Kuşlar onu uyarmaya çalışırken kendileri yardım edemiyordu. Buna dayanamayıp kimi yalvararak kimi zorla onu tekrar tahtırevanla denize götürmeyi başardılar.

[48.1]Bu arada cellat olarak gönderilen yüksek rütbeli askerî tribunuslar Herennius ve Popillius eve vardılar. Cicero zamanında Popillius'a yardım etmiş, babasını öldürmekle suçlandığında onu mahkemede müdafaa etmişti. Cellatlar evin kapılarını kapalı bulunca kırıp girdiler, ancak Cicero'yu bulamadılar. Evdekiler de nerede olduğunu bilmediklerine dair ağlayarak yemin ediyorlardı. [48.2]O sırada Cicero'dan okuma yazma ve özgür bir insan gibi yaşamayı öğrenen, aynı zamanda Quintus'un azatlısı olan Philologus adlı bir genç binbaşıya Cicero'nun gölgeli ve sık çalılıklarla kaplı bir patikadan tahtırevanla denize götürüldüğünü söyledi. Hemen yanına birkaç asker alıp yola çıkan binbaşı patikalar arasında Cicero'yu aramaya koyuldu. Herennius'un yaklaştığını duyan Cicero hizmetçilerinden tahtırevanı yere indirmelerini istedi. [48.3]Her zaman yaptığı gibi sol elini sakalına getirip gözlerini cellatlarına dikti. Orada bulunanlar zayıf, saçları dağınık, sıkıntıdan yüzü solmuş Cicero'nun Herennius tarafından öldürüldüğünü görmeye dayanamayıp yüzlerini kapattılar. [48.4]Herennius, Cicero tahtırevandan uzatır uzatmaz başını kesti, böylece hatibin yaşamı altmış dört yaşında sona erdi.⁴⁵ Baş ve elleri Antonius'un emri üzerine kesildi, zira bunlarla Antonius'un aleyhinde Philippicae adıyla anılan nutukları yazmıştı. Bunlar günümüzde de aynı adla anılırlar.

[49.1]Cicero'nun elleriyle başı Roma'ya götürüldüğü sırada Antonius seçim düzenlemekteydi. Kesilmiş insan uzuvlarına bakıp artık kara liste kapandı diye bağırdı. Sonra da Cicero'nun başıyla ellerini kürsünün üstüne yerleştirilmesini emretti. Bu iğrenç manzarada Romalılar Cicero'nun

yüzünü değil, Antonius'un ruhunu görüyor gibiydiler. ^[49.2] Antonius'un Cicero için yaptığı tek iyilik Quintus'un karısı Pomponia'ya Philologus'u teslim etmek oldu. Kadın o günden sonra genç adamın sahibesi oldu ve inanılmaz bir şekilde cezalandırdı. Uyguladığı işkencelerin en ağırı kendi vücudundan parçalar kesmeye ve pişirip yemeye mahkûm etmek oldu. Birçok kişi olayları bu şekilde aktarır, ancak Cicero'nun azatlısı Tiro, Philologus'un ihanetinden hiç bahsetmez. ^[49.3] Duyduğuma göre uzun yıllar sonra bir gün Genç Caesar kızından olan torununun odasına girmiş. Çocuk o sırada Cicero'nun bir kitabını okumakta olduğundan korkup kitabı elbiselerinin arasında saklamaya çalışmış, ancak Genç Caesar büyük bir bölümünü ayakta okuduktan sonra çocuğa geri vermiş ve "Oğlum, bu adam kültürlü biriydi, kültürlü ve yurtsever," demiş. ^[49.4] Kısa bir süre sonra Genç Caesar Antonius'u yenince⁴⁶ konsüllüğü Cicero'nun oğluya paylaştı. O zaman senato Antonius'un heykellerini yok etti ve ona verilen bütün şeref payelerini iptal etti, ayrıca ailesinin bütün fertlerine Marcus adını almalarını yasakladı. Böylece ilahi takdir Cicero'nun ailesine Antonius'u cezalandırma tatminini verdi.

*DEMOSTHENES İLE CICERO'NUN
KARŞILAŞTIRMASI*

[1.1] Demosthenes ile Cicero hakkında benim bulabildiğim anılmaya değer şeyler bunlardı. Konuşma yeteneklerinin uyandırdığı hayranlığı bir yana bırakıp söylemek istediğim şu: Demosthenes doğuştan sahip olduğu, sonra da özenle geliştirdiği tüm olanakları sonuna kadar kullandı. Böylece güzel ve alımlı konuşmasıyla mahkemelerde gösterişli nutuklar veren bütün rakiplerini yendi, isabetli savları ve tekniğiyle de bilgelere üstün çıktı. [1.2] Çok okumuş, kültürlü bir insan olan Cicero ise akademik bir dille felsefi metinler yazmaya, mahkemelerde de aynı şekilde nutuklar okumaya özen gösterdi, ancak her fırsatta kültür gösterişi yapmaktan kendini alamadı. [1.3] Her ikisinin de konuşmalarından karakterlerini sezmek mümkündür. Demosthenes'in nutuklarında gereksiz süslemelere, neşeli bir üsluba rastlanmaz. Yetenekle ciddiyeti bir araya getiren hatibin nutukları Pytheas'ın alay ettiği gibi lamba fitili kokmuyordu, tersine suyun akıcılığını çağırıyordu. Büyük bir özenle yazıldığı belli olan nutuklarında karakterinin dillere destan sertliği ve aksiliği yansıyor. [1.4] Cicero'nun nutuklarında ise çoğu kez küfürbazlık mertebesine varan alaycı bir tavır göze çarpar. En ciddi konularda bile gerektiğine inandığı zaman edebi göz ardı edip komik tekerlemeler söyler, alaycı yorumlar yapardı. Örneğin Caelius'un savunmasını üstlendiğinde, onun kötü bir şey yapmadığını, bu kadar zengin bir insanın zevk ve şehvete düşkün olmasında şaşılacak bir şey olmadığını, en büyük filozofların bile mutluluğu zevk ve şehvete bulduklarını söylemişti. [1.5]

Cato, Murena'yı suçladığında savunmasını o zamanlar konsül olan Cicero üstlenmişti. Bu vesileyle mahkemede Stoa felsefesiyle ve paradoks dogmasının mantıksızlıklarıyla alay etmişti. Mahkemede bulunanlar kahkahalarla gülmeye başlayınca Cato'nun, "Ne kadar gülünç bir konsülümüz var!"¹ dediği söylenir. ^[1.6]Anlaşıldığı gibi Cicero devamlı gülen, neşeli biriydi. Etrafındakilerle şakalaşırdı, daima güleç yüzlü ve sakindi. Tersine Demosthenes'in yüzü hep asıktı. Üzüntüler ve sorunlar onu hiçbir zaman bırakmamıştı. Bu yüzden onu çekemeyenler zor ve geçimsiz biri olarak tanımlardı.

^[2.1]Geride bıraktıkları yazılı metinlerden Demosthenes'in kendisini çok dikkatlice ve ölçülü övdüğü görülür. Bunu yalnız gerekli bulduğu durumlarda temkinli bir şekilde yapar, yorucu olmazdı. Tersine Cicero şöhret kazanma isteğiyle kendini abartılı bir şekilde över, "Silahlar hukukçu cübbesinin önünde saygı duruşunda bulunmalı, onur çelengi de yetenekli dile verilmelidir," derdi. ^[2.2]Nutkunu bitirdiğinde amacı Roma halkına yol göstermek, eğitmek değilmiş gibi yalnız yaptıklarıyla övünür, küçük çocuklar gibi İsokrates² ya da Anaksimenes³ ile yarışarcasına yazdıklarını göklere çıkarırdı.

"Ağır zırha karşı dayanıklı, düşmanlara karşı yıkıcı."⁴

^[2.3]Tabii ki siyasetle uğraşan birinin konuşma kabiliyetiyle güç kazanması olağandır, ancak bu kabiliyeti sayesinde şan sahibi olmak istemesi küçük düşürücüdür. Bu açıdan Demosthenes çok onurlu bir tutum gösterir. Konuşma konusunda sahip olduğu yerin dinleyicilerin olumlu bir niyetle dinlemeleriyle bağlantılı olan sıkı bir çalışma ürünü olduğunu söylerdi. Aynı zamanda sahip oldukları güçle böbürlenen insanların özgür olmayan bayağı insanlar olduğunu tekrarlardı. Bu da pek yanlış değildir.

[3.1] Her ikisinin de yaratıcılığı ve siyaset alanında uyan-
dırdıkları saygınlık aynıydı, öyle ki silahlara ve ordulara
sahip güçlü liderler bile onlara ihtiyaç duyuyorlardı. Ör-
neğin Khares, Diopethes ve Leosthenes'in Demosthenes'e,
Pompeius, Genç Caesar ve Agrippa ile Maecenas'a yaz-
dığı mektuplardan anlaşıldığı üzere Caesar'ın kendisinin
de Cicero'ya ihtiyaç duyduğu gibi. [3.2] İnsanın karakterini
belirlediği söylenen ve ihtirası azdıran, her kötülüğü orta-
ya çıkaran iktidar hırsına Demosthenes'te hiç rastlanmaz.
Bunu da hayatı boyunca yüksek bir makam almadığından,
hatta Philippos'a karşı kendi yarattığı askerî birliğe bile
komutan olmak istememesinden anlayabiliriz. [3.3] Oysa Ci-
cero para hırsının azdığı bir dönemde Sicilya'ya quaestor,
Kilikya ile Kapadokya'ya ast konsül olarak gönderilmişti.
O dönemde quaestorlar ve komutanlar hırsızlığın iğrenç
olduğuna inandıklarından yağmalamayı yeğliyorlardı. Bu
şekilde servet sahibi olmak o kadar korkunç bir şey sayıl-
mazdı, ölçülü davrananlar da takdir edilirdi. Cicero açgöz-
lülük yapmadı, aynı zamanda yardımsever ve dürüsttü.
[3.4] Roma'da olduğu zaman da konsül seçildiğinde Catili-
na ve yoldaşlarına karşı imparator ya da diktatör yetki-
si almadı. Böylece, "Şehirlerin azabı büyük gücün erdem
ve adaletle şans eseri bir araya gelmesiyle sona erecektir,"
diyen Platon'un sözlerini doğrulamış oldu.⁵ [3.5] Demost-
henes birbirine dava açan Phormion ile Apollodoros için
aynı günlerde gizlice nutuklar yazmakla suçlandı. Ayrıca
Büyük Kral'ın verdiği paraları kabul ettiği için kötülendi,
Harpalos'tan da para aldığı için mahkûm edildi. Bütün
bu insanların –ki az değil– yalan söylediklerini farz etsek
bile Demosthenes'in büyük şükran ve debdebeyle verilen
kral bağışlarını kabul etmediğini iddia edemeyiz. [3.6] Tabii
bu donanmaya faizle borç veren birinden beklenmeyen bir
şey değildi. Oysa Cicero'nun quaestor olduğu dönemde Si-
cilyalılardan, ast konsül olduğu dönemde Kapadokya kra-

lından, Roma'dan ayrıldığı zaman da çok ısrar etmelerine rağmen arkadaşlarından para almadığını zaten yazmıştım.

^[4.1]İlkinin sürgünü çok küçük düşürücüydü, zira rüşvet almakla suçlanmıştı; oysa ikincisinin vatanına hainlik edenleri öldürmesi yüzündendi ki bu son derece onurlu bir davranıştı. Bu nedenle ilkinin sürgün edilişi hakkında pek büyük bir tepki olmadı, oysa ikincisi için senato üyeleri kıyafet değiştirip matem tutmuşlar ve Cicero geri dönmediği sürece hiçbir işlem yapmamaya karar vermişlerdi. ^[4.2]Cicero sürgün dönemini Makedonya'da istirahat ederek geçirmişti, oysa Demosthenes için sürgün dönemi siyaset hayatının büyük bir bölümünü teşkil etmişti. Söylenenlere göre Yunan şehirlerini dolaşarak oradaki insanlarla omuz omuza savaşıp Makedon elçilerini kovmuştu. Bu şekilde Themistokles ile Alkibiades'ten çok daha üstün olduğunu kanıtladı. Döndüğünde de aynı şekilde devam etti ve Antipatros ile Makedonlara karşı sonuna kadar savaştı. ^[4.3]Oysa daha bıyığı çıkmamış olan Caesar'ın gayrinizami konsül olmak istemesine karşı çıkmadığı için Lealius senatoda Cicero'yu sertçe eleştirmişti. Brutus da onu yıkmak istediği siyasi düzenden çok daha kötüsünü geliştirdiğini iddia ederek kötülemişti.⁶

^[5.1]Bütün bunlardan sonra ölümleriyle ilgili söylemek istediğim şu: Cicero'ya sonu için acımamak elde değil. Yaşlı bir insanın öldürülmekten kurtulmak için korku içinde uşakları tarafından tahtırevan üstünde oraya buraya koşuşturulması ve tabii sonunda yakalanıp öldürülmesi çok acı vericidir. Oysa Demosthenes ilk başta tapınağa sığındıysa da yanında zehir bulundurmayı akıl etmişti. Tanrının ona dokunulmazlık sağlamayacağını anlayınca cellatların ellerine düşmemek için hayatına kendi son verdi. Böylece Antipatros'un gaddarlığını ortaya çıkarıp onu gülünç duruma düşürdü.

NOTLAR

DEMOSTHENES

- 1 Plutarkhos'un arkadaşı Sosius Senecio 99 ve 107 yıllarında iki kere konsül olan tanınmış bir Romalıydı. Bu başlangıç cümlesi yazarın kitabını ona adadığını gösterir.
- 2 Euripides'ten sözü edilen alıntıyı yazar *Paralel Hayatlar* dizisinin Alkibiades – Coriolanus kitabında kullanmıştır, bkz. XI. Bölüm.
- 3 Plutarkhos da Kheronia gibi ünlü olmayan bir şehrin evladı olmasına karşın hem kendi adını, hem de doğduğu şehrin adını bütün dünyaya duyurmuştur.
- 4 Khios Adası'ndan İon MÖ 5. yüzyılda yaşamış bir tragedya yazarıdır. Kırka yakın eserinden çok az parça aralarında Plutarkhos'un da bulunduğu birkaç yazar sayesinde günümüze kadar ulaşabilmiştir.
- 5 Plutarkhos muhtemelen MÖ 1. yüzyılda yaşamış ve eseriyle döneminin yazarlarını etkilemiş Romalı komedya yazarından bahsediyor. Eserlerinden günümüze yalnız parçalar ulaşmıştır, iki hatiple ilgili yazdıkları konusunda ise Plutarkhos daha fazla bilgi vermemiştir.
- 6 Delphoi Tapınağı'nın girişinde Yedi Bilge'ye ait olduğuna inanılan üç emir-teşvik bulunmaktaydı: sol kanatta Thales'e ait olduğu düşünülen "kendini bil", sağ kanatta "abartıdan kaçın", ortada ise anlamı hâlâ çıkarı-

lamayan “Delphoi’deki E”. Uzun süre tapınağın rahipliğini üstlenen Plutarkhos, *Delphoi’deki E Hakkında* adlı eserinde bu cümleye dair tahmin ve açıklamalarını bir araya getirmiştir.

- 7 MÖ 378 yılında Khios Adası’nda doğan tarihçi, Thukydides’in eserinin devamı olan on iki kitaplık *Yunan Tarihi*, elli sekiz kitaplık *Philippos’un Tarihi* adlı eserleri yazdı.
- 8 MÖ 389-314 yılları arasında yaşamış olan Atinalı siyaset adamı ve hatip, Demosthenes’in en büyük rakiplerinden biriydi.
- 9 O dönemde “barbar” kelimesi Yunan olmayanlar, “yabancı” kelimesi ise aynı şehirden olmayanlar için kullanılırdı.
- 10 Attik talanton yaklaşık 26 kg’a eşit eski bir ağırlık ölçüsü birimi ve bu ağırlıkta saf gümüş miktarına eşit bir değer ölçüsü birimi.
- 11 MÖ 420-350 yılları arasında yaşamış olan İsaïos en başarılı on Attika hatibinin konuşmalarını içeren ve okullarda ders olarak okutulan hitabet metinleri derlemesi “kanon”da metinleri yer alan hatiplerden biriydi. Büyük hatip İsokrates’in öğrencisi olan İsaïos’un metinlerinden on ikisi günümüze kadar ulaşabilmiştir.
- 12 MÖ 436-338 yılları arasında yaşamış olan meşhur hatip İsokrates de “kanon”da metinleri yer alan hatiplerden biriydi. “İktidardan daha zengin değil, daha şerefli ayrılmak gerek,” sözleri tarihte geçen hatibin eserlerinden yalnız yirmi bir konuşma, dokuz mektup ve birkaç paragraf günümüze kadar ulaşabilmiştir.
- 13 Attika minası 436,6 gr’a eşit eski bir ağırlık ölçüsü birimi ve bu ağırlıkta saf gümüş miktarına eşit bir değer ölçüsü birimi.

- 14 3. yüzyılda yaşamış olan İzmirli filozof ve araştırmacı Hermippos *Yaşamlar* (Βίαι) adlı eserinde o zamana kadar yaşamış olan filozofların hayatını derlemiştir.
- 15 Elea şehrinde doğan ve Gorgias'ın öğrencisi olan Alkidamas, MÖ 4. yüzyılın ünlü filozof-hatiplerindendi. Başka hitabet öğretmenlerinin tersine öğrencilerini doğaçlama konuşmaya yönlendirirdi.
- 16 MÖ yaklaşık 460-404 yılları arasında yaşamış olan Yunan tarihçi.
- 17 MÖ 275-194 yılları arasında yaşamış ve yazdığı çok sayıda bilimsel araştırmanın yanı sıra üç kitaptan oluşan *Geographika* adlı eseriyle tarihe geçen Kyrenialı ünlü bilge ve coğrafyacı.
- 18 MÖ 350-283 yılları arasında yaşamış olan filozof, hatip ve siyaset adamıdır. Atina'nın yönetimini üstlendiği on yıl boyunca hem şehrin gelirlerini artırmış, hem sanat eserleriyle çehresini güzelleştirmiştir. MÖ 307 yılında İskenderiye'ye gitti ve I. Ptolemaios'un isteği üzerine İskenderiye Kütüphanesi'ni kurdu.
- 19 Aristoteles'in öğrencisi olan ve ondan sonra Lykeion'un başına geçen Lesboslu Theophrastos (MÖ 372-287) botanik biliminin babası sayılır.
- 20 Khalkos (χαλκός): bakır.
- 21 Phokidalılar ile Boiotialılar arasında süren savaş, (MÖ 357-346).
- 22 Makedon kralı II. Philippos aleyhine yaptığı konuşmaların toplamına *Philippos'a Dair* (Φιλίππικοί) adı verilir.
- 23 Küstah bir Atinalı zengin. Yasa gereği yaptırıp donatarak Atina'ya bağışlamak zorunda olduğu savaş gemisini emredilen yere göndermemiş, Euboia sahillerini yağmalayarak topladığı keresteyi Laurion madenine satmıştı.

- 24 Homeros, *İlyada*, XX 467.
- 25 Pers kralı III. Dareios (MÖ 380-MÖ 330).
- 26 Kassandros (MÖ 358-297) ve Demetrios Poliorkhetes (MÖ 336-283) İskender'in ölümünden sonra Makedon İmparatorluğu'na sahip çıkmak isteyen Makedon önderleriydi.
- 27 MÖ 357-355 yılları arasında deniz kuvvetlerini birleştiren Khios, Byzantion ve Lesbos ile Atinalılar arasındaki savaş.
- 28 Büyük İskender'in yaşıtı ve hemşerisi olan tarihçi Marsyas'ın (MÖ 356-294) en önemli eseri on ciltten oluşan ve İskender'in Mısır'dan Suriye'ye yaptığı seferi konu alan *Makedon Hanedanlığı*'dır.
- 29 Haimon adının kan anlamına gelen haima (αἷμα) kelimesinden türetilmiş olabileceği ima ediliyor.
- 30 MÖ 338 yılındaki Khaironia Muharebesi'nden söz ediliyor. Bu savaşta Philippos yönetimindeki Makedonlar Atinalıları ve Thebailileri yenip Yunan Birliği'ni kurdular.
- 31 Yunanlar için bir askerin kalkanını savaş alanında terk etmesi kadar onur kırıcı bir şey yoktu. Piyadeler kalkanla kendilerini değil, yoldaşlarını korudukları için bu davranış onları tehlikeye attıkları anlamına gelirdi. "Kalkanını atan" anlamına gelen ripsaspis (ῥίψασπις) kelimesi zamanla korkak, döneke anlamını aldı.
- 32 Philippos MÖ 336 yılında muhafızı Pausanias tarafından öldürüldü.
- 33 Birinin Atina vatandaşı sayılabilmesi için hem anne hem baba tarafından Atinalı olduğunu kanıtlaması gerekiyordu. Bu konuda kurallar çok katıydı, ancak politik nedenlerle büyük bir onur unvanı olarak vatandaşlık verilirdi.

- 34 MÖ 6. yüzyılda yazıldığı düşünülen, ancak küçük bir kısmı günümüze kadar gelebilen meşhur bir komedya-nın kahramanı.
- 35 Tanrıça Athena'nın diğer adıdır.
- 36 Halk, yerel yönetim.
- 37 Attika takviminin ikinci ayı olan Metageitnion 24 Temmuz-22 Ağustos günlerine denk gelirdi.
- 38 Attika takviminin üçüncü ayı olan Boedromion 23 Ağustos-22 Eylül günlerine denk gelirdi.
- 39 Pire'nin üç limanından biri. Diğer ikisi Kantharos ve Zea limanlarıydı.
- 40 Attika takviminin dördüncü ayı Pyanepsion 23 Eylül-22 Ekim günlerine denk gelirdi.
- 41 Figas (Φυγας): kaçak ve thira (θήρα): avcılık anlamına gelen kelimelerden türetilen kaçak avcısı lakabının kaçakları kovaladığı için verildiğine inanılır.
- 42 Sophokles'in *Antigone* tragedyasından bahsediliyor.
- 43 Tanrıça Demeter'den bahsediliyor.
- 44 Tanrıça Demeter ve kızı Persephone adına düzenlenen bu dinsel törende bereket için oruç tutulur, kurban kesilir ve arınma ritüelleri uygulanırdı.

CICERO

- 1 MÖ 489 yılında Gaius Marcius Coriolanus ile birlikte Roma'ya savaş açan Volscilerin kralı.
- 2 Latince de scaurus çarpık bacaklı, catulus ise küçük köpek anlamına gelir.
- 3 Quaestor, devlet hazinesini yöneten ve vergileri toplayan yüksek maliye memuru.

- 4 Romalılar ayın birinci gününe calendae derlerdi. Plutarkhos resmî yılın başlangıcı olarak kullanıyor.
- 5 Platon,Devlet, 475 b.
- 6 Larissalı filozof Akademia'yı yöneten Kleitomakhos'un öğrencisi ve ardılıydı. MÖ 88'de Roma'ya yerleşti ve Cicero ile tanıştı. IV. Akademia'nın kurucusu olarak bilinir.
- 7 Yargı ve yönetim yetkisine sahip görevli.
- 8 Cicero, Pro Planc. 26. 64.
- 9 Thebai'de yoldan geçenlere, "Hangi varlık sabah dört ayak, öğlen iki ayak, akşam da üç ayak üstünde yürür?" diye bilmece sorup bilmeyenleri öldüren mitolojik yaratık. Bilmeceyi "insan" diye Oidipus doğru yanıtlamış, yenilmeye katlanamayan Sfenks intihar etmiş.
- 10 Roma'da yolların bakımı, pazar yerlerinin denetimi ve festivallerin düzenlenmesinden sorumlu memur.
- 11 Yaklaşık olarak Yunan drahmisi değerinde Roma parası.
- 12 MÖ 60 yılında Crassus, Pompeius ve Caesar tarafından ilk triumvirlik kurulmuştu.
- 13 Yürütmeden sorumlu seçilmiş üst düzey devlet görevlileri ile idari veya askerî görevlilerce paylaşılan unvan.
- 14 Latinlere Bellona olarak geçen tanrıça, şehirleri yıkan, askerleri öldüren bir savaş tanrıçasıydı. Bazı kaynaklarda Ares'in sütannesi, başkalarında gerçek annesi, birkaçında da kızı olarak geçer.
- 15 Cicero, Murena, 25, 51.
- 16 Roma'daki Campus Martius, "Tanrı Mars'ın meydanı" olarak bilinen ve o dönemde siyaset hayatının merkezi sayılan yer.

- 17 Sibylla: Apollon kültüne bağlı birçok kadın kâhine verilen ad.
- 18 Hekatombion (Temmuz-Ağustos) ayında Kronos (Satürn) adına düzenlenen ve bir günlüğüne kölelerle sahiplerinin bir arada eğlendikleri eski Yunan şenlikleri. Roma'da bu şenlikler aralık ayında kutlanırdı.
- 19 Latinlerin Concord Tapınağı.
- 20 Philippikoi Demosthenes'in MÖ 351-341 yılları arasında Atinalıları Makedon kralı II. Philippos'a karşı kışkırtmak ve ayaklandırmak amacıyla yazdığı *Phillipos'a Dair* adlı 4 muhteşem nutku kastediliyor.
- 21 Antik Yunan'da Aristoteles yorumcularına verilen ad.
- 22 MÖ 1. yüzyılda yaşamış olan Lesboslu filozofun en ünlü eseri *Rüya Anlatımı*'dir.
- 23 Crassus'a layık.
- 24 Birçok Afrikalı kavmin kulak delme geleneğine gönderme.
- 25 Deipyle ve Argeia adlı iki kızı olan efsanevî Argos kralı Adrastos'un damatlarından Tydeus av sırasında bir akrabasını öldürdüğü için, Oidipus'un oğlu Polyneikes de ağabeyinin Thebai tahtına çıkmasıyla sürgün edilmişlerdi.
- 26 Vergi ve oy verecek yurttaşlarla ilgili nüfus kayıtlarını tutan görevli.
- 27 Apollon'un diğer adı. Tanrı Apollon aynı zamanda güzelliğin de simgesiydi.
- 28 Bu dize muhtemelen Euripides'in Oidipus'u konu eden, günümüze kadar gelmeyi başaramamış bir tragedyasından alıntıdır.
- 29 Köleler için kullanılan "In libertatem reclamare: Protesto özgürlüğü" deyimine gönderme yapıyor.

- 30 Clodius'un küçük kız kardeşi, Lucullus'un karısıydı.
- 31 Cicero'nun damadı olan Piso 30.1 ve 31.4 paragraflarında adı geçen konsül Piso değildir.
- 32 Eski Roma'nın akropolü olan Capitolium şehrin yedi tepesinden birinde kurulmuştu, devletin dinî ve siyasi merkezini oluşturmaktaydı. Tüm resmî evraklar orada bulunan Zeus Tapınağı'nda muhafaza edilirdi.
- 33 Cicero, Sen. Grat, 15, 39.
- 34 Tribunus makamına yalnız pleb sınıfından seçilme imkânı vardı.
- 35 Roma'nın kâhinler locasını oluşturan auguresler ellerinde eğik bir değnek tutarlardı.
- 36 Cicero, Sen. Grat, 15, 39.
- 37 Romalıların üstünde kartal resmedildiğinden bayraklarına bu ad verilmişti.
- 38 Thessalya'nın Pharsala bölgesinde MÖ 48'de cereyan eden muharebede Caesar Pompeius'un ordularını dağıttı. Ardından Mısır'a sığınan Pompeius öldürüldü.
- 39 Yaklaşık 185 m olan bir uzunluk ölçüsü birimi.
- 40 Atinalı siyaset adamı ve komutan olan Theramenes'in adı Peloponnesos Savaşı'nın son yıllarında duyulmaya başlamıştı. Sokrates ve Prodikos'un öğrencisi olup zekâsıyla dikkat çeken değerli bir hatipti. Ancak siyaset hayatında çok taraf değiştirdiği için ona dönek anlamına gelen Kothornos lakabı takılmıştı.
- 41 İthake'nin efsanevi kralı Laertes, oğlu Odysseas Troya seferine çıktığında tahtını gasbetmek isteyenlerle savaşamayacak kadar yaşlı olduğundan adanın uzak bir köşesindeki çiftliğine çekilmişti.
- 42 Caesar Augustus adıyla ilk Roma imparatoru olan Octavianus'tan bahsediliyor. MÖ 63 yılında Roma'da doğan Octavianus beş yaşından itibaren Caesar tara-

fından büyütüldü. Bu yüzden Caesar adıyla çağrılmayı tercih ediyordu.

- 43 Hükmetme, emretme yetkisine sahip diktatör, konsül, magister ve praetorların kişisel güvenliğini sağlamakla görevli.
- 44 MÖ 43'teki ikinci triumvirlikten söz ediliyor.
- 45 MÖ 7 Aralık 43.
- 46 Octavianus Antonius'u MÖ 31'de Actium'da yendi.

DEMOSTHENES İLE CICERO'NUN KARŞILAŞTIRMASI

- 1 Plutarkhos, *Cato*, 21.
- 2 Atinalı İsokrates (MÖ 436-338) Klasik dönemin en ünlü hatibiydi.
- 3 Lampsakoslu Anaksimenes (MÖ 4. yüzyıl) ünlü tarihçi ve hatipti. *Ritoriki pros Aleksandron* eserinde İsokratis'in eserini eleştirdi.
- 4 Aiskhylos, *Dieles* (alıntı 4).
- 5 Platon, *Devlet* 473 d.
- 6 Plutarkhos, *Brutus*, 1,16.